

Tóvay Nagy Péter

„...akihez mint orakulumhoz jártak az előkelők...”

Tomcsányi Lajos S.J. (1846–1926)

„Katolikus mozgalmaink múltjából főleg három név csillan fel, szinte reflektorszerű fényel. Az egyik Zichy Nándoré, a másik Tomcsányi Lajosé s a harmadik Prohászka Ottokár.”¹ – e szavakkal összegzi Meszlényi Antal a XX. század katolicizmusának történetét egyik tanulmánya elején.

S valóban Zichy és Prohászka neve ismerősen csenghet a jelenkor olvasója előtt is, hiszen tevékenységükről már több tudományos igényű összefoglalás született, azonban a triász harmadik tagjáról, Tomcsányi Lajos jezsuita páter életútjáról eddig még nem készült részletes összefoglalás. A neve olykor egy-egy lexikonban felbukkant ugyan, de az életút részletes elemzésével mindmáig adós a történettudomány.² Mi lehet ennek az oka? Csávossy Elemér visszaemlékezése szerint Tomcsányi halála után a jezsuita renden belül megvolt a szándék arra, hogy a páter munkásságának méltó emléket állítsanak. Bíró Ferenc tartományfőnök Gálffy Lászlót bízta meg a Tomcsányi-életrajz elkészítésével, akinek a hagyatékot át is adta. Azonban a monográfia – Csávossy számára is érthetetlen módon – nem készült el soha.³

Ennek ellenére a későbbi korok tudósai sem éreztek késztetést az életrajz összeállítására, aminek egyik nyilvánvaló oka – az 1945 után kialakult helyzetben túl – az lehetett, hogy a rend 1853 és 1950 közötti levéltári anyaga – Tomcsányi-hagyatékával együtt – elpusztult. Jelen tanulmány természetesen a gazdag életút részletes bemutatására nem vállalkozhat, azonban – főként a korabeli folyóiratok, iskolai értesítők anyagára támaszkodva – a jezsuita páter tevékenységének bizonyos fokú rekonstruálására tesz kísérletet.

I. korszak (1863–1897)

A pályakezdés évei

A somogyi nemes családból származó Tomcsányi Lajos gimnáziumi tanulmányai elvégzése (Kalocsa, Kecskemét) alatt került közelebbi kapcsolatba a jezsuita renddel. A találkozás oly módon történt, hogy a kalocsai piarista gimnázium irányítását éppen abban

¹ Meszlényi, 1935. 104. Megjegyzés: Jelen írás a tánc morális megítélésének témakörében folytatott kutatásaim céljából íródott, azzal a szándékkal, hogy a tánc erkölcsi oldalával foglalkozó szerzőt (Tomcsányi Lajost) és korát alaposabban megismerhessem.

² Vende, 1910. 235., Révai, 1994. XVIII. 925., MKL, 2009. XIV., KL, 1933. IV/2. 367.

³ A Tomcsányiról szóló visszaemlékezés Csávossy naplóba behelyezett, ceruzával írt, lapon olvasható: Csávossy, é.n.

az időben vették át a jezsuiták.⁴ Tomcsányi 1863. szeptember 14-én lépett be a jezsuita rendbe és a novíciusi éveit – a korabeli képzésnek megfelelően – Nagyszombatban töltötte 1863–1865 között. 1866-ban Szatmárban, a jezsuita diákotthon (convictus) felügyelője, nevelője (praefectus convictus) volt, ahol elsősorban bölcséleti tanulmányokat folytatott. Az 1867 és 1871 közötti időszakban a kalocsai gimnáziumban kezdte el a tanítást, ahol magánúton a latin és a görög nyelvet is elsajátította. Ugyanebben a négyéves periódusban két ókori nyelv oktatását látta el az intézményben.⁵

Mivel Tomcsányi eredetileg filozófusnak készült, ezért 1872 és 1874 között filozófia-hallgatóként Pozsonyban folytatott tanulmányokat. Tanulmányait megfelelően végezte, amit jól jelez, hogy az ott töltött időszak alatt a pozsonyi logika-hallgatók megbízott vezetője (bidellus) lett. Ezt követően visszatért Kalocsára, ahol tovább folytatta a tanári pályáját. Az 1875/76-os tanévben görög tanárként funkcionált, de a következő iskolai évben (1876–77) nem tanított, mert az államvizsgára készült, amelyet 1877. május 11-én sikeresen abszolvált Budapesten, a bölcsész karon szerezvén latin–görög szakos diplomát.

Ezt követően az 1878–1881 közötti években teológiát hallgatott Innsbruckban. 1883-tól 1887-ig ismét Kalocsán tanárkodott, ahol a latin és a görög mellett már a német nyelv tanításával is foglalkozott.⁶ A gimnáziumban a tanárság mellett egyéb funkciókat is ellátott: 1883–1886 között az iskolai könyvtár vezetője, falusi hitszónok, templomi gyóntató volt, majd 1886–1887-ben házi tanácsadóként (consultur domus) működött.⁷ 1887-ben tovább folytatta a falusi hitszónoki és templomi gyóntatói tevékenységét, s ezek mellett az éves rendi jelentések valamint a kalocsai historia domus összeállítására kapott megbízatást.⁸ Kalocsán kezdett el az írással foglalkozni: az iskola értesítőjében komoly visszhangot kiváltó tudományos dolgozatokat publikált és mellette párhuzamosan hitbuzgalmi és apológiai tárgyú írásokat is megjelentetett a Kalocsai Néplapban.

1890–1891-ben egy rövid időre még visszatérhetett Kalocsára, ezt követően azonban – az őt érő vádak miatt – végleg távoznia kellett a városból és az egyházmegyéből is.⁹

A Tomcsányi-ügy

Mik voltak ezek a vádak, amelyek miatt a fiatal jezsuitának el kellett hagynia Kalocsa városát? Egy 1878-ban kipattant botrány (az ún. Tomcsányi-ügy) volt az az esemény,

⁴ „Gimnáziumi tanulmányait Kalocsán végezte, részben még az akkor piarista vezetés alatt álló intézetben, melyet csak akkor vettek át a jezsuiták. Így ismerkedett meg a renddel, amelynek mint növendék 1863. szeptember 14-én lépett a kötelékébe.” Névtelen, 1926. A rendváltásra azért volt szükség, mert a piaristák aktív részvételt tanúsítottak a 48-as szabadságharcban, amelyet az osztrák hatóságok nem néztek jó szemmel.

⁵ 1867 latin és görög nyelvel foglalkozik (vac. ling. lat et graec.) 1868–1870 között latintanár a 7. osztályban, az 1869–1870-es tanévben görögöt tanít a 7 és 8. osztályokban. 1869-ben osztályfőnök lesz az 5. osztályban. 1871-ben retorikát oktat.

⁶ 1883–1885 között és 1886-ban hittant és görög nyelvet tanított a 7. és 8. osztályban. 1884-ben német nyelvet oktatott az 5. és 6. osztálynak.

⁷ A beosztás a rendházakban a házfőnök (superior) munkáját segítő és felügyelő tanács tagját jelenti.

⁸ A historia domus az egyházi intézmények fontosabb eseményeinek feljegyzésére szolgáló könyv. Az éves jelentések, az adott rendház életével kapcsolatos beszámoló, amelyet a provincia központjába kellett elküldeni.

⁹ Ebben az időszakban az éves jelentések, a ház történetével foglalkozdik, könyvcenzor és templomi gyóntató.

amely jelentős fordulatot hozott a pályakezdő páter életébe. Az affér azzal vette kezdetét, hogy rendtársa Tóth Mike Mihály¹⁰ benyújtotta egyik művének (Mária-havi virány) kéziratát felülvizsgálatra az illetékes egyházi főhatóság felé. A főhatósági azonban – amely jelen esetben a kalocsai volt – nem adta meg a szükséges engedélyt a mű kinyomtatására, mivel „a Boldogságos Szűzről, úgymond, olyan kifejezéseket és mondatokat használ Tóth Mike, melyeket dogmatikai szempontból helyeselni nem lehet...”¹¹ A jeles jezsuita paptanár azonban nem értett egyet a cenzori véleménnyel és egyházmegyei engedély nélkül kinyomtatatta művét Budapesten. A pártfogója Tomcsányi Lajos bátyja, Tomcsányi János keceli káplán volt, aki szenvedélyesen védelmébe vette a művet a Religio hasábjain. A testvére mellé állt Tomcsányi Lajos is, aki a háttérből nyújtott támogatást. Az esetet azonban a kalocsai konzisztórium engedetlenségnek minősítette és 1879-ben az affér valamennyi résztvevőjét elmarasztalta. Az ügy hátterében Haynald Lajos bíboros,¹² Majorossy János,¹³ Mayer Béla,¹⁴ Haynald helynöke, Lichtensteiger Ferenc,¹⁵ valamint a jezsuita tartományfőnök (pater provincialis) állt.¹⁶

Tomcsányi János azonban (Tomcsányi Lajos biztatására és segítségével) Rómába fellébezett. A pert több évnyi pereskedés után 1880-ban sikeresen megnyerte a kalocsai érsekséggel szemben ui. XIII. Leó pápa Tomcsányiék javára döntött.¹⁷ Az ügy és az ítélet nagy visszhangot váltott ki, hiszen egy jelentéktelen káplánnak adtak igazat egy nagy tekintélyű püspök, Haynald bíboros, kalocsai érsek ellenében.

¹⁰ Tóth Mike Mihály (1838–1932) Az első magyar fényképezési munka szerzője (A fényképezés titkai... Szatmár, 1875). 1871-ben az ő szorgalmazására létesítették a kitűnően felszerelt kalocsai meteorológiai állomást, amelynek első vezetője lett. Jeles mineralógus, aki több jelentős művet is írt az ásványtanról (Magyarország ásványai 1882, Az ásványok s az élet 1901, A kalocsai főgimnázium ásványtára 1908). Egyháztörténettel (Szerzetes rendek és társulatok Magyarországon, 1904). botanikával, művészettörténettel, teológiával, és a Mária tisztelet történetével és gyakorlati megjelenési formáival is foglalkozott.

¹¹ Petruch, 1992. 71.

¹² Haynald Lajos (1816–1891) kalocsai érsek, bíboros, Liszt Ferenc és Munkácsy Mihály barátja (Ez utóbbi portrét is festett róla.) 1868-tól a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, 1874-től a matematikai és természettudományi bizottság elnöke. 1874-ben a firenzei kertészeti-, 1875-ben a brüsszeli közegészségügyi-, 1876-ban a budapesti statisztikai kongresszus elnöke. Több tudományterülettel foglalkozott. Bár botanikusként keveset publikált, mégis jelentős növénygyűjteményt és szakkönyvtárat hozott létre, melyet a Nemzeti Múzeumra hagyott. 1878-ban megalapította a kalocsai csillagvizsgálót, amely a jezsuiták gimnáziumának tetején nyert elhelyezést és egyaránt szolgálta tudományos munkát és a középiskolai oktatást. A régészeti kutatásokat is támogatván Bácsban és Kalocsán Henszlmann Imre ásatásait finanszírozta. A Vatikáni Levéltár magyar vonatkozású anyagainak feltárását szorgalmazta. A közöttük lévő személyes ellentét ellenére Tomcsányi Haynald tudományos munkásságát nagyra értékelte és tudományos kérdésekben – a püspök tudomása nélkül – keze alá dolgozott. Névtelen, 1913. 10. Névtelen, 1913b 552.

¹³ Majorossy János (1831–1904) a kalocsai főszékeskáptalan kanonoki, majd nagypréposti tisztségét töltötte be.

¹⁴ Mayer Béla (1838–1913) a kalocsai iskolánövérk intézetének igazgatója, főszentszéki előadó, Szt Ágostonról nevezett kalocsai apát.

¹⁵ Lichtensteiger Ferenc (1825–1895) kezdetben kalocsai káplán és a Miaszonyunkról nevezett Kalocsai Szegény Iskolánövérk iskoláinak gondnoka. Később a kalocsai nagyszeminárium rektora valamint a kalocsai érsek helyettese. Titkára a jezsuita Bolváry Zsigmond (1843–1906) volt. Tomcsányi, 1894. 3.

¹⁶ Tomcsányi, 1894. 3. A tartományfőnöki tisztséget 1871. 08.03-tól R. P. Mayr Johannes töltötte be.

¹⁷ Az ügy részletes leírását lásd: Petruch, 1992. 71–73., Névtelen, 1926a

A győzelemnek azonban súlyos ára volt, hiszen az ügy hatására Tomcsányi egyházi pályája derékba tört. Egyrésztől kitiltották Kalocsa városából, sőt még a kalocsai egyházmegyéből is.¹⁸ A renden belüli helyzete erősen megrendült,¹⁹ magánlevelezését szigorúan ellenőrizték.²⁰ Ezen kívül büntetéképpen áthelyezték Szatmárra (1888–1889),²¹ ahol belevetette magát a munkába és számos funkciót ellátott.²² Szatmári éve alatt folytatta hírlapírói munkásságát is: a Szatmár és vidéke, valamint a Téli esték című lapokban közölte írásait.

Tomcsányi 1882-ben teljesítette ugyan a jezsuita rendbe történő felvétel (végső befogadás) feltételeit, azonban nem tudott tökéletes eredményt nyújtani, mert megítélését a botrányos ügy erősen beárnyékolta. A harmadik próbációt (második noviciátus) a karintiai St. Andrae-ban (Ausztria) található jezsuita próbációs házban végezte: „A páter olyan hévvel karolta fel bátyja ügyét, hogy 1882-ben P. Emil Bülow, a harmadik próbáció mestere rendezetlen vérségi ragaszkodásnak minősítette.”²³ Valószínűleg hasonló okból nem sikerülhetett elméleti vizsgálja sem, ahol megbukott. A sikertelenségben nyilván a bírálók elfogultsága is közrejátszhatott, hiszen Tomcsányi korábbi vizsgálói rendre eredményesek voltak.

Ez a fiaskó erőteljesen predestinálta Tomcsányi további pályafutását is, hiszen ez a hiányzó vizsga volt az előfeltétele minden magasabb egyházi funkció betöltésének a jezsuita rendben.²⁴ Tomcsányi Lajos tanári pályájának folytonossága is az ügy miatt szenvedett csorbát, hiszen a népszerű paptanárnak az affér miatt kellett elhagynia Kalocsát. Még 1893-ban is érik retorziók az ügy kapcsán: a tartományfőnök nem adott engedélyt számára, hogy Veszprémben lelki gyakorlatot tartson.²⁵

Természetesen ennek az ügynek volt némi pozitív hozadéka is, hiszen Tomcsányi a per hatására kezdett el mélyebben foglalkozni az egyházzal, melynek később kiváló szakértője lett.²⁶

¹⁸ Ennek ellenére Tomcsányi titokban rendszeresen ellátogatott testvéréhez Kecelre. Tomcsányi, 1893. 3., Tomcsányi, 1894. 1., 4.

¹⁹ „Ne higgye, hogy én valaki vagyok a rendben; én meg vagyok semmisítve, én nem vagyok semmi: úgy, mint Bátyám a megyében. Nichts. Mi tehát nem számítunk. Legyen rá gondunk, hogy számítsunk a jó Jézusnál. A kalocsaiak nagyokat beszélnek rólam? No, hát higgyen inkább nekem: én = 0 vagyok. Tudom, érzem, hallom, látom, tapasztalom...” Tomcsányi, 1893. 2.

²⁰ A levelek ellenőrzésével P. Schaefer Jakab (1855–1934) volt megbízva. Tomcsányi, 1894. 1–2.

²¹ Hasonlóan járt az ügy másik két szereplője is: Tomcsányi Jánost és Tóth Mikét ugyancsak kitiltották Kalocsáról és az egyházmegyéből. Tóthnak két évet a kalocsai jezsuita gimnázium osztrák testvériskolájában, az ausztriai Kalksburgban (1878–1880) kellett töltenie.

²² A rendház gondnoka (minister), a rendtagok prefektusa, Jézus Szentséges Szíve Társulatának és a Boldogságos Szűz Mária Társulatának papi vezetője (prézes), a növendékek hitszónoka a templomban, lelkész, házi tanácsadó. Bikfalvi, 2007. 230–231.

²³ Petrich, 1992. 71.

²⁴ A rend akkori szabályzata értelmében a sikertelen vizsgát újra megismételni, kijavítani nem lehetett.

²⁵ Tomcsányi, 1893. 1–2. Tomcsányi arról panaszkodott, hogy bár Hornig Károly kérelmezte Tomcsányi részvételét a veszprémi lelki gyakorlaton, azonban a tartományfőnök valószínűleg nem adott rá engedélyt.

²⁶ „Fiatal tanár volt Kalocsán, amikor öccsének, aki ebben az egyházmegyében plébánoskodott, nagy kánonjogi pere támadt. A per felkerült Rómába s ott öccse javára döntöttek Haynald bíborossal szemben. Azt mondják, hogy a per megnyerése páratlan jogi munka volt. Sokan tudni vélték – alkalmasint helyesen – hogy a per Tomcsányi Lajos dolgozta ki. Ettől kezdve hozzá fordultak mindazok, akiknek egyházi vonatkozású,

1883. február 2-án az utolsó vizsga letételével (gradus) Tomcsányi végső befogadást nyert a jezsuita rendbe (1894), sőt Lichtensteiger püspök bocsánatot is kért halálos ágyán a perben betöltött dicstelen szerepe miatt és megkövette a Tomcsányi-testvéreket.²⁷ Elszigetelődött helyzete is fokozatosan javult: Tomcsányi tevékenységét szimpátiával figyelte Steiner Fülöp (1830–1900) székesfehérvári, Roskoványi Ágoston (1807–1892) nyitrai, Schopper György (1819–1895) rozsnyói püspök.²⁸ Mindezek ellenére azonban Tomcsányi Lajos egyházon belüli rehabilitációja csak évek alatt, fokozatosan ment végbe.

Az ügy után

Kalocsáról elkerülvén Tomcsányi először Innsbruckba tért vissza, ahol két éven át (1892–1893) a teológusok tanulmányi felügyelője, nevelője (praefectus convictus) és író (scriptor) volt.²⁹

Ezt követően egy rövid időre (1894–1895) a budapesti jezsuita rendház lakója lett, ahol lelkipásztori feladatokat látott el.³⁰ Ennek jegyében például 1894 nagybőjtjében rendszeres előadásokat tartott a híveknek a Jézus Szíve templomban.³¹ Ekkoriban kapcsolódott be Tomcsányi az Aquinói Szent Tamás Társaság munkájába is.

1896–1897 között Pozsonyban tartózkodott, ahol tovább folytatta a lelkipásztori munkát, illetve újból tanítani kezdett – elsősorban iskolai hitoktatóként tevékenykedett. Pozsony városa abból a szempontból jelentős állomás Tomcsányi életében, hogy itt kezdett el mélyebben foglalkozni a kongregációs prédikálással is: 1896 és 1897 között a férfiak Mária és Szent István Kongregációjának prézese volt. A pasztoráció mellett Pozsonyban is ellátta a historia domus vezetését, valamint összeállította az éves jelentéseket.³² 1896-ban Komáromban, 1897-ben Püspökiben tartott missziókat.³³ Komáromban a raboknak szervezett lelkigyakorlatokat, majd 1896 decemberében adventi konferenciákat tar-

kényesebb ügyük akadt. Szobája valóságos ügyvédi iroda lett, ahol mindenki megkapta a szükséges tanácsot. Különösen papok vették igénybe. Tomcsányi figyelmesen meghallgatta a kérdést s mint egy élő lexikon nyomban citálta szó szerint a vonatkozó törvényt, rendelet, bulla, enciklika megfelelő részét, azután már nyúlt is a könyvespolcához levette ezt vagy amatt a kódexet, biztos fogással felütötte s most már innen olvasta fel azt a részt, amelyet az imént kívülről mondott el.” Névtelen, 1926a

²⁷ Tomcsányi levele, 1894b

²⁸ Névtelen, 1926a. Városov Tomcsányi iskolatársa volt. Névtelen, 1913a 9.

²⁹ Bikfalvi, 2007. 230–231. Azokat a személyeket, akik irodalmi vagy tudományos munkát végeztek egy adott évben írónak nevezték a jezsuitáknál.

³⁰ Lelkész: áldozatbemutatásra föl nem szentelt lelkipásztor

³¹ „Nagybőjt alatt minden kedden délután 4 órakor Jézus szent Szívének templomában Tomcsányi Lajos Jézustársasági atya a műveit közönség (urak és hölgyek) számára konferenciákat fog tartani, melyekre a nagyon tisztelt közönséget őszinte tisztelettel meghívjuk. A Jézustársasági igazgatóság. (VIII. Mária- utca 25.)” Névtelen, 1894.

³² Bikfalvi, 2007. 230–231.

³³ „Prédikáció az uraknak. A komáromi misszió alatt Tomcsányi atya az urak számára tartott konferenciákat. Arról konferált, hogy a hit és tudomány szépen megfér egymással. Az érdeklődés olyan nagy volt, hogy a bőjt folyamán az előadást folytatni fogja.” In Esztergom, 1896. márc. 8. „Flódung és Midlinszky J. t. atyák tartották. Most pedig, jan. 9-től kezdve, pozsonymegyei Püspökiben lesz szent misszió Tomcsányi Lajos és Esterházy Jenő atyák vezetése alatt.” Névtelen, 1897. (Ilyen jellegű hírek általában a Religio folyóirat Egyházi tudósítások illetve Kath. egyesületi élet és köztevékenység rovatban jelentek meg).

tott „urak és hölgyek részére a plébánián.”³⁴ Tomcsányi működése hamarosan követendő példává vált, hiszen Komáromban például „Antal Gábor úr P. Tomcsányi konferenciája mintájára »Vallásos estétet« rendezett.”³⁵

Apologetikai küzdelmek

A fiatal Tomcsányi nagy hévvel vetette be magát a kiegyezés után kibontakozó egyházpolitikai csatározásokba. A küzdelem főbb csomópontjait a következő témák alkották: a vegyes házasságokból született gyermekek problémája, az izraelita vallás recepciója, a kötelező polgári házasság, az állami anyakönyvezés bevezetésének kérdése. Ebben az 1894-95-ben lezárult harcban két szembenálló tábor feszült egymásnak. Az állammal való megegyezés legfőbb képviselői a liberális főpapok (Samassa József egri érsek, Schlauch Lőrinc nagyváradai püspök, Simor János bíboros-prímás, Haynald Lajos, kalocsai érsek) voltak. Míg ezzel szemben az ultramontán – azaz a pápaság feltétlen hatalmát hirdető – irányzat hívei (Hornig Károly, Steiner Fülöp, Schopper György) a liberális állammal, a kormánnyal szembeni erőteljesebb fellépést sürgették.³⁶ Tomcsányi politikai palettán való elhelyezkedését jezsuita mivolta, baráti körének politikai nézetei (Hornig, Steiner, Schopper) és a Haynaldal való személyes konfliktusa alapvetően arra predesztinálta, hogy az ultramontán szárnyhoz csatlakozzon.

A kor aktuálpolitikai kérdései közül Tomcsányi számára a polgári házasság intézménye elleni „kérelhetetlen” küzdelem volt a legfontosabb.³⁷ A kérdésben Samassával, Wekerlével egyaránt konfrontálódott.³⁸ Bár a kötelező polgári házasság és az állami anyakönyvezés bevezetésével (1895) e küzdelemben alulmaradt, nézetein a későbbiek folyamán sem változtatott: cikkekben és a témának szentelt könyvében érvelt a polgári házasság és a válás intézménye ellen.³⁹

XIII. Leó Rerum novarum enciklikája idején Tomcsányi kiemelt figyelemmel kísérte a munkásság szociális helyzetének keresztény alapú megoldását. Ilyen témájú cikkeiben elsőként a munka eredetéről és jelentőségéről elmélkedett.⁴⁰ A Gazdagok és a szegények cikksorozatában – olykor szépirodalmi eszközök igénybevételével – a módosabb osztályok tagjai és a szegények számára külön-külön is igyekezett elmagyarázni a munkáskérdés katolikus megoldását.⁴¹ Végső konklúziójában Tomcsányi annak kihangsúlyozására

³⁴ „Adventi konferenciákat fog P. Tomcsányi Lajos tartani urak és hölgyek részére a plébánián. Az érdeklődés igen nagy. A rabok hitoktatása ismeretlen, de háládatos talaj a rabok hitoktatása. Igazán sok becsületes lélek van közöttük, kiket a kényszerűség vezetett a bűnre, de látszik rajtuk az igazi bánat. Tavaly P. Tomcsányi tartott nekik lelkiigyakorlatokat.” Névtelen, 1896.

³⁵ Névtelen, 1897a

³⁶ Tanulmányomban csak meglehetősen leegyszerűsítve utalok a politikai küzdelmekre. A téma részletesebb feldolgozása: Salacz, 1974, Klestenitz, 2013.

³⁷ Névtelen, 1926., Névtelen, 1913a 10.

³⁸ Meszlényi, 1935. 107-108.

³⁹ Tomcsányi, 1909m. Napóleon válásának körülményeit elemezve arra a kérdésre kereste a választ, hogy „az Egyház a házasság felbonthatatlanságát hirdeti és a nagy Napoleonét mégis felbontotta. Nem tagadta meg ezzel a házasság felbonthatatlanságáról hirdetett elveit?” Tomcsányi, 1916a

⁴⁰ Tomcsányi, 1887e, Tomcsányi, 1887f

⁴¹ A szépirodalmi eszközök alkalmazására jó példa: Tomcsányi, 1888e

törekedett, hogy mindkét osztály számára az a legelőnyösebb, ha a közöttük lévő status quo fennmarad, melynek legjobb eszköze a vallásosság propagálása: A szegénynek elég a vallás, mely „nyomorában vigasztalni, megnyugtatni fogja”⁴². (...) Ne panaszold tehát fel, szegény ember, a gazdagoknak az ő gazdagságát; hanem nyugodjál meg sorsodon s nézz utána, hogy magadnak s családodnak tűrhető jövőt biztosíts.⁴³ (...) A vallás tartja vissza az urakat a kegyetlenkedéstől, a szeretetlenségtől, a szegények elnyomatásától, a vallás készíti a gazdagokat, hogy jót tegyenek, hogy a nyomorultakon segítsenek. Kell a vallás a szegénynek, nem pusztán azért, mert vannak esetek, midőn csak a vallásban találhatja a szegény a vigaszt: de azért is, hogy vele szemben oltalmat nyerjen az úr. Ha vallás nincs, nincs túlvilági boldogság, de akkor a szegény földi mennyországot akar s azokat (a gazdagokat s a hatalmasokat) kik vágyainak útjában állanak, s onnét tágitani nem akarnak, erőszakkal teszi el láb alól...”⁴⁴

Tomcsányi számára a munkáskérdés megoldásának egyetlen lehetséges eszközét a társadalom rekatolizálása jelentette: „Akarjuk megoldani a munkáskérdést? Tegyük a társadalmat ismét kereszténnyé, mozdítsuk elő a vallásosságot. A gazdag akkor ismét kifogyhatatlan lesz jótékony szeretetében s a szegény munkás józansága és türelme következtében nyomasztó helyzetét oly nagyon érezni nem fogja s boldog lesz. Ahol Krisztus, ott a boldogság.”⁴⁵

Egy másik írásában egy salgótarjáni bányászszerecsétlenségről tudósított, amelyben húsz bányász mintegy két és fél napra a föld alatt rekedt. A reménytelen helyzetet látván a tulajdonos nem adta fel a küzdelmet, hanem mentőakciókat szervezett a bányászok megmentésére, amelyek közül az utolsó végül eredményre vezetett és a bányászok kiszabadultak. Tomcsányi a történetben a munkáskérdés megoldásának keresztényi módját igyekszik láttatni: „A derék bányagondnoknak tehát meg van az a vigasztalása, hogy a magasabb társadalmi állást jól fogta fel; hogy előnyös helyzetét a tehetetlenek gyámolítására használta. Nélküle, az úr nélkül, elveszett volna a szegény húsz munkás a bányászok társaikon sem segítettek volna. S a szegény szerencsétlenül járt munkások? Ők is dicséretet érdemelnek, dicsérendő előjáróikba helyezett rendíthetetlen bizalmok,” s a bányában való folyamatos imádkozásuk miatt.⁴⁶ A francia gyáros és kereszténydemokrata León Harmel (1829–1915) val-des-bois-i keresztény szellemiségű gyára és az általa szervezett munkás tanulókörök XIII. Leó tanításainak tökéletes gyakorlati megvalósulását tükrözték Tomcsányi számára, aki a példa hazai követésére buzdított írásában.⁴⁷ Több írásában utalt arra, hogy XIII. Leó pápa mennyire szívügyének tekintette a munkáskérdés megoldását.⁴⁸

A protestáns egyházakkal való polémia szinte Tomcsányi egész pályafutását végig kísérte. Egyik korai írása miatt, amely a munka eredetéről elmélkedett, már 1887-ben éles

⁴² Tomcsányi, 1887g

⁴³ Tomcsányi, 1888e

⁴⁴ Tomcsányi, 1888f

⁴⁵ Tomcsányi, 1888g. Tomcsányi egyéb, a munkáskérdést tárgyaló, cikkei: Tomcsányi, 1889b, Tomcsányi, 1888h, Tomcsányi, 1888i

⁴⁶ Tomcsányi, 1888j

⁴⁷ Tomcsányi, 1888k

⁴⁸ Tomcsányi, 1887i, Tomcsányi, 1887b

protestáns támadások keresztüzébe került.⁴⁹ A vita első vádja az volt, hogy Tomcsányi meghamisította az ókorról kialakult történeti képet, azt állítván, hogy a munka lealacsonyító tevékenységnek számított az antikvitásban. A polémiában ez az első támadási kísérlet meglehetősen félresikerült volt, hiszen egy nyilvánvalóan igaz történelmi tényt vett célba a történelemben kevésbé jártas protestáns cikkíró. Így az antik kultúrában ott-honosan mozgó páter könnyűszerrel megvédte és bizonyította állításának jogosságát. A protestáns bírálat második része arra vonatkozott, hogy Tomcsányi cikke erős felekezeti elfogultságot tükrözött: „panegyrist írván a munka mellett, minden dicsőséget a katolikusoknak” tulajdonít. Tomcsányi erre egy logikai állítással vágott vissza: amikor azt állította, hogy a katolikus egyháznak nagy szerepe volt a munka fogalmának fejlődésében azzal nem tagadta, hogy „a művelődés terén a protestánsoknak is kijutott a magok része.”

A polémia utolsó stádiumában a vitában igencsak alulmaradt protestáns cikkíró a katolikusok ellen használt általános érveket hangoztatta: elsőként az inkvizíció bűneit emlegette fel, majd a szerzetesség intézményét valamint a katolikus babonás szokásokat (vihar idején való harangozás) támadta, amelyekre a páter a szokásos katolikus ellenérvekkel válaszolt.⁵⁰

A jezsuita pedagógus

Tomcsányi Lajos kisebb-nagyobb kihagyásokkal közel tizenkét évet tanított Kalocsán. Az ebből a korszakból származó kortársi visszaemlékezések tanúsága szerint Tomcsányi pedagógiai módszere jelentősen eltért a korszak bevett, poroszos stílusú oktatásától.⁵¹ „Liberális és jóságos” tanítási módszerét leginkább a tanulók iránt tanúsított végtelen türelem,⁵² az irányított beszélgetés, a kérdés-felelet alkalmazása, egyfajta sajátos „debatteri (vitázó, vitatkozó) rendszer” jellemezte: „Azok közé a tanárok közé tartozott, akiket a diákok rajongásig szerettek, mert bár sokat tanultak tőle – mégsem kellett tanulniuk. Nem a könyveken, hanem az élő előadáson keresztül csepegett elméjükbe a tudás. Tomcsányi elsősorban nevelésnek fogta fel a tanár hivatását, éppen ezért, az akkori nyolcvanas, kilencvenes évek nagy kérdései körül dübörgő életet vitt a holt betűkbe. (...) A hivatalos tanrend azonban csak keret volt számára, amelyen belül kibonthatta színpompás tehetőségét.”⁵³

⁴⁹ Tomcsányi, 1887f Ez a cikk a rimaszombati Gömör-Kishont című lap is megjelent, ahol egy protestáns cikkíró éles kritikával illette Tomcsányi írását. A bírálatokra a páter a Szatmár és vidékében válaszolt.

⁵⁰ Tomcsányi, 1887j, Tomcsányi, 1887k, Tomcsányi, 1887l

⁵¹ Skerlecz, 1926. Kalocsán a XIX. század utolsó évtizedeiben a jezsuiták tudatosan foglalkoztak az új pedagógiai irányzatok meghonosításával, így például P. Bíró Ferenc javaslatára bevezették – Magyarországon először a diákkörmányzatot – az angolszász School-city-system nevű rendszert, a későbbiek ezért is tudott P. Bíró és P. Tomcsányi remekül együttműködni, mert hasonló pedagógiai elveket vallottak.

⁵² Névtelen, 1913a 10.

⁵³ Névtelen, 1926a „Tanári működését is jóságos lelkiülete és mély tudományossága jellemezte. Nem elégedett meg a tanítás rendes, sablonos módszerével, mely abban áll, hogy a tanár egyrészt a feladott leckét a fiúktól, mint mondani szokás, kikérdezi, másrészt a következő órára feladandó leckét elmagyarázza, hanem az illető tárggyal összefüggő különböző tudományos kérdéseknek mélyebb fejtegetésébe bocsátkozott ezen kérdéseknek fejtegetésénél bizonyos szabad debatteri (vitázó, vitatkozó) rendszert engedett meg, kérdést intézett a fiúkhöz, vajon vannak-e még kételyeik avagy megjegyzéseik a tárgyal kérdésre nézve,

A tanítás során a tankönyveket mellőzve elsősorban az élő szó erejére támaszkodott: „Amikor Kalocsán a nyolcadik osztályban a filozófiát tanította, Pauer Imre tankönyve volt kötelező.”⁵⁴ Tomcsányi nem osztotta – nem is oszthatta – a determinista ízű Pauer-féle elveket s éppen ezért a könyvet egész esztendő alatt elő sem vetette, hanem attól függetlenül magyarázta, részben tollba mondta a filozófia által előírt részeit, természetesen keresztény szellemben.”⁵⁵

A korszak oktatási trendjeihez képest igencsak nagy eltérést mutatott Tomcsányi számonkérési módszere is, amelyet egyfajta gyermekközpontúság jellemez: „Évközben nem is feleltetett. Erre csak akkor tért át, amikor közeledett a bizonyítvány kiállításának ideje. (...) Megtörtént egy ízben, hogy három héten keresztül fejtegette tanítványainak az összehasonlító nyelvészet titkait, amiből alkalmasint nem a titkok érdekelték azokat legjobban, hanem az, hogy az összehasonlító nyelvészetet nem kellett megtanulniok. Sokszor kópéságból is, kiváltképpen amikor elővette noteszét, hogy feleltessen, felállt az osztály »életmentője« s ártatlan arccal kért felvilágosítást valami fogas probléma felől. A jó páter ilyenkor zsebre tette a félelmetes noteszt s az egész órán prelegált. Tanártársai egyszer figyelmeztették, hogy a diákok ravaszágának esik áldozatul, de ez sem térítette el módszerétől. – Hadd huncutkodjanak – mondta – valami mégis ragad rájuk abból, amit ilyenkor elmondok.”⁵⁶

Egy másik esetben hittan órán vizsga előtt kihirdette, hogy aki jelesre felel, annak előre elárulja a vizsgakérdéseket. Az egyik kolléga erre beárulta a tanári karnak, hogy a páter nem veszi komolyan a vizsga intézményét. Tomcsányi azonban úgy vélekedett, hogy csupán megvezette a diákokat, hiszen a feleletben a vizsgakérdéseket tette fel a diákoknak, ezért aki jelesre felelt, az már sikeresen le is vizsgázott. A felelés volt a tulajdonképpeni vizsga.⁵⁷

Talán ezzel is magyarázható, hogy Tomcsányi rendkívül nagy népszerűségnek örvendett tanítványai között. Tanítványai többsége, tanáruk Kalocsáról való elkerülése után is, rendszeresen tartotta a kapcsolatot a páterrel, akit gyakorta felkerestek Budapesten, sőt számos diákja rendszeres járt hozzá gyónni.⁵⁸ Tomcsányi népszerűségét jól jelzi, hogy

ezeket minden fiú szabadon és teljes nyíltsággal előadhatta, miáltal az ifjúságban a tantárgyak és a tudományok iránti legmelegebb érdeklődést és lelkesedést váltott ki és egyben nagyban fokozta tudományos kiképzésüket és általános tájékozódásukat.” Skerlecz, 1928.

⁵⁴ Pauer Imre (1845–1930) filozófus, pedagógus, az MTA tagja, a budapesti egyeteme tanára. 1891-től 1914-ig Athenaeum szerkesztője. 1860-tól premontrai szerzetes volt, de 1895-ben kilépett a rendből.

⁵⁵ Névtelen, 1926a

⁵⁶ Névtelen, 1926a Egy másik visszaemlékezés: „A tanításnak ezen liberális és jóságos módszere mellett a diákok természetesen igyekeztek azzal a maguk javára néha visszaélni. Különösen midőn egyesek nem tudták jól a feladott leckét, előfordult, hogy egyik-másik az óra elején jelentkezett és elmondta, hogy neki az utolsó órán tárgyalt kérdések tekintetében még bizonyos kételyei maradtak. Arra számított, hogy ti. a jó páter erre az elmondott kételyek eloszlátása végett újból bele fog mélyedni a kérdés tárgyalásába s így a kikérdezésre nem marad idő. P. Tomcsányi átlátott a szitán, rájött a huncutságra, de azért nem zárkozott el az újabb kételyek tárgyalásától, legföljebb jóságos mosollyal ajkain hozzátette, hogy ő ugyan nagyon örül ha az ifjúság a tudományos kérdések iránt melegebb érdeklődést mutat és azokba belemélyed és hogy ő mindig szívesen áll rendelkezésre a felmerült kételyek eloszlátására, de azért ne gondolják az ifjak, hogy ezáltal meg fogják akadályozni azt, hogy őket a feladott leckéből kikérdezze.” Skerlecz, 1928.

⁵⁷ Szabó, 1928.

⁵⁸ „A diákok általában a legnagyobb szeretettel és ragaszkodással csüngtek rajta, aminek legbeszédesebb jele, hogy később, amikor P. Tomcsányi felkerült a budapesti rendházba, volt diákjai közül számosan keresték őt fel rendszeresen, sokaknak gyóntatója is volt.” Skerlecz, 1928.

temetésére egykori diákja egy nagyobb összeget adományozott, mert egykori tanára emléket a hosszú évek elteltével is megőrizte emlékezetében.⁵⁹ A kalocsai diákok nevében külön gyászbeszéd hangzott el Tomcsányi temetésén.⁶⁰

Ugyanakkor Tomcsányi maga is fokozott figyelemmel kísérte kalocsai tanítványai további pályafutását. Egykori tanítványaival gondosan ápolta a kapcsolatot és igyekezett gondjukat viselni.⁶¹ Ennek eredményeképpen tudta később – Budapestre kerülve – az egyetemisták Mária-kongregációját létrehozni, amely magját éppen az egykori kalocsai diákok alkották. Tudós tanárként az intézmény értesítőjében rendszeresen tudományos dolgozatokat publikált.

A későbbi (szatmári és pozsonyi) tanárkodásának éveiről viszonylag keveset tárt fel a szakirodalom, budapesti működéséről, azonban több adat maradt ránk.

1904–1909 között Tomcsányi – miután a kalocsai iskola elhagyására kényszerült – a tanári hivatást az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria Intézetében (ma: Ward Mária Általános Iskola és Gimnázium) folytatta tovább.⁶² Ez a változás valószínűleg nem okozott nagyobb megrázkódtatást Tomcsányinak, mert az angolkisasszonyok rendi szabályzata majdnem teljesen megegyezik a jezsuitákéval.⁶³

Az intézményben lélektant és nevelést tanított V. és VI. osztályában heti két órában.⁶⁴ Az intézményben több új liturgikus szokás bevezetése fűződött a nevéhez. Például a „kisdéd szűz Máriának” az angolkisasszonyok templomában Kisasszonynapján (szeptember 8.) megrendezett nyilvános dicsőítését Tomcsányi kezdeményezte, ahol rendszeresen beszédet mondott.⁶⁵ Tomcsányi vezette be az intézetben a május havi Mária-áhitat megünneplését is (1910,⁶⁶ 1911).⁶⁷

⁵⁹ „Temetésekor a jezsuita rend kérésére arra kérte a gyászolókat, hogy Tomcsányi páter koporsójára szánt virágokat kegyes célra történő adományokkal váltsák meg. Erre a felhívásra jelentkezett egy volt szatmári Tomcsányi-tanítvány is, aki 100000 koronát adományozott virágmegváltás címen, amelyet a Dalnok utcai készülő templom harangjátéka javára fordítottak. Névtelen, 1926f

⁶⁰ Névtelen, 1926g, Skerlecz, 1926.

⁶¹ „Nem is olyan régen, két évvel ezelőtt, látni lehetett, hogy nap-nap után miséje befejeztével az Oltáriszentséget magához veszi s az Üllői út felé siet. Egyik volt tanítványának az édesanyját áldoztatja, mindaddig amíg fel kellett neki adnia az utolsó kenetet.” Névtelen, 1926a

⁶² Az 1907–1908. évi értesítő szerint 3 éve tanított Tomcsányi az angolkisasszonyoknál, az 1910-ben kiadott (1909/1910) értesítőtől kezdően pedig Tomcsányi neve nem szerepelt többé a tanárok nevei között.

⁶³ Az angolkisasszonyokat „női jezsuitáknak” is szokás nevezni. Az angolkisasszonyok és a jezsuiták egyaránt a Szent Ignác-i lelkeséget követik.

⁶⁴ Tomcsányi Lajos főgimnáziumi tanár. Tanította a lélektant a belső felsőbb leányiskola V. és VI. osztályában Heti óráinak száma: 2. Névtelen, 1906. 18. Tomcsányi nevelést tanít felsőbb leányiskola VI. oszt. heti óra: 2. Névtelen, 1907. 16. Tomcsányi Lajos lélektant tanít, főgimnáziumi tanár, felsőbb leányiskola VI. Működési évei ennél az intézetnél: 3. Névtelen, 1908. 15. Tomcsányi lélektant és nevelést tanít, felsőbb iskola VI. oszt. heti óraszám: 2. Névtelen, 1909. 17.

⁶⁵ Tomcsányi a kezdetektől (1903) tanárkodásának végéig (1909?) mondott beszédet ezeken az ünnepeken. Sőt az intézmény elhagyása után is visszajárt az intézménybe és ebbéli funkcióját egészen 1915-ig megőrizte. „szept 8. A bold. Szűz születésének napját, szept. 8-ikát ismét ünnepiesen ültük meg. Dél előtt nagymise a kisdéd szűz Mária tiszteletére, délután fehér ruhás leánykaink körmenete a templomban elhelyezett Kisdéd Szűz Mária szoborhoz, amely több év óta nagy kegyeletnek tárgya intézetünk templomában a sok imameghallgatás miatt, amelyet tisztelői tapasztaltak. A kisdéd szűz Máriáról ez évben is fűző Tomcsányi beszélt nagy lelkesedéssel, mint aki első volt a kisdéd szűz Máriának templomunkban való nyilvános dicsőítésében s ez ájtatosság elterjedése óta minden évben újat és újat tud nekünk mondani a kedves kis Szűz Máriáról s

Tomcsányi más – az intézet életében fontos – eseményeknél is szónokolt. Nagyböjt alatt rendszeresen prédikációkat tartott az intézményben (1910,⁶⁸ 1911).⁶⁹ 1917-ben az angolkisasszonyok által alapított zugligeti Szent Család templom felszentelésekor az ünnepi szentbeszéd elmondására szintén Tomcsányit kérték fel.⁷⁰

Az intézet elsőáldozóinak beszédet mondott, ahol a részükre küldött pápai áldásosztó sürgöny is felolvasása került.⁷¹ Gonzaga Castiglione Jozefa grófnő az Angolkisasszonyok intézetének általános főnöknője halálakor emlékbeszéddel tisztelgett előtte az angolkisasszonyok váci utcai templomában.⁷²

1905 május-júniusában a szolnoki állami főgimnáziumban volt kiküldetésen (Tomcsányi ekkor már okleveles főgimnáziumi tanár) mint az érettségi lefolyását ellenőrző miniszteri biztos. Az ellenzéki sajtó támadta („hogyan lehet egy jezsuitát kiküldeni biztosnak?”) viszont „a tanári kar igen előnyösen nyilatkozott Értesítőjében biztosi szerepléséről.”⁷³

annak hatalmáról.” Névtelen, 1904. 152. „...míg a délutáni szentbeszédben ft. páter Tomcsányi Lajos S.J. fejtegette a kis lányok körmenetes bevonulásának, fehér ruhás díszőrségének jelentőségét. Valóban meghatározó a kisdéd szűz Mária bölcsőjénél imádkozóknak áhítata, bizalma, kifejezésre jutó háladatossága.” Névtelen, 1911. 12. Egyéb évekre vonatkozóan lásd: 1904 (Névtelen, 1905a 155.), 1906 (Névtelen, 1907. 126.), 1907 (Névtelen, 1908. 132.), 1909 (Névtelen, 1910. 131.), 1910 (Névtelen, 1911. 12.), 1912 (Névtelen, 1913. 10.), 1913 (Névtelen, 1914. 9.), 1914 (Névtelen, 1915. 6. 9.), 1915 (Névtelen, 1916. 6. 9.) 1913. nov. 28–29-én Konstantin ünnep a templomban. Az ünnepi szónoklatot Tomcsányi tartotta. Névtelen, 1914. 12.

⁶⁶ A fővárosi kultusz kezdetét 1858-ra datálta. Tomcsányi, 1908. „április 30, esti 6 órakor tartották bentlakó növendékeink körmenetes bevonulásukat a templomba és megkezdtük ötvenéves jubileumát már meghaladott májusi ájtatosságot. Nem a fehér ruhás leánysereg, nem a dallamos templomi ének, nem a pálmaligetté alakult Mária-szobros oltár vonta ide a főváros imádkozó közönségét, hanem a magyar szívek őszintén megnyilatkozó Mária-tisztelete, mely Nagyasszonyunk ünnepeiből olyan igazi hitvallással veszi ki a maga részét. Egész hónapra át összegyűlt a buzgó sokaság, hogy Mária szónokának, főtisztelendő páter Tomcsányi Lajosnak szentbeszéde után a változatos énekek és litániák könyörgésével sok-sok kegyelmet nyerjenek a boldogság Szűztől.” Névtelen, 1910.139.

⁶⁷ „Május előestéjén a megváltozott oltár jelezte a Mária-hónapi ájtatosság megkezdését. Ismét ft. páter Tomcsányi Lajos volt Mária szónoka, aki a 6 órai szentbeszédekben azt az igazságot fejtegette, hogy a boldogság szűz Máriának hű tisztelői minden polgári erényben kiváló gyakorlottságot, tökéletességet érhetnek és rend szerint érnek is el. Nap-nap után egy alakját a régi és mostani társadalmi életnek emelte ki, rámutatván a követendő példára.” Névtelen, 1911. 19.

⁶⁸ „Február 8 nagyböjt A nagyböjttel komoly hangulatra intett körülöttünk minden. Kezdvé főoltárunknak átalakulásától – a rózsafüzér Királynéjának képét violaszínű függöny-háttérrel a Megfeszítettnek művészi kivitelű szobra váltotta fel – az egyházi énekek búnbánatra hangoló melódiáitól a csütörtöki szónoklatok bizonyító érvei, intelmeiig. Főtisztelendő páter Tomcsányi Lajos tartotta a szentbeszédeket, fejtegetvén a meggyőződés, a hit melegeivel a tudomány erejével Jézus istenségét.” Névtelen, 1910. 136.

⁶⁹ „Március 1-jén a hamvazás ment végbe s átléptünk a nagyböjti időrendbe, mely csütörtök délutánonkint szentbeszédre gyűjtötte össze a templom növendékeinket, a kongregantákat és a buzgó hívőket. A szentbeszédeket ft. páter Tomcsányi Lajos jézustársasági atya tartotta.” Névtelen, 1911. 18.

⁷⁰ Richter, 1937. 149–150. Az eseményről az Alkotmány 1917. évi május 17-iki száma tudósított.

⁷¹ „május 7. a bentlakó növendékeknek az első szentáldozás ünnepségén P. Tomcsányi S.J. lelkesen beszélt a kis sereghez, amely alkalomra Ő Szentsége, a pápa, sürgönyileg küldte áldását az elsőáldozóknak és hozzájuk tartozóknak.” Névtelen, 1902. 121.

⁷² „1913. máj. 20. Requiem Castiglione grófnéért. Emlékbeszédet mond: Tomcsányi Lajos.” Névtelen, 1913. 15.

⁷³ Névtelen, 1906a, Névtelen 1913b

Mindezek mellett Tomcsányi vérbeli tudós tanár volt: az iskolai értesítőikben folyamatosan publikálta különféle témájú tudományos dolgozatait.

II. korszak (1898–1915)

Post nubila Phoebus

Jól lehet Tomcsányi a budapesti jezsuita rendházba már 1893 végén-1894 elején beköltözött s egy rövid időszak erejéig 1894–1895 között itt lelkési feladatokat is ellátott, mégsem ezt a dátumot választottam pályája második periódusának kezdőpontjául. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy ekkoriban Tomcsányi még csak átmenetileg tartózkodott a fővárosban, mivel a következő évben néhány évre Pozsonyba helyezték át. Ezt szem előtt tartva, ezért inkább egy másik időpontot, az 1898-as esztendőt jelöltem ki a korszak kezdőpontjául. Döntésem mellett két érv hozható fel. Egyrészt Tomcsányi ekkortól kezdődően, egészen haláláig, folyamatosan Budapesten tartózkodott. Másrészt pedig ekkoriban kezdett el egyházi karrierje is felívelni, melynek egyik első jelentős állomása a főiskolai Mária-kongregáció megalapítása volt, amely szintén ugyanebben az évben ment végbe.

Mindent összevetve úgy tűnik, hogy a Tomcsányi-ügy következtében a jezsuita páter egyházi karrierje csak viszonylag megkésve indulhatott el. Tomcsányi csak 1898-ban érkezhett el oda, hogy országos hírnevét tevékenységével megalapozza. Ekkor azonban már ötven esztendő elmúlt és több, mint harminc éve jezsuita.⁷⁴

Budapestre kerülve Tomcsányi az őt körülvevő elszigeteltségből sikeresen kitörhetett, egyházi kapcsolatai kiszélesedtek. A Mária utcai rendházban rendtársaival megtalálta a közös hangot, akik a közöttük fennálló bizalmas kapcsolat jeleként Édesapámnak szólították.⁷⁵ Tomcsányit különösen Bernhard Zsigmondhoz (aki a páter hatására lépett be a rendbe) és Biró Ferenchez fűzte bizalmas lelki kapcsolat.⁷⁶ Kanter Károly⁷⁷ esztergomi preláthus-kanonok pedig egyenesen lelki atyjaként tekintett Tomcsányira,⁷⁸ akivel egészen haláláig bizalmas kapcsolatban maradt.⁷⁹

⁷⁴ Névtelen, 1926c

⁷⁵ Névtelen, 1926e 11.

⁷⁶ „Boldog emlékü P. Tomcsányi Lajosnak is nagyon tetszett, hogy „világosan, csattanósan, katolikus módon végzik gyónásukat”. S meg is dicsérte P. Birót: „Jól végzik lelki dolgaikat. Jól kioktatta őket.” Petruch, 1940. 78. „P. Biró többször hangoztatta, hogy P. Tomcsányi volt az, aki a legjobban megértette, és tartotta benne a lelket. Őt azonban elszólitotta az Úr.” Petruch, 1940. 102.

⁷⁷ Kanter Károly (1853–1920) Prohászka Ottokár mellett, a XX. század eleji katolikus megújulás legjelentősebb alakja volt.

⁷⁸ „[Kanter] Legtöbb lelkigyakorlatát nála [Tomcsányi Lajosnál] tartotta. Legfőbb tanácsadójának is tekintette. A vezetése alatt tartott lelkigyakorlatok mindig a szeretet gyakorlati jóféléteit termelték ki nála, mint: szeretni paptársait, tiszta szívvel misézni, mindenkinek rendelkezésre állani és mindent derülten tenni. Az örökké mosolygó Tomcsányi páter egyszerű, keresetlen aszkézist nemcsak a Manrézában kifüggesztett arc képe sugározza, hanem Kanter lelke is visszatükrözi. (...) 1897-es lelkigyakorlat, melyet megint lelki atyja, P. Tomcsányi vezetése alatt tartott Budapesten, különösen gazdag jófélételekben: 1. Étkezéseknél szigorú

Az időközben kalocsai érsekké (1905) emelkedő egykori iskolatárs Városov Gyula (1846–1910) és Molnár János (1850–1919) preláthus, az Alkotmány szerkesztője szintén erőteljesen támogatták Tomcsányi törekvéseit.⁸⁰

Jól lehet a Tomcsányi-ügyből (és a sikertelen vizsgából) kifolyólag magasabb egyházi funkciót nem tölthetett be, azonban a fővárosba való költözése után mégis némi előrehaladást ért el az egyházi ranglétrán. 1898-tól a budapesti rendház gondnoka (minister),⁸¹ majd házfőnök (1909–1911, superior) volt. 1910-12 között a rendházi alrektor, majd (1913–1924–1926) lelki igazgatói (praefectus spiritualis) tisztséget töltötte be.⁸²

A rendi feljegyzések alapján úgy tűnik, hogy Tomcsányi budapesti éve alatt kezdett el intenzíven foglalkozni a lelkigyakorlatok megszervezésével (1904–1914, 1920–1926).⁸³ Tomcsányi levelezését, valamint a korabeli sajtó dokumentumait áttanulmányozva azonban megállapítható, hogy a páter már korábban is aktívan részt vett a lelkigyakorlatok lebonyolításában. 1893. szeptember 9-én Marienbergben (Ausztria, Tirol) a bencések kolostorában „világi papoknak (...) exercitiumokat” tartott három napon napig keresztül 11-től estig.⁸⁴ A fővárosban (1898,⁸⁵ 1899)⁸⁶ és vidéken (Székesfehérvár–1898,⁸⁷

mértékletesség. 2. A nép előtt mindig komolyan viselkedni. 3. Paptestvérekkel szelíd és alázatos lenni. 4. Mindent az Úr Jézusért. 5. Az Oltáregyesület ügyeit tökéletesen elvégezni. 6. Hat órákor reggel már beülni a gyónatársakba. 7. Naponta három lelki áldozást végezni. 8. Önmagáról sohase beszélni. 9. Mindig készen lenni az emberek számára. 10. Hetente egyszer szentgyónást végezni.” Tiefenthaler, 1999. 96.

⁷⁹ 1922-ben Tomcsányi „Budapest apostolának” esztergomi (újra)temetésén magasztaló szavakkal búcsúzott lelki tanítványától: „XIV. Benedek pápa szerint mondotta – nemcsak azok a vértanúk, akik tényleg vérüket ontották Krisztusért, hanem azok is, akik egész életükben Krisztus szent országáért dolgoztak és ebben az apostoli munkában felőrölték és feláldozták erejüket. Ilyen értelemben vértanú Istenben boldogult Kanter Károly is. 23 évig volt Kanter a lelki gyermekem és nekem az a hitem, hogy ő már a mennyországban van.” Tiefenthaler, 1999. 115., Névtelen, 1922.

⁸⁰ Névtelen, 1926a. Városov Tomcsányi iskolatársa volt. Névtelen, 1913a 9.

⁸¹ A rendház mindennapi életét, a gyakorlati és a gazdasági kérdések és problémák megoldásáért felelős személyt jelöli

⁸² Természetesen budapesti éve alatt számos kisebb tisztséget is betöltött Tomcsányi: házi tanácsadó (1898, 1900–1909), vasárnapi hitszónok, a könyvtár felügyelője, az ebédői felolvasás felügyelője (1898–1899, 1913–1924–1926), ünnepi hitszónok (1900–1909), vasárnapi hitszónok, délutáni hitszónok (1903, 1909–1912), házi gyónatató (1903–1904, 1913–1924–1926), lelkész (1906–1917, 1923–1926), könyvcenzor (1908–1913), az ebédői felolvasás felügyelője (1909–1910), ünnepi hitszónok (1913–1920), könyvcenzor (1914–1926), író (scriptor, 1915–1916), a lelki esettanulmányok vezetője, segítő (coadiutor), az ebédői felolvasás felügyelője, éves jelentések, a ház történetének írója (1913–1924–1926). Bikfalvi, 2007. 230–231. Névtelen, 1926. 1903-ban a katetetikai bizottságban tevékenykedett. Névtelen, 1903.

⁸³ Bikfalvi, 2007. 230–231.

⁸⁴ Tomcsányi, 1893. Ugyanebben az évben – Hornig Károly kérésére – Veszprémben is tervezett lelkigyakorlatot tartani, azonban ez a kalocsai jezsuiták ármánykodása miatt megghiúsult.

⁸⁵ „Szent-gyakorlatok Budapesten. Tomcsányi Lajos S. J. fogja tartani. Dr Bundala Mihály, a közp. papnevelő intézet lelki-igazgatója, mindazokat, kik a budapesti papság köréből minden hónap harmadik csütörtökén a papnevelőben a kis havi rekollécióra összegyűlni szoktak, valamint azokat, kik a szent-gyakorlatokban részt venni óhajtanak, kéri, hogy f. hó 16-án d. u. 5 órákor a közp. papnevelőben lehetőleg teljes számban megjelenjenek, tanácskozás végett, hogy mikor legyen a szent-gyakorlat.” Névtelen, 1898c

⁸⁶ „A budapesti központi papnevelő intézetben október utolsó öt napján ft. Tomcsányi Lajos J. t. atya lelki szentgyakorlatokat tart papok számára.” Névtelen, 1899b

⁸⁷ „Székesfehérvárott Tomcsányi Lajos, Kalocsán Rosty és Mladoniczky jezsuita atyák vezették a gyakorlatokat, melyeken 32 pap volt jelen.” Névtelen, 1898d

Vác–1901,⁸⁸ Marcali–1904 kezdett el intenzíven foglalkozni a 1905)⁸⁹ egyaránt vezetett lelkigyakorlatokat egyházi személyek részére.

Budapestre kerülve nagy hangsúlyt fektetett a világi hívek, – a későbbi Urak Kongregációjának tömegbázisát adó – „műveltebb katolikus férfiak” – lelkigyakorlatoztatására is (1899).⁹⁰ A századfordulón a Katolikus Népkör tagjai számára szervezett lelkigyakorlatot a Jézus Szent Szíve templomban.⁹¹ 1903-ban kilenceddel egybekötött ájtatosságot tartott Budapesten Jézus Szent Szíve tiszteletére.⁹² Az angolkisasszonyok iskolájában szintén több alkalommal tartott lelkigyakorlatot a tanítóképzők tanulói számára (1899,⁹³ 1901).⁹⁴

Jezsuitaként Tomcsányi maga is évente egy kötelező nyolc napos lelkigyakorlatot tartott, egy jezsuita lelkigyakorlatos házban, amelynek a helyét általában az előjárók jelölték ki számára. Egyik ilyen alkalomból kifolyólag 1908-ban Manresába (Spanyolország) utazott.⁹⁵

Tomcsányi ebbéli erőfeszítéseit rendtársai is méltányolták és később a Bernhardt Zsigmond S.J. által kezdeményezett zugligeti lelkigyakorlatos házban (Manréza) „P. Tomcsányi Lajos emlékére tiszteelő külön termet” alapítottak.⁹⁶ A „Tomcsányi által megálmodott” Téli kertben egy márványtábla örökítette meg az emléket a következő felirattal: „P. Tomcsányi Lajos SJ szeretett lelki atyánk emlékére.”⁹⁷

Tomcsányi kisebb funkciói közül talán még a házi gyóntató tisztét érdemes kiemelni. A sajtótudósítások többször hangsúlyozták Tomcsányi gyóntatói vénáját. Több tízezer embert gyóntatott élete során és a világi valamint az egyházi elit (püspökök) tagjai is hozzá jártak gyónni:⁹⁸ „magas kora ellenére fáradhatatlanul dolgozott a lelkipásztorko-

⁸⁸ „Lelki gyakorlatok folynak f. hó 2-án kezdődőleg a váci papnevelő intézetben. Tartja sz. Ignác módszere szerint 5 napon át Tomcsányi Lajos J. t. atya.” Névtelen, 1901d

⁸⁹ „Lelkigyakorlat. A marcali alesperesi kerület papsága mint évenként, úgy az idén is együttesen végezte húsvéti szent gyónását és áldozását lelkigyakorlattal egybekötve P. Tomcsányi Lajos S. J. vezetése alatt Marcaliban.” Névtelen, 1903d „A marcali esperesi kerület papsága a veszprémi egyházmegyében f. évi április hó 20-án tartja szokásos évi ájtatosságát P. Tomcsányi Lajos S. I. vezetése alatt, melyre a kerület papsága a szomszéd paptársukat is szívesen látja. Az ájtatosság ugyanaznap reggel 9 órakor veszi kezdetét.” Névtelen, 1904d

⁹⁰ A január végén tartott lelkigyakorlat programja is fennmaradt. Névtelen, 1899c A decemberi lelkigyakorlat leírása: Névtelen, 1899d

⁹¹ Névtelen, 1900a

⁹² „Jézus szentséges szent Szívének tisztelete a nagyérdemű Jézus-társaságiak rendjéből kapta első s kapja szakadatlanul legbuzgóbb apostolait. Ennek a szent hagyománynak megfelelően rendeztek most is hazánk több városában a legszentebb Szív tiszteletére novénákat. Budapesten Tomcsányi Lajos, Pécsen Riesz Ferenc, Esztergomban Bóta Ernő atyák vezérei a kilencedi ájtatosságnak. Isten fizesse meg.” Névtelen, 1903e

⁹³ 1899. november 22–24. Névtelen, 1900b 98.

⁹⁴ 1901. november 22–24. Névtelen, 1902. 119.

⁹⁵ Tomcsányi, 1908f

⁹⁶ Bikfalvi, 2008. 109. Az épület ma is áll Zuglóban (Labanc utca 1.)

⁹⁷ „...a télikertbe pálmák és óriás kaktuszok kerültek. A Téli kert külön látványossága volt a remeteszobor, a Marianum ajándéka, amely egy elmés szerkezet segítségével a kalapját emelte fel. A Téli kert egyik asztalára helyezték el a szerzők által beküldött könyveket, amikre ugyan nem volt idő elolvasni, de tájékozódhattak a friss megjelenésekről.” Bikfalvi, 2008. 110–111.

⁹⁸ Baranyay, 1926.

dásban: az oltártól és a gyóntatószéktől soha el nem maradt.”⁹⁹ 1905-ben Soroksáron mintegy száz embert gyóntatott.¹⁰⁰

A lelki gyakorlatok szervezésén és a gyóntatásokon túl azonban a fővárosi megtelepedés jóval jelentősebb változást idézett elő Tomcsányi tudományos tevékenységében, amely fővárosi tartózkodása alatt teljesedett ki.

A „katolikus paptudósna mintaképe”

Budapestre kerülve Tomcsányi mind aktívabban vett részt a korszak jelentős, keresztény szellemiségű tudományos közösségeinek munkájában. Az Aquinói Szent Tamás Társaság tevékenységébe már az alapítástól kezdődően bekapcsolódott.¹⁰¹ 1893-ban a társaság egyik havi ülésén Kant feltétlen parancsáról címmel tartott előadást.¹⁰² A közgyűléseken rendszeresen megjelent (pl. 1899)¹⁰³ és 1902-ben még a Társaság tagja volt.¹⁰⁴

Tudományos munkásságának legjelentősebb és leghosszabb időszaka azonban a Szent István Társulathoz kapcsolódott. 1887-ben az egyik hírlapi tudósítás beszámolója szerint „Tomcsányi Lajos, jézus-társasági áldozár a tudományos és irodalmi osztályának tagjává megválasztott.”¹⁰⁵ A különféle folyóiratokban megjelent SZIT-közgyűlések jegyzőkönyveinek tanúsága szerint Tomcsányi Lajos 1887-től kezdődően egészen haláláig a Társulat tagja maradt.¹⁰⁶ 1908-tól kezdve folyamatosan egészen 1926-ig, a háromévente megválasztásra kerülő választmány tagjaként tevékenykedett.¹⁰⁷ A Társulat 1926-ban jegyzőkönyvében hivatalos közleményt bocsátott ki Tomcsányi haláláról.¹⁰⁸

E két társaság mellett Tomcsányi még egy harmadik tudományos közösséghez is csatlakozott: 1915-ben a Szent István Akadémia egyik alapítója lett s annak I. osztályában

⁹⁹ Névtelen, 1926.

¹⁰⁰ „Húsvéti szent gyónás. F. hó 11-én d. e. a soroksári egyházkerület papsága Soroksáron főtisztelendő Tomcsányi Lajos jézustársasági atya vezetésével végezte az egyházi húsvéti szent ájtatosságát. Ez alkalommal nevezett megjelent kerületi papsághoz szívhez szóló beszédet tartott, melyben különösen a gratia sanctificans megszerzésére, fenntartására és a vele való állandó működésre hívta fel az Úr szolgáit. A beszéd után a soroksári plébános, Schláger Árpád szent misét celebrált, mely alatt a hívek épülésére a kerület főtisztelendő papsága szent gyónását végezte. A hívek számra nézve körülbelül 100-an ez alkalommal a főtisztelendő jézustársasági atyánál végezték szent gyónásukat. Az egyházmegye buzgó főpásztora, gróf Osáky Károly püspök úr a kerületi papságnak főpásztori áldását küldte.” Névtelen, 1905.

¹⁰¹ 1892–1950 között működő, Kiss János által alapított magyar bölcséleti társaság, amely az Aeterni Patris enciklika szellemében tevékenykedett.

¹⁰² „Az elnöki előterjesztések után dr. Kiss János jelentette, hogy a társaságnak eddig 15 alapító és 17 pártoló tagja van. A bejelentések után következett Tomcsányi Lajos Jézus-társasági atya nagytudományú előadása »Kant feltétlen parancsáról.« Utána Natter Antal tartott előadást »Az akarat szabadságának fogalmáról.« A felolvasások után élvezetes s tanulságos eszmecsere következett.” Névtelen, 1893.

¹⁰³ Névtelen, 1899.

¹⁰⁴ Névtelen, 1902. 37.

¹⁰⁵ Névtelen, 1887.

¹⁰⁶ Névtelen, 1902b 363., Névtelen, 1903a, Névtelen, 1916a

¹⁰⁷ Névtelen, 1908a, Névtelen, 1911a, Névtelen, 1914a, Névtelen, 1917., Névtelen, 1920., Névtelen, 1923. A SZIT élén pap igazgató és aligazgató állt, akiknek a tevékenységét a választmány segítette.

¹⁰⁸ „A napokban elhunyt P. Tomcsányi Lajos jézustársasági atya, Társulatunk évtizedek óta választmányi tagja, szerzetesi cellájában magát azt a lelki hatalmat képviselte, melyet a magasabb erkölcsi hivatás és hiva-

(hittudomány, bölcsélet és neveléstudomány) tevékenykedett. 1926-ban temetésekor Mihályfi Ákos OCist (1862–1937) a Szent István Akadémia nevében hivatalos beszéddel búcsúzott a jezsuita pátértől.¹⁰⁹

Élete során Tomcsányi Lajos számos tudományterületen tevékenykedett. A filozófiát, az ókortudományt, az egyháztörténetet, az egyházjogot egyaránt művelte, és szépirodalommal is foglalkozott.

Tomcsányit egész életében folyamatosan foglalkoztatta a filozófia s tervei között szerepelt egy keresztény filozófiai monográfia megírása is, amelyet azonban végül nem sikerült megalkotnia.¹¹⁰ Főleg pályája elején (eredetileg filozófusnak készült) publikált tanulmányokat a filozófia hasznáról,¹¹¹ és az emberi szabad akaratról.¹¹² Egy másik értekezésében Arisztotelész, a skolasztika, Kant rendszerével foglalkozott.¹¹³

Bár pályája első felében még egy kuriózumnak számító filozófiai /teológiai kérdést (bilokáció) is megvizsgált,¹¹⁴ a korszak legnagyobb teológiai-filozófiai kérdésének azonban a darwini evolúciós elmélet bizonyult. A kérdéskör meglehetősen eltérő megítélést kapott a vallásos gondolkodók körében. Egyesek elutasították az evolúciós elméletet, annak ateista felhangjai miatt, mások viszont felkarolták Darwin elgondolását, és „a keresztény hagyomány alapján megpróbálták összhangba hozni a Teremtőbe vetett hittel. Ezek a gondolkodók nem zárták ki, hogy az első ember testét állat szülte. Hangsúlyozták azonban, hogy Isten különleges közbelépése volt szükséges ahhoz, hogy az alacsonyabb rendű szervezetből ember jöhessen létre. (...) A természettudós George Mivart (1827–1900) azt tanította, hogy Isten olyan testbe öntötte bele az emberi lelket, mely testet az Ő különleges irányítása alatt működő természeti okok hozták létre.”¹¹⁵ Tomcsányi egyik 1903. évi tanulmányában reflektált az evolúció és az intelligens tervezés elméletére. Részletesebben Mivart rendszerét taglalta, amellyel kapcsolatban elutasító álláspontra helyezkedett.¹¹⁶ Ezt követően Tomcsányi már nem publikált filozófiai témájú írásokat, mert „a körülmények összejárása folytán az egyházjog és a magyar jogtörténelem” kiszorította „foglatosságát köréből a filozófiát.”

tottság, minden külső eszköz nélkül biztosít Isten választottjainak. Nagy tudása, embert megérett szelleme, szívjósága csak segítségére voltak a lelkeket és a katolikus közlekiismeretek irányító munkájában. A magyar katolikus társadalom mélyeségs részvételének általános és imponáló volta tett tanúságot a személyét körülhulámzó köztiszteltettről és a kivételes egyéneknek kijáró hódolatról.”Névtelen, 1926. h.

¹⁰⁹ Névtelen, 1926g

¹¹⁰ „Élete végéig az volt a legforróbb vágya, hogy egy keresztény filozófiával ajándékozza meg a magyar irodalmat, de másodalú elfoglaltsága annyira elvonta ettől a feladattól, hogy vágya csak álom maradt. A körülmények összejárása folytán az egyházjog és a magyar jogtörténelem szorította ki foglatosságát köréből a filozófiát.” Névtelen, 1926a

¹¹¹ Tomcsányi, 1887.

¹¹² Tomcsányi, 1890.

¹¹³ Tomcsányi, 1906. Ezekről a témákról előadásokat is tartott. Például az Aquinói Szent Tamás Társaságban Kant-ról, a Keresztény Szabad Egyetemen az angolkisasszonyoknál az ókori filozófiáról, a „Skólaról” tartott előadást.

¹¹⁴ Tomcsányi, 1907.

¹¹⁵ Turay, 2006. Mivart saját nézeteit az alábbi műveiben fejtette ki részletesen: *On the Genesis of Species*, London, 1871., *Lessons from Nature*. London, 1876.

¹¹⁶ Tomcsányi, 1904. Nem minden jezsuita volt Tomcsányival azonos állásponton, hiszen például a jezsuita P. G. Perrone, a Római Gergely Egyetem tanára összeegyeztethetőnek tartotta a darwini elméletet a bibliai hagyománnyal.

Ugyancsak alkotói periódusa első felére esik az ókortudományi témájú műveinek megszületése is. Vergiliusról egy hosszabb lélegzetű dolgozatot írt,¹¹⁷ illetve Alleram Gyula: *Seneca erkölcsbölcsélete* című művét recenzálta.¹¹⁸ Az ókori Görögország kereskedelmét taglaló monográfiája megírásához Tomcsányi görög és latin forrásokat, valamint német, francia, olasz és angol szakirodalmat használt. A kötetet egy görög forrás magyar fordításával (Demoszthenész Lakritosz elleni beszéde) zárta. A mű dicsérő szavakat kapott a katolikus sajtó részéről:¹¹⁹ „Tomcsányi e munkája dicsőséget szerezhet a magyar tudománynak, mivel Attika kereskedelmét ily összefoglaló, rendszeres előadásban még a külföldön sem dolgozta föl eddig senki.”¹²⁰ Egy másik bíráló a mű könnyed stílusát, olvasmányosságát illetve a lábjegyzetek alapos tudományosságát emelte ki.¹²¹

A korabeli tudományos sajtó azonban már korántsem volt elragadtatva Tomcsányi írásától. Incze József, az Egyetemes Philológiai Közöny hasábjain, alapos bírálatban részécsítette a művet, amelynek főbb pontjai a következők voltak: a, mellőzi a kérdéskört taglaló modern történeti szakirodalmat, csak elavult 1635 és 1860 közötti szakirodalmat használ, b, sok adatot felhalmozott, de szintézist nem tudott létrehozni, ezért a kérdésre tudományosan kielégítő választ nem nyújtott, c, „az idézésekben egyáltalán nem tud mértéket tartani” d, a mű nyelvezete nem a tudományos stílust követi, hanem szépirodalmi hangvétellő e, tárgyi tévedéseket tartalmaz, f, a tudományos szakszavakat idegenszerűen magyarítja.¹²²

Tomcsányi tudományos tevékenységének másik pillérét az egyháztörténet alkotta. Középkori témájú írásai közül elsőként a Krisztus követése szerzőjének kilétét taglaló értekezései említhetők, amelyekben két személyt (Gersen bencés apát, Gerson párizsi kancellár) zárt ki véglegesen a szóba jöhető szerzők sorából.¹²³ A katolikus sajtó (Magyar Állam, Papok Lapja, Religio, az egrri Irodalmi Szemle, Új Magyar Sion) elismeréssel fogadta a dolgozatokat.

Később a ferences rendről méltató hangvétellő, történeti adatokban bővelkedő, hitbuzgalmi írásban emlékezett meg,¹²⁴ valamint a molinizmust¹²⁵ ellenző Szabó Szádok domonkos szerzetessel folytatott vitát.¹²⁶ Írt Tomcsányi liturgiátörténeti vonatkozású tanulmányokat is, amelyek egyikében a május havi Mária-áhitat keletkezésének egyetemes

¹¹⁷ Tomcsányi, 1884.

¹¹⁸ Tomcsányi, 1908a

¹¹⁹ Tomcsányi, 1906a, Ismertető: Horváth, 1906.; Névtelen, 1906b

¹²⁰ Horváth, 1906. 1063.

¹²¹ „A mű tudományos alapossága mellett különösen értékes vonás benne, hogy élvezetessé tudja tenni ezt az első pillanatra nagyon is szakszerű kérdést a művelt nagy-közönség számára is. Valóban egész könnyedén bevezeti az olvasót a régi görög kereskedelem tarka világába s csak a lapok alján található úgyszólván folytonos hivatkozások sejtetik, mennyi fáradságot róhatott a tudós szerzőre a lelkiismeretes forrástanulmány.” Horváth, 1906. 1061.

¹²² Incze, 1907. „Mindent összefoglalva azt mondhatjuk, hogy szerzőnk a maga elé tűzött feladatot nem oldotta meg úgy, amint azt ma már megoldani lehetett volna s könyve rengeteg adatainál fogva csak segéd-forrás lehet később valakinek, a ki e kérdéscről tanulmányt akar írni...” Incze, 1907. 775.

¹²³ Tomcsányi, 1886., Tomcsányi, 1907a

¹²⁴ Tomcsányi, 1909

¹²⁵ Luis de Molina, SJ (1535–1600) spanyol jezsuita teológus. Kegyelemtani felfogása (molinizmus) a to-mizmissal ellentétes.

¹²⁶ Tomcsányi, 1908b, Tomcsányi, 1908l, Szabó, 1908, Szabó, 1908a, Szabó, 1908b

történetét foglalta össze és annak budapesti történetét vizsgálta meg.¹²⁷ A szentolvasóról¹²⁸ és egy ősi katolikus szokásról (a harang szavának üdvözlése az Űrangyal imával) külön történeti összefoglalókat közölt.¹²⁹

Szentek életével kapcsolatos összeállítást írt Delvaux Fülöp jezsuita szerzetesről,¹³⁰ valamint a XI. Piusz pápa által 1925. május 21-én szentté avatott Canisius Szent Péterről (1521–1597). A holland jezsuita pap legfontosabb művének az 1555-ben napvilágot látott kiskátéját (Summa doctrinae christianae) tartotta, mivel a könyv már az Üdvözlégymai teljes formáját tartalmazta. (Ui. a középkorban „az Üdvözlégymnek csak az első felét imádkozták.”). Tomcsányi a mű magyar hatását is kiemelte: „Canisius kiskátéja, melyet Telegdi Miklós (...) fordított magyarra, az első római magyar katekizmus”¹³¹

Tomcsányi a szentek életrajza mellett a szenthelyek történetét is tanulmányozta. 1923-ban egy teljes kötetet szentelt a Loretoiban található Szent Házzal (Mária egykori názáreti háza)¹³² kapcsolatos legendák elemzésének.¹³³ A korabeli katolikus recenzio elismeréssel szövegezte Tomcsányi munkájáról „minthogy irodalmunkban aránylag még igen kevesen foglalkoztak a loretoi szent ház problémájával, Tomcsányi könyve nálunk egyenesen hézagpótló, midőn minden kikutatható forrást egybegyűjtve, teljes részletességgel ismerteti a kérdést.”¹³⁴ A kötet legfőbb kérdése az volt, hogy vajon a loretoi házhoz kapcsolódó hagyomány valós történeti történeti tény vagy csupán egy legenda? A korabeli francia (Chevalier), német történészek egy része az utóbbi álláspontra helyezkedett, amelyet néhány magyar tudós (Szeghy Ernő, Hüffler György) is átvett. Sőt a hazai jezsuiták egy része (Braun József) szintén ezt a megközelítést tette magáévá.¹³⁵ Ezek ellenében Tomcsányi a hagyományos vélemény mellett érvelve a loretoi épület történeti hitelessége, názáreti eredete mellett tette le a voksát. Jól lehet – kissé paradox módon – végső ellenérvként a moráleteológus jezsuita August Lehmkuhl-nek (1834–1918) a hagyományra alapozó érvelését emelte ki, azt hangsúlyozván, hogy „aki (...) ily ősrégi szentélyt (minő a loretoi) tevőleges érvek nélkül a múltban gyakorolt tisztelettől megfosztani törekszik, az a modernisták befolyása alatt áll.”¹³⁶

¹²⁷ A fővárosi kultusz kezdetét 1858-ra datálta. Tomcsányi, 1908c

¹²⁸ Tomcsányi, 1909a

¹²⁹ Tomcsányi, 1909b

¹³⁰ Tomcsányi, 1908d

¹³¹ Tomcsányi, 1925.

¹³² A történet szerint Szűz Mária názáreti házát a muszlimok támadásai elől az angyalok 1291-ben átmenekítették dalmáciai Tersatto városába. A település akkor a Magyar Királysághoz tartozott ezért a házat a Frangepán-család vette gondozásba. Azonban a helybeliek elbizakodottsága miatt az angyalok 1294-ben Loreto-ba vitték át az épületet. A legenda első lejegyzője a teramói Pietro Tolomei (XV. sz.) volt.

¹³³ Tomcsányi, 1923. Tomcsányi egy alkalommal írt hazai szenthelyről (Kecel) is: Tomcsányi, 1887a. Ezt az összegzést Tomcsányi közismert álnévén (x-y) jegyezte. Tomcsányihoz köti az is, hogy a páter testvére Kecelen lelkészkedett, ahol Tomcsányi többször személyesen is meglátogatta. Az orgánium hasábjain található hasonló témájú írásművek, amelyet T álnévén írtak, szerzője nem Tomcsányi, hanem Tóth Míke volt.

¹³⁴ Bozóky, 1923. 633.

¹³⁵ Türi, 1923.

¹³⁶ Bozóky 1923. 634. „Ha valami régóta, tán századokon, sőt több évszázadon át ájtatos tiszteletnek tárgya volt s nem lehet tevőleges érveléssel felhozni annak bebizonyítására, hogy az a tisztelet alaptalan: miként minden emberi birtoknál, úgy annál is elég a tisztelet jogosultságának igazolására, hogy a tisztelet évek hosszú során át komoly emberek között fennállott.” A másik recensens ebben egyébként nincs azonos véleményen Tomcsányival: „Még kevésbé lehet azokat; akik Hüffler véleményében osztoznak, modernizmussal vádolni.” Türi, 1923. 568.

Tomcsányi azonban nemcsak a középkorral, hanem a modern kor történelmével is foglalkozott. XIII. Leó pápa tevékenységét több cikkében is elemezte: a napirendjét, Szűz Máriához fűződő viszonyát, a munkás-kérdéssel kapcsolatos nézeteit ismertette, valamint – a pápai jubileum kapcsán – életútjáról közölt rövid összefoglalást.¹³⁷ A pápán kívül még a jezsuitákkal foglalkozott több alkalommal: a rendalapító Loyolai Szent Ignác mellett¹³⁸ a rend németországi újbóli megtelepedéséről írt cikkeket.¹³⁹ A magyar hívek számára egy jámbor német orvost állított példaképül.¹⁴⁰

Tomcsányi számos cikket szentelt magyar vonatkozású egyháztörténeti témáknak is. A magyar kortársak életútjának megörökítését fontosnak tartotta: 1886-ban Kunszt József (1790–1866) kalocsai érsekről, Simor János bíborosról, esztergomi érsekről (1813–1891)¹⁴¹ közölt méltatásokat,¹⁴² Esterházy Miklós nádort pedig a Mária-kongregáció tagjaként élte.¹⁴³ Zichy Nándor érdemeit több írásában hangsúlyozta, valamint a gróf nyolcvanadik születésnapjáról külön köszöntőben emlékezett meg.¹⁴⁴ Rendírsai közül Weiser Frigyes érdemeit foglalta össze 50 éves jubileuma alkalmából.¹⁴⁵

Tomcsányi rendszeresen publikált nekrológokat az elhalt pályatársak, kongreganták emlékének. 1909-ben Fehér Ipolyról, 1910-ben Damián János és Molnár László jezsuitákról, valamint Városov Gyuláról jelentetett meg emlékbeszédeket.¹⁴⁶ Tomcsányi írói működésének egyik legsajátosabb termékei az egyház főúri származású támogatóiról írott emlékbeszédei voltak, amelyekben a következő előkelőségek életrajzát dolgozta fel: Habsburg–Lotaringiai Mária Dorottya Amália (1867–1932),¹⁴⁷ Piret Bihain Huberta bárónő,¹⁴⁸ Wenckheim Frigyes (1842–1912),¹⁴⁹ a Zichy-család három nőtagja,¹⁵⁰ Orosdy Raoul,¹⁵¹ Barkóczy Sándor (1857–1925),¹⁵² Heinrich Aladár.¹⁵³

¹³⁷ Tomcsányi, 1887b, Tomcsányi, 1888, Tomcsányi, 1910. Tomcsányi munkássággal kapcsolatos cikkeit lásd alább.

¹³⁸ Tomcsányi, 1909c

¹³⁹ Tomcsányi, 1917. A jezsuitákat 1872-ben elűzték Németországból és csak 1917-ben telepedhettek meg újra.

¹⁴⁰ Tomcsányi, 1891 (Nekrológ Nussbaum müncheni orvosról, aki tudós és jó katolikus egyben.). Tomcsányi, 1891a (Mária Antónia Immakulata nekrológja, ki az uralkodó leányának Mária Valéria férjének, Salvator Ferencnek a nővére volt.).

¹⁴¹ Tomcsányi, 1886a

¹⁴² Tomcsányi, 1886b, Tomcsányi, 1891b. Tomcsányi Simor egyik legfőbb érdemének azt tartotta, hogy a főpapságból ő volt az, aki Jézus Szent Szívének tiszteletét elsőként (1866) hirdette Magyarországon.

¹⁴³ Tomcsányi, 1909d

¹⁴⁴ Tomcsányi, 1909e, Tomcsányi, 1910a. Verset is írt hozzá: Tomcsányi, 1909f.

¹⁴⁵ Tomcsányi, 1909g (x-y álnévén).

¹⁴⁶ Tomcsányi, 1910b, Tomcsányi, 1910c, Tomcsányi, 1909h, Tomcsányi, 1910d, Tomcsányi, 1910e.

¹⁴⁷ Tomcsányi, 1897.

¹⁴⁸ Tomcsányi, 1909i, Tomcsányi, 1910f

¹⁴⁹ Tomcsányi, 1912.

¹⁵⁰ Tomcsányi, 1910g, Tomcsányi, 1910h, Tomcsányi, 1914, Tomcsányi, 1914a.

¹⁵¹ Tomcsányi, 1916. Orosdy Fülöpné Herczog Margit (1875–?) keresztényszociális aktivista, politikus, a harmadik magyar női országgyűlési képviselő fia, aki 1916-ban esett el a fronton.

¹⁵² Tomcsányi, 1925a. Recenzió: Szatmári, 1926. Barkóczy szintén szoros kapcsolatot ápolta a jezsuitákkal, az Urak Kongregációjának prefekta (világi vezetője, elnöke), miniszteri tanácsos, császári és királyi kamarás. 1904 és 1912 között a minisztérium középiskolai ügyosztályának vezetője.

¹⁵³ Tomcsányi, 1925b Heinrich a Kalocsai Diákok Országos Szövetségének (KADOSZ) elnöke volt. A te-

Tomcsányi magyar vonatkozású szentéletrajzokat is összeállított. Még pályája kezdetén írt a piarista Trautwein Nepomuki Jánosról (1819–1893),¹⁵⁴ élete vége felé pedig a jezsuita László Xaver Ferenc (1876–1921),¹⁵⁵ valamint a pálos Csepellény György (1626–1674)¹⁵⁶ élettörténetének szentelt egy-egy kötetet. A folyóiratok hasábjain más magyar szentek életrajzának bizonyos elemeit vizsgálta történeti szempontból. Egyik tanulmányában Boldog Gizella és Árpádházi Boldog Margit szentté avatásáról közölt tanulmányt. Első királynénk ügyében vitába szállt rendtársával, Velics Lászlóval (1852–1923). A polémia központi kérdése az volt, hogy vajon Gizella Passauban vagy Veszprémben van eltemetve? Velics az első, Tomcsányi a második vélemény mellett kardoskodott.¹⁵⁷

A korszak Tomcsányiban leginkább a jogtudós magasztalta: „P. Tomcsányi Lajos az egyházjog területén vívott ki az ország határain túl is elismert nevet és tekintélyt. Könyvei és véleménye nagy befolyást gyakoroltak a magyar közéletre.”¹⁵⁸

Ezen a tudományterületen Tomcsányi legkedveltebb témája a főkegyúri jog volt, amellyel két könyvében is foglalkozott.¹⁵⁹ Tomcsányi másik jogtörténeti műve a püspöki intézményt tárgyalta.¹⁶⁰

A katolikus közvélemény egy része nagyra értékelte az ebben a tárgyban írott munkáit.¹⁶¹ Példaként Szekfű Gyulát említhetnénk, aki a Magyar történet lapjain így nyilatkozott: „A kegyúri jog dolgában történeteknek kifogástalan, adäquat magyarázata”¹⁶² Forster Gyula (A püspöki székek betöltésének kérdéséhez) viszont elutasította Tomcsányi álláspontját. Katolikus részről is (Baranyay Jusztin, Leopold Antal) bírálták Tomcsányi nézeteit, mondván: a hazai püspökök kinevezési joga nem a pápát illeti, hanem a mindenkorai magyar királyt.¹⁶³

Tomcsányi ezen írásai azonban protestáns részről sem váltottak ki osztatlan elismerést. Búza László szegedi professzor, aki a „Sárospatakon tartott országos református tanácskozáson” a református álláspontot ismertette a főkegyúri joggal kapcsolatosan, miszerint az „felségjog” és nem pápai kiváltság.¹⁶⁴

A keresztény lelkeséggel foglalkozó műveinek többségét folyóiratok (Mária-kert, Mária Kongregáció) hasábjain publikálta.¹⁶⁵ Ezekben a szépirodalmi ihletettséggel írásokban vál-

metésén mondott beszédet a Kalocsai-Pécsi Diákszemle 1925. évi 3. száma közölte. Visszaemlékezés Aligius tollából ugyanezen lap 1925-ös 10. számában olvasható.

¹⁵⁴ Tomcsányi, 1893a. Egy másik életrajz: Tomek, 1943.

¹⁵⁵ Tomcsányi, 1921. Születési neve Lobmayer Alfréd volt.

¹⁵⁶ Csepellény György pálos szerzetes Mezőkövesd és környékének vértanúja. (Budapest, 1924). Csepellényt Füzérre küldték misszionáriusnak, ahol élénk térítőmunkát folytatott, amivel kivívta a protestánsok dühét. 1674. március 26.-án a hajdúk elhurcolták Csepellényt. Hatvan napon át magukkal hurcolták és kínozták. Végül 1674. május 24-én Egerfarmos határában lefejezték.

¹⁵⁷ Tomcsányi, 1908e, Velics, 1908, Tomcsányi, 1908f

¹⁵⁸ Gyenis, 1941. 23.

¹⁵⁹ Tomcsányi, 1922, Tomcsányi, 1923a.

¹⁶⁰ Tomcsányi, 1924.

¹⁶¹ Túri, 1923a, Bozóky, 1923a, Túri, 1923b, Bozóky, 1923b

¹⁶² Szekfű, 1990. III. 596.

¹⁶³ Túri, 1923b, Leopold, é.n. Baranyay Jusztin az Egyházi Lapok hasábjain bírálta Tomcsányit. Túri, 1923b 437.

¹⁶⁴ Névtelen, 1923a, Tomcsányi, 1923b

¹⁶⁵ Egyetlen irodalomtörténeti témájú műve született csupán, amelyben – „fölülemelkedve az előítéleteken” – a protestáns Gyulai Pál munkássága előtt tisztelgett. Tomcsányi, 1910i

tozatos témákat boncolgatott (Szent József,¹⁶⁶ a keresztút,¹⁶⁷ Jézus Szívének tisztelete,¹⁶⁸ Szűz Mária,¹⁶⁹ kilenced,¹⁷⁰ május havi áhítat,¹⁷¹ ünnepek,¹⁷² rózsafüzér¹⁷³). Hitbuzgalmi írásai közül a legnépszerűbbnek a Szt. Ignác vize bizonyult.¹⁷⁴ A mű közkedveltségét jelzi, hogy az eredeti kiadást 1934-ben Jámbor László átdolgozva ismét megjelentette.¹⁷⁵

Tomcsányi költeményei többnyire folyóiratokban láttak napvilágot, amelyek jelentős része Szűz Mária¹⁷⁶ illetve Jézus Szent Szíve¹⁷⁷ tiszteletéről szólnak, bizonyos személyekhez¹⁷⁸ vagy a pápához¹⁷⁹ íródtak, vagy valamilyen ünnep alkalmából születtek.¹⁸⁰ Külön latin nyelvű ódákat alkotott Való Simon (1846-1923) pozsonyi kanonok, a teológia doktora tiszteletére illetve Károly király koronázása alkalmából.¹⁸¹

¹⁶⁶ Tomcsányi, 1886c (Egy érzelmes leírás egy brazil hívőről, aki Szt. Józsefhez imádkozva halt meg.). Tomcsányi, 1890a (Egy 1889-ben XIII. Leó pápa által kibocsátott körlevelet elemez röviden, amely Szt. József tiszteletének népszerűsítését szolgálta), Tomcsányi, 1910j

¹⁶⁷ Tomcsányi, 1890b, Tomcsányi, 1890c, Tomcsányi, 1890d, Tomcsányi, 1890e, Tomcsányi, 1890f, Tomcsányi, 1891c, Tomcsányi, 1891d, Tomcsányi, 1891e, Tomcsányi, 1891f, Tomcsányi, 1892a

¹⁶⁸ Tomcsányi, 1886d, (Különböző nehéz helyzetek felsorolása a világtörténelemből, amelyben a hívek Krisztushoz fordultak. A magyarok széthúzásának felelőse.), Tomcsányi, 1886e, (Jézus Szíve kultuszát népszerűsíti külföldi szakirodalom nyomán), Tomcsányi, 1889 (Az Altero nunc elabente elnevezésű római rendeletet magyarázza, amely alapján bizonyos előfeltételek mellett minden hó első péntekén szabad misét bemutatni Jézus szent Szívével.). Tomcsányi, 1890 g (Az equadori Quito új templomának felszenteléséről tudósít, amelyet Jézus Szent Szívének szenteltek.), Tomcsányi, 1891g (Tomcsányi azon mereng, hogy, még mindig nem épült fel Budapesten a Jézus Szívének ajánlott templom. Valamint IX. Pius egyik rendeletét mutatja be, amely alapján júniusban minden napon Jézus szent Szívéhez lehet fohászolni, s aki így cselekszik bizonyos fokú búcsút nyer), Tomcsányi, 1926

¹⁶⁹ Tomcsányi, 1909j (x-y álnéven), Tomcsányi, 1910k, Tomcsányi, 1910l, Tomcsányi, 1910m, (x-y néven). Tomcsányi, 1885 (Szépirodalmi stílusban megírt érzelmes elbeszélés egy óceániai protestáns megtéréséről és a rózsafüzér ima dicsérete.), Tomcsányi, 1885a (Nesztórius kritikája, szépirodalmi stílusban. Mária istenanyai tiszteletét és méltóságát kívánja hirdetni és terjeszteni.), Tomcsányi, 1886f (Egy külföldi lapból fordít egy érzelmes történetet és saját kommentárjával egészíti ki.).

¹⁷⁰ Tomcsányi, 1921a

¹⁷¹ Tomcsányi, 1887c

¹⁷² Tomcsányi, 1910n

¹⁷³ Tomcsányi, 1887d (x-y álnéven; történelmi példákkal: Borrome-i Károly, Forcade, aixi érsek, D' Affre, párizsi érsek) bizonyítja a rózsafüzér hatásosságát), Tomcsányi, 1885.

¹⁷⁴ Tomcsányi, 1913.

¹⁷⁵ A kapcsolódás nem a véletlen műve, hiszen Jámbor is Kalocsán kezdte a pályáját, illetve Tomcsányi halála után néhány évre ő lett a vezetője az angolkisasszonyoknál működő Mária-kongregációnak. Jámbor (1907-ig Jambrekovits) László (1874 – 1963) a mezőkövesdi és a kispesti Jézus Szíve templom építetője. 1928-tól a Manréza lelkigyakorlatos ház első igazgatója lett. A Kis könyvtár katolikus hívek számára című sorozat megalapítója volt. 1950-ben a budapesti rendházból Kisvárdára hurcolták. Ezt követően a pannonhalmi szociális otthonba vonult vissza.

¹⁷⁶ Tomcsányi, 1888a, (x-y álnéven), Tomcsányi, 1888b (x-y álnéven), Tomcsányi, 1908g, Tomcsányi, 1908h, Tomcsányi, 1909k, Tomcsányi, 1923d, Tomcsányi, 1924a

¹⁷⁷ Tomcsányi, 1888c (x-y álnéven), Tomcsányi, 1888d (x-y álnéven).

¹⁷⁸ Tomcsányi, 1909l

¹⁷⁹ Tomcsányi, 1889a (x-y álnéven).

¹⁸⁰ Tomcsányi, 1910p

¹⁸¹ Tomcsányi, 1898, Tomcsányi, 1917a

Tomcsányi tudományos tevékenysége között sajátos helyet foglalnak el az ún. előadásai, amelyet a kor tudományosnak, elfogulatlanak tekintett,¹⁸² mai szemmel nézve azonban inkább a vallást népszerűsítő, tudományos-ismeretterjesztő előadások közé sorolnánk.

Tomcsányi legtöbb előadását Budapesten tartotta, azonban fővárosi előadássorozatai nem voltak előzmény nélküliek, hiszen már pozsonyi tartózkodása alatt tartott előadásokat (1896). Kétségtelen, hogy az előadássorozatok leginkább a fővárosra koncentráltak, alkalomszerűen azonban vidéki előadásokra (pl. 1896 Esztergom,¹⁸³ 1898 Székesfehérvár)¹⁸⁴ is sort kerített. Előadásai nagy népszerűségnek örvendtek, amelyet az is alátámaszt, hogy a korabeli orgánumok a Budapesten zajló, heti rendszerességgel megrendezett vallási témájú előadássorozatok közül mindössze hármat tartottak említésre méltónak: Tomcsányiét (Jézus Szíve templom), Prohászka Ottokárét (Angolkisasszonyok Temploma), és Hock Jánosét (kőbányai Szent László templom).¹⁸⁵

Tomcsányi előadásainak kezdetben rendházának temploma adott otthont. A Jézus Szíve Templomban nagyböjten hetente hirdetett előadássorozatot „művelt férfiak és hölgyközönség számára” (1894,¹⁸⁶ 1898,¹⁸⁷ 1899).¹⁸⁸ A Jézus Szíve-templomon kívül (1901)¹⁸⁹ a belvárosi ferences templomban (1903)¹⁹⁰ is tartott néha előadást. Tomcsányi

¹⁸² Tomcsányi előadásait az egyik korabeli forrás így méltatta: „Az előadás szigorúan tudományos volt, a tisztelendő páter semmit sem állított, mit be nem bizonyított, semmit sem tagadott, aminek a tagadását meg nem okolta.” Névtelen, 1902. 118.

¹⁸³ Névtelen, 1896. 6.

¹⁸⁴ „Tomcsányi Lajos Jézustársasági atya hétfőn, kedden és szerdán a székesfehérvári Ferencz József nőnevelő intézet dísztermében rendkívül nagyszámú és díszes hölgyközönség előtt konferencia-beszédeket tartott.” Névtelen, 1898a 58.

¹⁸⁵ „konferencia-beszéd számba hetenkint hármat lehet venni: mindenekelőtt Tomcsányi Lajos atyáét a Szentséges Szent Szív templomában, Prohászkaéét az angoloknál, Hock Jánost a gyönyörű kőbányai új templomban.” Névtelen, 1902c 214.

¹⁸⁶ „Nagyböjt alatt minden kedden délután 4 órakor Jézus szent Szívének templomában Tomcsányi Lajos Jézustársasági atya a műveit közönség (urak és hölgyek) számára konferenciákat fog tartani, melyekre a nagyon tisztelt közönséget őszinte tisztelettel meghívjuk. A Jézustársasági igazgatóság. (VIII. Mária- utca 25.)” Névtelen, 1894.

¹⁸⁷ „A budapesti jezsuiták szép templomában, a nagyböjti idő alatt minden kedden, délután 4 órakor, magasztos szellemű konferencia-beszédeket tart, művelt férfiak és hölgyközönség számára, Tomcsányi Lajos atya. Tegnap beszédében a »független morál«-ról szólott. Az ily szónoklás apostoli szónoklás, nagy Isten-áldása, nagy jótétemény Budapestre.” Névtelen, 1898. 166.

¹⁸⁸ „Jézus sz. Szívének templomában (VIII., Mária utca 25. sz. mellett) az egész böjti időszak alatt konferencia-beszédeket fog tartani Tomcsányi Lajos jézustársasági atya a művelt közönség számára minden kedden délután 5 órakor.” Névtelen, 1899a. A forrásokban a pesti Jézus Szíve-templom címe több változatban szerepelt: József utcai jézustársasági atyák temploma, Mária utca 25, József utca 26, Scitovszky tér (ma Lőrinc pap tér).

¹⁸⁹ „A körmenetet előkészítő ájtatosságok előzik meg, melyek a következők: A jézustársasági atyák templomában (VIII., József-utca) naponkint este 6 órakor a rózsafüzér-ájtatossággal kapcsolatosan. Szónok: Tomcsányi Lajos j. t. atya.” Névtelen, 1901a 232.

¹⁹⁰ „Meghívó eucharisztikus ünnepre. A papok szentségimádó társulata (Eucharistia) és az az Oltáregyesület a székesfővárosi világi és szerzetesapságnak, a növendékpapoknak és a híveknek részvételével XIII. Leo Szentséges Atyánk pápaságának 25-ik évi jubileuma alkalmából a szentferencendi atyák belvárosi templomában és kolostorában folyó hó 19-én (csütörtökön) délután 3 órakor ünnepies szentségimádást és papi gyűlést tart.....előadás az Oltáriszentség körébe tartozó tárgyakról, tartja Tomcsányi Lajos S. J. úr és mások.” Névtelen, 1903b

előadásainak másik fontos helyszíne a Katolikus Népkör¹⁹¹ illetve annak Molnár utcai székháza (ma: Országos Idegennyelvű Könyvtár) volt.¹⁹²

Tomcsányi előadóként folyamatosan részt vett a Kanter Károly-féle Oltáregyesület által szervezett Országos Eucharisztikus Kongresszuson is, ahol „az Oltáriszentségről hitágazati szempontból” (1900,¹⁹³ 1901,¹⁹⁴ 1904,¹⁹⁵ 1906) címmel adott elő.¹⁹⁶ Tomcsányi külföldi konferenciákra is ellátogatott olykor: 1912-ben a Bécsben megrendezésre kerülő XXIII. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson a díszelnökök között szerepelt.¹⁹⁷

1901-ben – a II. és III. országos katolikus nagygyűlés által előírányzott – Katolikus Szabad Egyetem (Líceum) budapesti előadásait Tomcsányi Vezérelvek a történelemben című előadása nyitotta meg, amely az ókort tárgyalta. A helyszín az angolkisasszonyok váci utcai intézetének díszterme volt ui. „az intézet kezdeményezte az országban a katolikus lyceumi előadásokat.”¹⁹⁸ Az előadások heti rendszerességgel ismétlődtek a kö-

¹⁹¹ „A hangsúlyozottan katolikus jellegű társadalmi intézmények közül kiemelkedett s mintegy központi szerepet töltött be a Központi Katolikus Kör a belvárosban. A székesfőváros katolikus vallású polgárságának kulturális és anyagi érdek védelmére, a vallási alapokon álló társadalmi élet előmozdítására alakult meg 1888-ban Lévy Imre tankerületi főigazgató kezdeményezésére. 1896-ig a Korona utca 17. számú házban, majd a Molnár utca 11. szám alatt voltak a helyiségei. 1908-ig Budapesti Katolikus Kör néven működött, az 1947-ben történt megszüntetéséig Központi Katolikus Kör néven. Viszonylag alacsony taglétszáma mellett előadásain és rendezvényein nagy számban vettek részt a meghívott vendégek. Tágas ülés- és előadástérrel rendelkezésre bocsátotta a rokon célú és világnézetű intézményeknek és szervezeteknek is.” Bölöny, 1993.

¹⁹² „...e hó 9-én kezdte meg P. Tomcsányi Lajos Jézus-társasági atya konferenciáit, melyek kilenc napon át tartanak mindenkor este fél 8 órakor. Vendégeket — de csak férfiakat — szívesen látnak.” Névtelen, 1898b

¹⁹³ „Ezután Tomcsányi Lajos jézustársasági atya tartott előadást az Oltáriszentségről hitágazati szempontból. Ráutalt az ó-szövetségre s az abban talált előképekből vonatkoztatva azokat az új-szövetségre levonja az egyháznak tanát a legméltóságosabb Oltáriszentségről; ráutalt az új-szövetségre s majd azon beszédből, melyben az Isten-ember a mennyei eledelt sz. Jánosnál megígéri, majd a három első evangélista által s sz. Pál által idézett azon szavakból, melyek az utolsó vacsorán oly ünnepélyesen elhangzottak a búcsúzó Megváltó isteni ajkairól, bizonyítja a tridenti sz. zsinat tanát Krisztusnak az Oltáriszentségben jelenlétéről. A kongresszus a tudós atyának köszönetet szavazott.” Névtelen, 1900. 137.

¹⁹⁴ „A Katolikus Kör Molnár-utcai dísztermét zsúfolásig megtöltötte a közönség, hogy meghallgassa az eucharisztikus kongresszus előadóit....Az első előadó Tomcsányi Lajos Jézus-társaságbeli atya volt. Arról beszélt, hogy mi az Oltáriszentség hittani szempontból. Tág történelmi keretben magyarázta, hogy a keresztény katolikusok az Oltáriszentségben mindig Krisztus vérét és testét látták. Ennek a szentségnek és annak, hogy a szentséget így magyarázta az egyház, köszönhető, hogy amidőn a pápák saját bűneik, a népek zavargása és a fejedelmek túlhajtott tekintélye által az egyház süllyedőben volt, mégis, diadalmaskodott a Krisztusi tan. Úgy magyarázzuk tehát mi is az Oltáriszentséget.” Névtelen, 1901b, Névtelen, 1901c

¹⁹⁵ Névtelen, 1904a „Az Országos Eucharisztikus Kongresszus ügyében népes papi értekezlet volt húshagyó kedden d.u. 3 órakor a kegyes-tanítórendiek dísztermében dr Kold Medárd püspök úr elnöklésével. Tomcsányi Lajos atya, mint mindig, most is eltalálta a hatás varázsának titkát. Érdekesen s lelkesítő hévvel kiemelte régi okmányok csendes nyugalmaiból azt a hangosan megszólalt ténytet, hogy magyar őseink a Mária-kultusz mellett az Oltáriszentség tisztelgetésének is lelkes hívei és lovagjai voltak.” Névtelen, 1904b

¹⁹⁶ Névtelen, 1906c

¹⁹⁷ Névtelen, 1912.

¹⁹⁸ Névtelen, 1902d, „Október hóban kezdődtek a lyceumi előadások, tartotta P. Tomcsányi Lajos S. J. ilyen címen: Vezérelvek a történelemben. A tanév minden hétfőjén 5 órakor magasabb képzettségű hallgatók számára világtörténelmi eseményeknek oknyomozó és bölcséleti fejtegetésével foglalkozott a tudós atya. Nemcsak hölgyközönségünk érdeklődött a mély tudománnyal előadott, korszerű magyarázatok iránt, hanem urak is jelentek meg, hogy a minden tekintetben érdekes és tanulságos előadásokat hallgassák. Valamennyi értekezése nagyszámú közönséget vonzott az intézetbe. Az előadás szigorúan tudományos volt, a tisztelendő

vetkező években is. (1902,¹⁹⁹ 1903,²⁰⁰ 1904,²⁰¹ 1906,²⁰² 1907²⁰³). 1902-ben Tomcsányi – az őt ért bírálatok miatt – módosította az előadássorozat elnevezését katolikus szabad líceum helyett katolikus szabad egyetemi előadásokra.²⁰⁴ A szemeszter egyik első előadásában azt a kérdést vizsgálta, hogy „miként adják elő a protestáns tudósok a katolikus középkort?”²⁰⁵ A következő héten azzal a nézettel szállt szembe miszerint a középkor „sötét” lett volna.²⁰⁶ Majd az ókori („Skóla”) és a középkori filozófia összehasonlításáról tartott előadást.²⁰⁷ Egy másik előadásában a protestáns Friedberg jogtudós azon nézeteit igyekezett megcáfolni, hogy a katolikus egyházi hierarchia pusztán emberi kitaláción alapul, nincs szentírási alapja.²⁰⁸ 1903-ban a történelem irányelveit taglaló előadássorozatának egyik részében „...a magyar alkotmány főbb mozzanatait fejtegette s arra az érdekes következtetésre jutott, hogy szent István a vérszerződésbe foglalt jogrenden semmit sem

páter semmit sem állított, mit be nem bizonyított, semmit sem tagadott, aminek a tagadását meg nem okolta. Ez előadások azért is nevezetesek, mert az intézet kezdeményezte az országban a katolikus lyceumi előadásokat s a következő tanév október havától kezdve folytatni fogja minden hétfőn 5 óraker.” Névtelen, 1902. 118. „1901-ben nyílt meg a Katolikus Szabad Lyceum intézetünkben, mely első volt az országban, inkább a nagyközönségnek szánva. Tudós egyházi és világi tanárok, közöttük főleg Ft. P. Tomcsányi Lajos S.J. tartotta sorozatos történelmi előadásait e lyceum keretében, nagy hallgatóközönség előtt.” Richter, 1937. 80.

¹⁹⁹ „Tudományos előadásokat fog tartani Tomcsányi Lajos J. t. atya a budapesti angolkisasszonyok dísztermében a történelem irányelveiről. Az első előadás f. hó 6-án volt. Folytatása lesz minden hétfőn d. u. 5 óraker. A tudós jezsuita ezzel megindítja, illetve folytatja Budapesten a katolikus szabad líceum megalapítását.” Névtelen, 1902e „Akár megtörténik pedig ez, akár nem, lelkünk teljes rokonérzésével üdvözöljük a katolikus lyceumi előadásokat, melyeket a II. és III. országos katolikus nagygyűlés ajánlott, melyeknek sorát Tomcsányi Lajos J. t. atya nyitotta meg a budapesti angolkisasszonyok dísztermében tartott ciklusaival, s azokat a katolikus lyceumi előadásokat, melyeket tavaly a nagyváradi, ezidén a pécsi Katolikus Körben Margalits Ede dr előadása indított meg.” Névtelen, 1902 f 374.

²⁰⁰ „Hogy ezen évben is minden héten megtartottuk dísztermünkben a Katolikus Szabad Egyetem szokásos előadásait, az a múlt évben tett ígéretünk beváltásának tekintendő. Az egész évben a magyar alkotmányról beszélt ft. Tomcsányi Lajos jézustársasági tanár úr s ez évben is, mint az előzőekben, nagy számban hallgatták őt férfiak és hölgyek.” Tomcsányi, 1904. 3.

²⁰¹ „Tudományos előadások a budapesti Angolkisasszonyoknál. Tomcsányi Lajos S. J. főgimnáziumi tanár, az idén folytatja tavaly megkezdett tudományos előadásait. Az előadások »Irányelvek a történelemben« címmel, magasabb műveltségű közönség számára, az Angolkisasszonyok intézetének dísztermében lesznek október első hétfőjétől, azaz október 3-tól kezdve minden hétfőn délután 5 óraker.” Névtelen, 1904c „1904, október 3-án tartotta ft. P. Tomcsányi S.J. főgimn. tanár az intézet dísztermében az iskolaév folyamán első tudományos előadását Irányelvek a történelemben címen, magasb műveltségű közönség számára. Előadását ezentúl minden hétfőn öt óraker folytatta a tudós ft. úr feszült figyelemmel és nagy érdeklődéssel hallgató közönség előtt.” Névtelen, 1905a 155–156.

²⁰² „okt. 1-én Tomcsányi az előző évekhez hasonlóan megkezdte a kath. szabad egyetemi előadásokat az intézet dísztermében.” Névtelen, 1907. 127.

²⁰³ „A képző növendékei hetenkint jelen voltak ft. P. Tomcsányi szabad egyetemi előadásain, amelyet a tudós főtisztelendő úr Történelmi irányelvek címén már több éven át folytat az intézet dísztermében.” Névtelen, 1908. 133.

²⁰⁴ Névtelen, 1902d

²⁰⁵ Névtelen, 1902d

²⁰⁶ Névtelen, 1902g

²⁰⁷ Névtelen, 1902h

²⁰⁸ Névtelen, 1902i

változtatott, majd az aranybulla záradékáról bebizonyította, hogy az a rendeknek csak a passzív rezisztenciára adja meg a jogot, nem pedig a fegyveres ellenállásra.”²⁰⁹

Apologetikai csatározások – a protestáns egyházak

Tomcsányi budapesti évei alatt – a tudományos tevékenység mellett – tovább folytatta a protestáns felekezetek elleni küzdelmeit is.²¹⁰

A századfordulón a jezsuiták által erőteljesen propagált Mária-kultusz felelevenítése és a Mária-kongregációk létrehozása nyomán a protestáns-katolikus ellentétek ismét kiéleződtek.²¹¹ Tomcsányi már 1898 környékén vitába keveredett a protestánsokkal, mert a Protestáns egyházi és iskolai lapok és a Protestáns Szemle szerzői a jezsuita rend hazai megtelepedését jogtalannak tartották, mivel a magyar országgyűlés nem hagyta jóvá törvényesen azt.²¹² Tomcsányi a támadásokra nyílt levélben felelt meg.²¹³

1916-ban újra fellángolt egy protestáns-jezsuita vita, amely a hazafiság kérdése körül bontakozott ki. A polémia lényege abban summázható, hogy vajon a levert 1848/49-es szabadságharc után Scitovszky János esztergomi érsek (1849–1866) „és vele az egész magyar püspöki kar is hazaellenes irányt követett”-e? A szerzők (Kováts István, Révész Kálmán) arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a katolikusok hazafiatlanul viselkedtek és elárulták a szabadságharc ügyét.²¹⁴ A Magyar Kultúra című lapban Tomcsányi (Bangha Bélával együtt) válaszolt a vádakra.²¹⁵ Tomcsányi még két külön írásban igyekezett cáfolni a vádakat.²¹⁶

²⁰⁹ Névtelen, 1903c

²¹⁰ „[Tomcsányi] élethivatásának tekintette az Egyházat és jogait védelmezni. Ebben látta rendünk egyik legfőbb feladatát, amint az III. Pál Regimini militantis és III. Gyula Expositio debili bullájából kidomabolódik.” Bernhard, 1926.

²¹¹ Gergely, 2004. 113.

²¹² „a jézustársaságot eltörlő Dominus ac Redemptor kezdetű pápai brévet Mária Terézia a 1773. november 26-án placetummal látta el és így fennevezett jézustársaságot Magyarországból kitiltotta. A placetum regiumot pedig, — mondja tovább a szerkesztőség, — biztosítják az 1840: 6; 1715: 74; 1773: 70; 1729: 21 és az 1765: 23. törvényzikkék, továbbá az 1870. évi aug. 9-én kelt legfelsőbb kir. elhatározás. Az 1814. évi aug. 7-én kelt: „Sollicitudo omnium Ecclesiarum” bulla, — úgymond a szerkesztőség — nem dicsekszik ily piaccal. Scitovszky, hercegprímás csak úgy becsempészte a jezsuitákat, az abszolutizmus alatt, az országba. A jezsuiták javai természetes személyekre vannak kebelezve és nem a rendre, mint erkölcsi személyre... a rend tehát csak úgy bújkál az országban”. Dr, 1899, 17.

²¹³ „Tekintetes szerkesztőség: A Prot. E. és I. Lap november 14-iki számában a jézustársaságiakról ez áll: »Az a sötét sereg, amelyet Németország befogadni nem akar, hazánkban szabadon él s végzi rettenetes munkáját, annak dacára, hogy országos törvényeink tiltják itt létezését.« Bízom a t. szerkesztőség igazságszeretében s reményilem, hogy legközelebb szíves lesz Lapjában azokat a törvényeket pontosan idézni, melyre a jelzett helyen utal. Mert tán csak nem írnak az urak kellő megfontolás nélkül! Azt a számot azután, melyben ezen törvényeket idézni szívesek lesznek, kegyeskedjenek nekem megküldeni, hadd okuljak. Négy évig tartottam Budapesten három templomban sz. beszédeket, beszéltem sokszor és sokról, de a protestánsok dolgairól soha. Nos, kedves uraim, három hétig várok, ha ez az ügy a Prot. E. és I. Lap-ban nem lesz intézve, ezek fogják hallani jogos panaszomat az urak ellen. Tomcsányi Lajos.” Névtelen, 1898f 831. A cikk megjelent a Dunántúli Protestáns Lap hasábjain is (1899).

²¹⁴ Révész, 1916. Révész írt Tomcsányi ellen a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban is. (1916, 21. sz.).

²¹⁵ Bangha-Tomcsányi, 1916, Tomcsányi, 1916b

²¹⁶ Tomcsányi, 1916c., Tomcsányi, 1916d

A magyar reformáció 400 éves évfordulója alkalmából rendezett ünnepek kapcsán Tomcsányi arra a kérdésre kereste a választ, hogy vajon a katolikusok együtt ünnepehetnek-e a protestánsokkal? Válaszában arra a következtetésre jutott, hogy a protestánsoknak vissza kellene térniük az Anyaszentegyház kebelébe.²¹⁷

Az – ausztriai jezsuitáktól leváló – önálló magyar jezsuita rendtartomány megalakulásáról lelkes szavakkal számolt be az Alkotmány hasábjain, amely azonban a protestánsok gunyoros megjegyzéseit váltotta ki.²¹⁸

Egyházpolitikai küzdelmek

Fővárosi tartózkodása alatt Tomcsányi – a protestánsokkal zajló harccal párhuzamosan – tovább folytatta a liberális állam elleni egyházpolitikai küzdelmeit is.

Már 1901-ben bekapcsolódott az ún. Pikler-ügybe, oly módon, hogy nagybőjti diák-konferencia sorozata alkalmával „felszólította diák hallgatóit, kísérik figyelemmel ateista professzoraik működését s előadásait jegyezzék.” A páter elsősorban Piklerre és Pauer Imrére hívta fel a figyelmet.²¹⁹

1902-ben Tomcsányi Horánszky Nándor képviselő és Majláth Gusztáv erdélyi püspök vitáját kísérte élénk figyelemmel, amely „a szabadelvű államosítás” témájáról az az iskolák állami felügyelet alá helyezéséről szólt. Horánszky elképzelése – amerikai minta alapján – „az iskolaügyben az államosítás”, melyet „egyelőre a közép-és főiskolákban” szándékozott megvalósítani. Majláth az államosítás ellen érvelt, de a korabeli szabadelvű sajtó azt híresztelte, hogy a polémiából Horánszky került ki győztesen. Sőt a konzervatív sajtó egy része (pl. Budapesti Hírlap) is azon a véleményen volt, hogy „Horánszky korára való tekintetből jobb szerette volna, ha Majláth püspök úr nem bocsátkozik Horánszky beszédének cáfolatába.”²²⁰ Tomcsányi azonban védelmébe vette és jogosnak tartotta a püspök felszólalását az oktatás államosítása ellen. Tomcsányi egy másik – kéziratban maradt – munkájában a középiskolai vallásnevelést vette górcső alá.²²¹

A páter az oktatással kapcsolatos nézetein a későbbiek folyamán sem változtatott, hiszen amikor az 1920-as évekre ismét fellángolt a vita a budapesti tudományegyetem jellegének kérdéséről – az egyetem jogi fakultás professzoraival egyetértésben – az intézmény katolikus jellegét hangsúlyozta.²²² Tomcsányi külön tanulmányban fejtette ki az oktatás államosítását ellenző véleményét: „Türetünk soká, de most már tovább tűrni nem akarunk. Egyetemünk katolikus jellegét biztosítani erős szándékunk.”²²³ Az állam és az egyház amerikai minta szerinti szétválasztását még 1923-ban is veszélyesnek tartotta,

²¹⁷ Tomcsányi, 1917b

²¹⁸ Tomcsányi az Alkotmány 1909 szept.8-ik számában publikálta *Elszakadtunk Ausztriától!* címet viselő írását, amelyre polemikus hangvételű protestáns reagálás is érkezett: Névtelen, 1909 a, Névtelen, 1909b

²¹⁹ Egyetértés, 1901. máj.3. Szabó, 1970. 499., Szabó, 2003. 197–202. Pikler Gyula (1864–1937) magyar jogbölcsész, egyetemi tanár, a Társadalomtudományi Társaság tagja. A Pikler-ügyről Ady is részletesen tudósított. Daragó, 2011.

²²⁰ Tomcsányi, 1902. 27–28. (X-y álnéven)

²²¹ Miképpen kelljen rendezni a vallásnevelést középiskoláinkban? című írásáról van szó.

²²² Ladányi, 2002. 293–294.

²²³ Tomcsányi, 1920. 27–35.

mert az Magyarországon nem alkalmazható, hiszen „a Corpus Juris Hungarici tanúsága szerint ezredéves múltunk úgy összenőtt az Egyház jogelméletével, hogy a kettőt csak sok veszélyt rejtő erőszakos eljárással lehetne elválasztani.”²²⁴

Tomcsányi folyamatos küzdelmet folytatott a jezsuitákkal kapcsolatban élő általános előítéletek ellen a különböző lapok hasábjain. Az egyik népszerű vádra (Budapesti Szemle), miszerint a múltban nem voltak nagy jezsuita tudósok két cikkben írt cáfolatot.²²⁵ 1910-ben pedig a Pester Lloyd által felmelegített a jezsuitákkal kapcsolatban élő közkeletű félreértést (ti. a cél szentesíti az eszközt) iparkodott eloszlatni.²²⁶ A jezsuitákat a hívek és²²⁷ a világiak támadásaival szemben egyaránt védelmezte.²²⁸

Az apologéta Tomcsányi figyelme olykor a kultúra területére is kiterjedt. Egy cikkében Verescsagin (1842-1904), orosz festő egyik a szent családot megjelenítő festményét bírálta éles szavakkal, mert az nem keresztényi szellemben ábrázolta a témát.²²⁹ Tomcsányi a kultúra kérdését boncolgatta Zoltvány Irén Lajos bencés apát hírhedt kötetének (Erotika és irodalom) recenziójában is.²³⁰

A kongregációk

Tomcsányi egyházpolitikai küzdelmeinek másik színtere a kongregációk területe volt. A páter nem Budapesten kezdett el először foglalkozni kongregációk szervezésével, már pályája elejétől kezdve kapcsolatba került a kongregációkkal. 1888–1889-es szatmári tartózkodása alatt Jézus Szentséges Szíve Társulatának és a Boldogságos Szűz Mária Társulatának papi vezetője (prézes) volt, majd 1896-97 között Pozsonyban szintén kongregációt vezetett (a férfiak Mária és Szent István Kongregációjának prézese).²³¹ Szembetűnő azonban, hogy abban a városban, ahol pályája indult és – a másik két településhez képest – jóval több időt töltött (ti. Kalocsán) a rendi nyilvántartások szerint kongregációra vonatkozó prédikációs tevékenységéről nincs tudomásunk. Ezzel kapcsolatosan csak találgatni tudunk, hogy vajon ennek mi lehet a magyarázata. Valószínű azonban, hogy az okát a Tomcsányi-ügy kapcsán felmerülő személyi ellentétekben kereshetjük.

Budapestre felkerülvén Tomcsányi (Bus Jakab, Bóta Ernő, Bernhard Zsigmond, Martinovich Sándor, majd Bangha Béla) mellett tevékeny részt vállalt a kongregációk megszervezésében. Sokféle kongregációban ténykedett, sokféle társadalmi rétegnek prédikált, melyek közül az első az egyetemi hallgatók csoportja volt, akik számára Mária

²²⁴ Tomcsányi Johann Baptist Sägmüller egyházi jogi tankönyvéről közölt recenziót: Tomcsányi, 1923c

²²⁵ Tomcsányi, 1909j, Tomcsányi, 1908k

²²⁶ Tomcsányi, 1910r

²²⁷ Az illető azt sérelmezte, hogy a hitbuzgalmi sajtótermékek szerzői között túl sok jezsuita van: „Tele van S. J.-vel. Örökké a »társaság«, mindenütt a »társaságunk«, betűben-képben a »társaság«; mintha a »társaság« volna az egyház.” Névtelen, 1907a

²²⁸ „Világi tollból eredő figyelmeztetés” jelent meg a «Religio» mult (8-ik) számában s ezen figyelmeztetés a mi «Mária-Kongregáció» című lapunkra is vonatkozik.” Tomcsányi, 1909b,

²²⁹ Verescsagin egyébként főként csataképek festésében jeleskedett. Tomcsányi, 1885b

²³⁰ Tomcsányi, 1924b. Zoltvány ebben a kötetében a Hét és a Nyugat körül csoportosuló költőket, írókat támadta faji alapon. Bizonyos külföldi szerzőket (Zola, Anatole France) és irodalmi irányzatokat (pl. naturalizmus) szintén erőteljesen bírálta.

²³¹ Bikfalvi, 2007. 230–231.

Kongregációs Kört alapított (1897), amelyet főleg volt kalocsai tanítványaiból szervezett.²³² A korabeli tudósítások lelkesült hangon számoltak be az eseményről: „Isten áldása van az ifjúság lelkekért lelkesülő férfiak fáradozásán. Budapesten Tomcsányi Lajos S. J. atyának sikerült a budapesti főiskolai kath. ifjúság lelki javára Congregatio academicát alkotni, Kolozsvárott pedig Pál István, kanonok és státusgyűlési előadó, az ottani egyetem katolikus tanulóinak számára a budapestihez hasonló Szent-Imre-Egyesület alapításán fáradozik.”²³³ A kongregáció prézes tisztségét 1903-ig töltötte be.²³⁴ Az Egyetemi Mária-kongregáció, azonban nem bizonyult különösebben sikeresnek.

Tomcsányi tevékenységének a legfontosabb terepét az elitnek való prédikálás jelentette. Ennek egyik legjelentősebb színhelye a leányok és nők számára fenntartott kongregációk voltak. 1904-től kezdődően az Angolkisasszonyok Mária kongregációjában fejtett ki jelentős tevékenységet, melyet az egyik korabeli forrás úgy méltat, mint „egyike az ország legnagyobb enemű társulatainak.”²³⁵ Jelentőségét jól jelzi, hogy a kongregáció – Tomcsányi hathatós közreműködésével – saját periodikát (Mária-kongregáció értesítője) is megjelentetett időszaki jelleggel.

A kongregáció vezetési struktúrája meglehetősen sajátos volt: „A főpásztori leirat szerint az intézet igazgatója az elnöke (...) a prézes maga a főm. bíboros érsek úr (Hornig Károly),”²³⁶ Tomcsányi Lajos a vezető, lelki igazgató volt.²³⁷

A Mária-kongregáció tagjainak egy része az angolkisasszonyok intézetének V-VIII. osztályos tanulóiból szerveződött meg, valamint idősebb „magasrangú és közrangú úrnők” alkották,²³⁸ és heti²³⁹ vagy kétheti²⁴⁰ rendszerességgel tartotta gyűléseit. A gyűlések általában csütörtökön 17 órától kezdődtek.²⁴¹

²³² Bikfalvi, 2007. 230–231. szerint ez az esemény 1898-ban történt. A korábbi adat a helyes. Az eltérés oka abban rejlik, hogy Bikfalvi a provinciakatalógusokból dolgozott. Nem sokkal később (1902-ben) P. Bóta Ernő az iparosifjak, majd az iparosmesterek kongregációját szervezte meg. Petrich, 1940. 42.

²³³ Névtelen, 1898e Az utókorra maradt Tomcsányi egyik ezzel kapcsolatos felhívása is: Névtelen, 1900c Egyéb hasonló kezdeményezések a korszakból: 1888 Szent Imre Kör (a katolikus egyetemi ifjúságot igyekezett összefogni), 1902 Szent Imre Kollégium (Glattfelder Gyula).

²³⁴ Bikfalvi, 2007. 230–231. Tomcsányi ezzel párhuzamosan több más kongregáció vezetői funkcióját is ellátta: Jó Halál Társulat (1900, prézes), Jézus Szentséges Szíve Társulata (1901, prézes).

²³⁵ Y, 1907.

²³⁶ Bóta, 1907.

²³⁷ Névtelen, 1905b 397.

²³⁸ Névtelen, 1905b 397.

²³⁹ „A Mária-kongregáció az V-VIII. osztályú növendékekből toborzódik. A bennlakókból kikerült 34 tag Tomcsányi Lajos, a bejárókból szerveződött 12 tag Jámbor László jézustársasági atya vezetése alatt jött össze hetenkint, hogy az Istenanya eszményképét valósítsa meg önmagában mindazon erénygyakorlatok és kegyelmi eszközök által, amelyek a Mária-kongregáció szellemét és fegyverzetét alkotják.” Névtelen, 1922a 11.

²⁴⁰ „A kongregáció tagjai kéthetenként tartották gyűléseiket az intézet kápolnájában Tomcsányi Lajos jézustársasági atya vezetésével, hogy hitágazatilag megalapozott Mária-tiszteletükkel a katolikus hit magaslataira jussanak.” Névtelen, 1924. 9. „A kongregáció tagjai kéthetenként tartották gyűléseiket az intézet kápolnájában Tomcsányi Lajos jézustársasági atya vezetésével. Ward Mária alapítónő szellemének megfelelőleg jellemezte a gyűléseket: mélyebb behatolás a vallási igazságokba és törekvés a női eszmények és erények elsajátítására”. Névtelen, 1925.10.

²⁴¹ Bóta, 1907.

1904-ben „Szűz Mária szeplőtelen fogantatása dogmatikai definitiójának félszázados jubileumán nagyszabású megemlékezést rendezett az Angolkisasszonyok Templomában” (Belvárosi Szent Mihály Templom) a Tomcsányi által vezetett női kongregáció. „Tagjai és a zárda növendékei M. Scholastica pécsi notredamei szerzetesnő »Mária halála« című darabját adták elő.” A vallási társulat a jótékonyági est bevételéből a templomnak egy új Szűz Mária szobrot (Immaculata) vásárolt.²⁴² 1905-ben Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepe az Angolkisasszonyok Templomában kettős ünneppel járt ui. a vallási ünnep mellett kongregációs tagfelvétel is zajlott. A tudósítás a kongregációs összejövetelek jellegéről is beszámolt, mely szerint az összejövetel abból állt, hogy a különféle társadalmi rendű és rangú hölgyek hetente egyszer összegyűltek és kézimunkát végeztek a „szegények felruházása céljából”. A kézimunkázás, a varrás közben Tomcsányi prédikált a kongregáció tagjainak.²⁴³

1908-ban a Mária-kongregációk ugyancsak kettős ünnepet tartottak Budapesten „a lourdes-i szent Szűz megjelenésének és X. Pius Őszentsége pappá szentelésének évfordulója” alkalmából a Budapesti Katolikus Kör, (később: Központi Katolikus Kör) székházában²⁴⁴ illetve az Angolkisasszonyok Templomának udvarán. A rendezvényen Tomcsányi A pápaság hitelveink szempontjából címmel tartott előadást.²⁴⁵ Ugyanezen év decembe-

²⁴² „Nagy fába vágtam a fejszét. Leírni óhajtom, amit a kath. hitbuzgóság sz. Mária szeplőtelen fogantatása dogmatikai definitiójának félszázados jubileumán Budapesten szépet, nagyot, sokfélét kegyeletének jeléül összehalmozott... Mikor a vigilián és az ünnep napján este az ember a meghosszabbított Váci-utcán az Angolkisasszonyok zárdája felé közeledett, feltűnt a nagy épület fénye... Ámulatba ragadt a főoltár felett az »Immaculata« szobrának ragyogása. Ezt a szobrot az Angolkisasszonyok templomában Tomcsányi Lajos J. t. atya vezetése alatt virágzó női Mária-congregatio jótékony előadás jövedelméből szerezte be a jubileum napjára és emlékére. A congregatio tagjai és a zárda növendékei M. Scholastica pécsi notredamei szerzetesnő »Mária halála« cz. darabját adták elő rendkívüli nagy hatással... Névtelen, 1904e 375.

²⁴³ „Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepe a budapesti Angolkisasszonyok templomában kettős ünnepséggel szokott jární. Most is úgy volt. Reggel volt a Mária-kongregáció tagjainak közös szent áldozása. Serdülő leánykák és érdemekben gazdag matrónák hosszú-hosszú díszes sorban vonultak fel Isten szent oltárához, hogy magukhoz vegyék az angyalok eledelét a testvéri szeretet isteni táplálékát, az örökboldogság leghathatósabb biztosítékát és zálogát. Itt föl kell említenünk, hogy a budapesti Angolkisasszonyok intézetével kapcsolatosan virágzó Mária-kongregációnak védnöke dr báró Hornig Károly veszprémi püspök úr, azon a címén, hogy az Angolkisasszonyok anya-intézete Magyarországon Veszprémben van. Igazgatója a Kongregációnak Tomcsányi Lajos J. t. atya, aki az ő magasszárnyalású szellemével fáradhatatlanul vezeti a szent társulat tagjait a lelkiüdvösség küzdelmes útján. A tagok, magasrangú és közrangú úrnők, idősebbek és ifjabbak, minden héten összegjönnek egyszer kézimunkát végezni szegények felruházása céljából. Ilyen összejöveteleken, míg a kongregánisták kezei szorgalmasan dolgoznak, Tomcsányi, a lelkiigazgató, lángoló hitének és nagy tudományának tárházából gazdagon merítve önt az Istenhez ragaszkodó női lelkekbe mind több vilárosságot és erősséget.” Névtelen, 1905b 397.

²⁴⁴ Ma az Országos Idegennyelvű Könyvtár épülete.

²⁴⁵ „Kettős ünnep a fővárosban Vaszary Kolos bíbornok hercegprímás fővédnöksége alatt a fővárosi férfi és női Mária-kongregációk a többi fővárosi katolikus egyesületekkel szövetkezve május hó 31-én nagyobb szabású ünnepséget tartanak (az alább jelzett program szerint): I. a lourdesi szent Szűz megjelenésének és II. X. Pius Őszentsége pappá szentelésének évfordulója alkalmával...X. Pius szentséges atyánk tisztelétére május 31-én d.e. 11. órakor a Kath. Kör (IV. Molnár u 11) dísztermében (és szükség esetén ugyanakkor párhuzamosan az angolkisasszonyok udvarán) Radnai Farkas besztercebányai megyés püspök öméltósága és gróf Zichy Nándor öngym. elnöklété alatt díszelőadást tartunk a következő sorrendben:...5. A pápaság

rében Mária-társulati ünnepet tartottak az Angolkisasszonyok templomában, amelyen Tomcsányi is aktívan részt vett.²⁴⁶

1912-ben a Mária-kongregáció tagjaival Máriaremetére szervezett zárandoklatot.²⁴⁷ Mindezek mellett Tomcsányi még a Mária Kongregáció című lap segédszerkesztői feladatát is ellátta 1909–1910 között.²⁴⁸

A későbbiek folyamán Tomcsányi még a Leányok Mária Kongregációjában (1909–1912, moderator, 1913–1921 prézes), az Asszonyok Mária Kongregációjában (1913–1926 prézes), folytatta a felsőbb osztályok nőtagjainak lelki gondozását.

Az elitnek való prédikálás másik legfontosabb színtere az értelmiség (pl a középiskolai tanárság) és a felső középosztály tömörítésére alakult Urak Mária Kongregációja volt, ahol 1904–1909 között a moderator tisztségét töltötte be.²⁴⁹ Azonban későbbi is részt vett ennek a kongregációnak a munkájában; 1909-ben például a prézes megbízásából a tagfelvételi ceremónia során 31 leendő kongreganista „mellére tűzte a megszentelt értmet” és tartott szentbeszédet.²⁵⁰

A társadalmi elit lelki gondozására irányuló törekvését siker koronázta s Tomcsányihoz „mint orákulumhoz jártak az előkelők.”²⁵¹ A kortársi beszámolók szerint Tomcsányi „nagyszerű tanácsadója lett (...) az egész arisztokráciának. Az Apponyiak, Zichyek, Széchenyek, Wenckheimok, Pálffyok, az Esterházy- és Károlyi családok hitbuzgó tagjai stb. úgy becsülték, mintha családjukhoz tartoznának. Különösen gróf Apponyi Albert volt bizalmas viszonyban az egyszerű szerzetessel, kinek véleményét minden ügyben a legnagyobb figyelemmel hallgatta meg.”²⁵² Apponyi Albert egyenesen barátként és lelki vezetőként tekintett Tomcsányira és a köztük fennálló bizalmas viszonyt az jelezte, hogy a gróf uramöcsémnek szólította tréfásan Tomcsányit, mert az két hónappal fiatalabb volt nála.²⁵³

Zichy Nándor országgyűlési képviselő, a Kereszténydemokrata Néppárt megalapítója és gróf Eszterházy Miklós Móric szintén „különös szeretettel keresték fel P. Tomcsányi Lajost, ezt a páratlanul eszes jezsuitát, akinek nagy eszénél, érett bölcsességénél csak közmondásossá vált szerénysége volt nagyobb.”²⁵⁴

Mit kívánt Tomcsányi az elit tagjaitól és miért volt fontos számára a társadalom felső rétegének való prédikálás? Egyrészt a katolikus gyakorlat fontosságát (mise, áldozás,

hiteljeink szempontjából. P. Tomcsányi Lajos S.J.” Névtelen, 1908b, Jablonkay, 1908. 37–38. Ez utóbbiban Tomcsányi egy csoportképen is szerepel.

²⁴⁶ Y, 1907.

²⁴⁷ „május 8 a Mária Kongregáció hölgytagjai Máriaremetére zárandokolnak. A társulati szentmisét a bentlakó növendékek énekkísérete mellett ft. páter Tomcsányi Lajos jezuitársasági atya mondta.” Névtelen, 1912. 8.

²⁴⁸ Bikfalvi, 2007. 230–231. Magyarországon a jezsuiták által irányított Mária-kongregációkat 1907-ben országos szövetségbe tömörítették így jött létre a lapjuk Mária, amely a Magyarországi Mária Kongregációk közlönye volt.

²⁴⁹ A kongregációt 1903-ban alapította nyolc taggal Bus Jakab, prézes, A kongregáció világi vezetője, prefektusa Barkóczy Sándor kultuszminisztériumi tanácsos volt.

²⁵⁰ Andor, 1909. A későbbiekben Tomcsányi a Tiszviselők Mária Kongregációja (1915-1919) prézese lett.

²⁵¹ Tiefenthaler, 1999. 96.

²⁵² Névtelen, 1926c

²⁵³ Apponyi, 1926.

²⁵⁴ Petruch, 1940.42.

gyónás, utolsó kenet) hangsúlyozta. A jámbor cselekedetek gyakorlását (szegények segítése, templomépítés) Tomcsányi ugyancsak az arisztokraták vallásos kötelességének tartotta. Zichy Nándor gróf (1829–1911) különösen sokat fáradozott a Mária utcai jezsuita templom felépítésében. A gróf annyira szerette a templomot, hogy a saját palotáját is vele szembe építtette fel (Szobra jelenleg is a Jézus Szíve-templommal szemben található).²⁵⁵ Orosdy Fülöpné a Jézus Szíve templom egyik mellékhajójának megépítésére adományozott jelentősebb összeget.²⁵⁶ A jótékonyági akciók lebonyolításában például a Wenckheim-család jeleskedett.²⁵⁷

A főúri családoknak való prédikálás klasszikus gyümölcsei voltak emlékbeszédei, amelyekben az egyház jelentős támogatóiról közölt életrajzokat.²⁵⁸ E kis füzetekkel Tomcsányinak az volt a célja, hogy nemes példákat állítson a társadalom elé követendő példaképül – az erkölcsös, adakozó, vallásos arisztokrata mintáját: „Ha meghal valamely főnemes a saját leközli, hogy az elköltözött részt vett a löversenyeken, részt vett a vadászatokon ; de megemlékszik-e arról is, hogy a boldogult jó szívvel segítségére volt megszorult felebarátjának, adakozó volt, vallásos volt, Istenével és ember-társaival szemben kötelességét pontosan teljesítette s mint jó katolikus a szentségekkel ellátva halt meg?”²⁵⁹

Tomcsányi életművében a kongregációs munka rendkívül fontos helyet kapott, amelyet mi sem szimbolizál jobban, mint az a tény, hogy a páter halálakor az íróasztalán egy a pápának írt befejezetlen írást találtak a kongregációk ügyére vonatkozóan.²⁶⁰

A Prohászka-ügy

A kongregációk ügye szorosán összefonódott a századfordulótól az első világháború kitöréséig tartó politikai katolicizmus belső ellentéteivel. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a századfordulón két markáns irányzat állt szemben egymással. Az egyik pólust Prohászka Ottokár köré csoportosuló, világi papokból létrejövő társaság a Regnum Marianum és orgánumai (Zászlónk, Élet) alkotta. Befolyásuk főleg a cserkészmozgalomra és a papságra terjedt ki. Ez – a modernséggel párbeszédet kezdeményező irányzat – éles ellentétbe került a Mária-kongregációkat irányító, a modernség minden formájától élesen elhatárolódó, in-

²⁵⁵ Bikfalvi, 2008. 77. A templom 1909. évi felszentelésénél Zichy Nándor és neje, Zichy Lívia grófnő mellett a király személye körüli miniszter Zichy Aladár is megjelent. Bikfalvi, 2008. 79–80.

²⁵⁶ Bikfalvi, 2008. 79.

²⁵⁷ Wenckheim Frigyes 120 000 holdas nagybirtokos, országgyűlési képviselő. Feleségével, Wenckheim Krisztinával nagyszabású jótékonyági akciókat szervezett. Ókigyósi kastélyuk mellett a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi épületének helyet adó Wenckheim-palota építtetése is a nevéhez fűződik. 1909. április 27-én a Mária utcai jezsuita templom felszentelésénél jelen volt Wenckheim Krisztina is. Bikfalvi, 2008. 80.

²⁵⁸ P. Tomcsányi meghalt 1846–1926. Névtelen, 1926. 6.

²⁵⁹ Tomcsányi, 1912. Recenzió Tomcsányi művéről: Névtelen, 1912b Hasonló hangvételű tudósítás: „Meghalt idősb Széchenyi Imre gróf is. Miden a betegség komolyabb fordulatot vett, a jámbor feleség, a grófné, elhívatta Tomcsányi Lajos jezuitársasági atyát s a haldokló részeseült az egyház minden kegyserében. Több napon át parentált az Alkotmány a boldogult főúr felett; de nem említette meg, hogy a boldogult felvette a haldoklók szentségeit.” Tomcsányi, 1900. (X-y álnéven) id. Széchenyi Imre (1825-1898) országgyűlési képviselő, diplomata, III. 11-én halálozott el Budapesten.

²⁶⁰ Bernhard, 1926.

tegrizmust valló jezsuitákkal.²⁶¹ A váltakozó sikerekkel folyó rivalizálás egyik csúcspontját Prohászka Ottokár 1911-es indexre tétele jelentette. Ebben a küzdelemben Tomcsányi tevéleges részt vállalt és lényeges szerepet töltött be a székesfehérvári püspök elítélésében.²⁶²

A közöttük fennálló ellentét már igen korán kezdetét vette, hiszen „bizalmas papi körökben” Tomcsányi már 1902-ben éles bírálattal illette Prohászka frissen megjelenő művét (Föld és Ég I-II. 1902).²⁶³ Tomcsányi Prohászkaival szembeni ellenséges érzületének 1910. október 13-án a modernizmus túlkapásainak felderítésére hivatott ún. vigilancia-bizottság (consilium vigilantiae)²⁶⁴ esztergomi ülésén adott ismét hangot, ahol Prohászka: Az intellektualizmus túlhajtásai (1910) című értekezését bírálták. Tomcsányi az Andor György által adott lesújtó szakvéleményt igazát elismerte és nemtetszésének adott hangot azzal kapcsolatosan, hogy Prohászka a skolasztikát nagyon leszólta. Némi- leg azonban védelmébe is vette a székesfehérvári püspököt azzal, hogy a gyűlés figyelmébe „XIV. Benedek pápa jóindulatú értelmezés (benigna interpretatio) doktrínáját ajánlotta.²⁶⁵ Azaz: az egyházi jogot alaposan ismerő Tomcsányi arra hívta fel a figyelmet, hogy a pápa rendelete szerint „a cenzoroknak katolikus szerzőnél a pozitívabb véleményt kell figyelembe venniük, ha kétféle feljelentés érkezik, továbbá lehetőséget kell adni a szerzőnek, hogy kifejtse, megvédje véleményét.”²⁶⁶

Már az ülés után elkezdődtek a találgatások a sajtóban (Az Est, A Nap, Népszava) arról, hogy az Esztergom című lapban 1910 őszén névtelenül megjelent Prohászka elleni éles kirohanás mögött valójában Tomcsányi állt és a Rómába küldött feljelentésnek is ő a megszövegezője.²⁶⁷ A feltételezéseket az Esztergom lap a címlapján utasította vissza és védelmébe vette a pátert.²⁶⁸ A találgatásokra Tomcsányi éles hangú levélben válaszolt és kikérte magának a rágalmakat: „Kijelentem pedig: 1) én Esztergomban nem támadtam Prohászka püspök urat; 2) soha Prohászka püspök urat a szószéken meg nem neveztem; 3) Prohászka püspök úrról soha Rómában nem írtam.”²⁶⁹ Az írás szerzője valójában Pécsi Gusztáv esztergomi teológus volt, a feljelentés irányítását pedig Szabó Szádok

²⁶¹ „a fehérvári püspök nem volt modernista, de a hit vidám merészségével szembenézett a modern kor kihívásaival, az új eszmékkal, és a II. vatikáni zsinatot egy fél századdal megelőzve, prófétai módon sürgette az egyház reformjait, korszerűsödését.” Szabó, 2010.

²⁶² Az indexre tétel hazai vonatkozásait (Prímási Levéltár) Gergely Jenő, az ügy vatikáni forrásait Adriányi Gábor ismertette részletesen. Adriányi, 2002., Gergely, 1997. 127–149. Újabb összefoglalását lásd: Szabó, 2007. 175–194. Gergely, 2004. 19–20., Frenyó, 2011.

²⁶³ Gergely Jenő, Szabó Miklós több helyen Tomcsányit tévesen „a rend provinciálisa, tartományfőnök” títullal ruhazza fel, holott Tomcsányi ilyen funkciót nem töltött (sikertelen vizsgája miatt), nem is tölthetett be a jezsuita rendben. Gergely, 1994. 131., Gergely, 2004. 132. Szabó, 2003. 258.

²⁶⁴ „a Pascendi enciklika 1907. szeptember 8-án előírta, hogy a püspökök egyházmegyéikben a hit tisztaságának megőrzése érdekében egy bizottságot, az úgynevezett „consilium a vigilantia”-t állítsanak fel. A kinevezések alapján fel kell tételni, hogy erre Esztergomban 1908. január 8-án került sor.” Adriányi, 2002. 44., Szabó, 2007. 181.

²⁶⁵ Adriányi, 2002. 46.

²⁶⁶ Szabó, 2007. 179.

²⁶⁷ Est 1910. október 16.

²⁶⁸ Veritas, 1910.

²⁶⁹ Névtelen, 1910a

(1869–1956) domonkos szerzetes végezte.²⁷⁰ Érdekes módon maga Prohászka is úgy vélte, hogy Tomcsányi a feljelentők sorába tartozik. Az igazság azonban az, hogy bár Tomcsányi bírálattal illette Prohászka-t a bizottsági üléseken a feljelentéshez nem volt köze.²⁷¹

A vigilancia bizottság újabb ülésén (1911. február 9-én, Esztergom) azonban Tomcsányi már egyértelműen ellenségesen lépett fel a Prohászka-ügyben:²⁷² „nemcsak a Kaas temetésén mondott beszédet kifogásolta, hanem azt is, hogy Prohászka más alkalommal is, így például Petőfivel kapcsolatban megütöközést keltett. Prohászkanak egy másik cikkére is felhívta a figyelmet, ami a Hittudományi Folyóiratban jelent meg. Szerinte jobb lett volna, ha Prohászka ezt a problémát a püspökkari konferencián adta volna elő.”²⁷³ Úgy tűnik tehát, hogy Tomcsányi csatlakozott a protestáns Kaas Ivor²⁷⁴ temetésén mondott Prohászka-beszéd elítéléséhez, amelyben Prohászka a másvallásúakkal szembeni türelemre, szeretetre hívta fel a figyelmet. A páter hasonló okokból a Petőfi-család temetésén mondott Prohászka beszédet is elítélte.²⁷⁵ Tomcsányi kritikájának másik pillérét „Prohászka szentírás-értelmezése; főleg a Genézis első fejezeteire, a nő teremtésére vonatkozó nézete (vö. 4,75)” alkotta.²⁷⁶

Az ellenzéki sajtó szerint Tomcsányi a szóbeli bírálat mellett bizonyos lépéseket is tett Prohászka megfékezésére: „Tomcsányi S.J. Prohászka megtéréséért egy egész imaegyletet imaórákkal mozgósított... Prohászka büszkeségében szinte vak, és a dogmák és a vaskos tévedések között szinte vitustáncot jár. A páter (Tomcsányi) Prohászka-t a magyar neokatolicizmus Lutherjének nevezte.”²⁷⁷

1913-ban ismét Tomcsányi neve került előtérbe egy Bécsben, álnéven megjelent Prohászka-ellenes röpirat kapcsán (Felix Tatrai: Mehr Klarheit! Gedanken über den Prohaska-kultus in Ungarn. H.n. 1913.), azonban a német nyelvű pamflet szerzője ezúttal sem Tomcsányi, hanem Pécsi Gusztáv volt.²⁷⁸

A Bangha-affér

Tomcsányi – talán a Prohászka-ügy tanulságaiból okulván – Bangha Bélával való konfliktusát sokkal ügyesebben kezelte, így az ügy nem kapott nagy sajtónyilvánosságot. A közöttük lévő konfliktus 1910-re datálható, amikor Bangha Bús Jakabtól átvette a Mária

²⁷⁰ Horváth, 1996. 176., Gergely, 1994. 34. 121., Szabó, 1996. 73–75. Az ügyről a Protestáns egyházi és iskolai lapok is beszámolt (1910. 10.23. 43.sz. 685., 1911. 06.18.25. sz. 404.).

²⁷¹ Szabó, 1996. 73–75.

²⁷² Az ülésen elsősorban Prohászka Több békességet (1910) című cikke került terítékre.

²⁷³ Adriányi, 2002. 53., Gergely, 1994. 138., Szabó, 2007. 182.

²⁷⁴ Kaas Ivor (1842-1910) magyar újságíró.

²⁷⁵ Adriányi, 2002.121–122.

²⁷⁶ Schütz Antal véleménye. Szabó, 1996. 73–75.

²⁷⁷ Adriányi, 2002. 88. Az Est 1912. február 17 és 27. között megjelenő cikksorozatát Szabó Szádok egyik 1912. évi levelében ismertette.

²⁷⁸ „Egyebek között Tomcsányi szerzőségét feltételezi Keményfalvi Ákos: Mehr Klarheit! Kelet Népe, 1913. okt. 15. Jenei Károly szíves szóbeli közlése szerint valójában a röpirat szerzője Pécsi Gusztáv esztergomi hittanár, Prohászka régi ellenlábas volt.” Szabó, 2003. 253. Volt olyan polgári radikális vélemény (Faber Oszkár: A klerikális veszély. Budapest, 1911.), amely szerint: „Az egyház ultramontanizmusa Tomcsányi Lajos páterrel immunizáltatja a szemfényvesztésül a kirakatba helyezett modern specialitás, Prohászka Ottokár hatását.” idézi: Szabó, 2003. 525.

Kongregáció lap szerkesztését. Bangha professzionális módszerekkel látott hozzá az orgánnum átalakításához, melynek eredményeképpen egy perifériális lapocskából tízezres példányszámú népszerű folyóiratot csinált. Tomcsányi konfliktuskerülő, háttérben szervező, a nyílt politikai állásfoglalásoktól ódzkodó taktikája éles ellentétbe került Bangha stratégiájával, melynek lényege „az volt, hogy az ecclesia militans, a harcos egyház szócsöve legyen a sajtó, amelyben ne védekezzenek a támadások ellen, hanem az ellenfél gyengéit felismerve az offenzív, támadó jellegű apológia érvényesüljön a hasábokon.”²⁷⁹ Bangha a napi ügyekre gyorsan reagáló, színvonalas cikkekkkel, olvasmányos írásokkal jelentkező jó tollú újságírókkal, publicistákkal, riporterekkel kívánta működtetni a folyóiratot, s ezen igényeknek a körülményesen, avított stílusban, hitbuzgalmi módon fogalmazó, elsősorban teológiai-tudományos kérdésekben járatos Tomcsányi nem felelhetett meg. Talán ezekkel az ellentétekkel magyarázható, hogy Tomcsányi Bangha szerkesztő ténykedésének ideje alatt nem publikált a lapban. Egy korabeli tudósítás szerint Tomcsányi „nagyon sokszor nem értett egyet a politikai vonatkozású kérdésekben” Banghával. Később a közöttük lévő viszony valamelyest normalizálódott: „egészen visszavonult Tomcsányi, hagyta a mellette felemelkedő fiatalabb tehetségeket, Bangha Bélát érvényesülni.”²⁸⁰ 1913-ban induló Magyar Kultúra hasábjain már együtt dolgozott Banghával,²⁸¹ 1914. március 30-án pedig közös apológiai előadásokat tartottak „a régi országház nagytermében.”²⁸²

Ennek az oka nyilván abban keresendő, hogy Tomcsányi belátta, fiatalabb pályatársa módszerei jóval eredményesebbek az övéinél.

Összegezve talán azt mondhatjuk, hogy nézeteit tekintve Tomcsányi valahol Bangha és Prohászka között állt. A fehérvári püspöktől eltérően a modernista nézetekkel nem kívánt párbeszédet folytatni, azonban Banghával ellentétben politikai kérdésekben az egyház nyílt állásfoglalását sem tartotta helyesnek.

Habitusában is jelentősen eltért Prohászkatól, Banghától, hiszen a kortársi beszámolók tanúsága szerint Tomcsányinak nem volt karizmatikus vénája, jelentős szónoki képességgel sem rendelkezett.²⁸³

Tomcsányi különbözött pályatársaitól az antiszemitizmushoz való viszonyulásában is. Míg Prohászka és Bangha életművében a zsidósághoz való viszony lényegi szerepet töl-

tött be, addig Tomcsányi számára a zsidóságot érintő kérdéskör meglehetősen periférikus volt, hiszen a témával mindössze egyszer, pályája elején foglalkozott egy vita során, egyik álnéven írott cikkében. Tomcsányi egyfajta klerikális zsidóellenesség híve volt, „amely vallási téren minden zsidó és nem zsidó közt fenn áll és fenn is kell állani, ha egyik is, másik is ad valamit vallására,” mert számos pápa, egyházi zsinat antijudaista tételeket hirdetett. Ezért úgy vélte, hogy „nem igaz az, hogy az antiszemitizmust a gyűlölet hozta a világra, nem igaz az, hogy az antiszemiták vétének a helyes és gondos felebaráti szeretet ellen.”²⁸⁴ Ugyanakkor Tomcsányi a faji alapú zsidóellenességtől elhatárolódott: „Antiszemiták legyünk hát? Azt én nem mondtam. Lehet, hogy az antiszemitizmus alkalomszerűtlen; lehet (én azt nem vitatom) más indokok alapján elvetendő.” Tomcsányi „elítélte azon elméleti antiszemitizmust, amely a vallási szemponttól eltekintve társadalmi téren elvből ellensége kivétel nélkül minden zsidónak, nem tekintve arra, vajon ezt egyéni tulajdonai miatt megérdemli-e vagy nem. És az elméleti antiszemitizmusnak ezen faja aztán valóban nem egyezik meg a helyes felebaráti szeretettel. Ezt az antiszemitizmust kárhozzátja az egyház is.”²⁸⁵

Tomcsányi zsidókról vallott nézete talán Zichy Nándor álláspontjához hasonlíthatott leginkább²⁸⁶ Felfogása némileg Bangha későbbi elképzelésével is rokonítható, amennyiben Bangha is az antiszemitizmus két válfaját különítette el egymástól. Egyrészt a kereszténységgel összeegyeztethetetlen faji antiszemitizmust, amely a „zsidóságot, mint fajt ítéli el, s megtagadja a zsidóság valamennyi szellemi termékét, beleértve az Ószövetséget is.” Illetve az elvi, erkölcsi antiszemitizmust, amely „a zsidóság erkölcsi és gazdasági túlsúlyát igyekszik megakadályozni.”²⁸⁷

A szakirodalom eltérően ítéli meg, hogy ez felfogás a zsidókkal való következetes szembenállásnak vagy antiszemitizmusnak nevezendő.²⁸⁸ Ugyanakkor kétségtelen az is, hogy Tomcsányi nem tudott eljutni a különböző vallások értékeit valló szemléletig, mint például rendtársa Drebitka Xavér Ferenc, aki a vallásos zsidóság erényeit méltányoló álláspontot képviselte.²⁸⁹

²⁷⁹ Gergely, 2004.133.

²⁸⁰ „Az utolsó tíz-tizenöt év alatt egészen visszavonult Tomcsányi, hagyta a mellette felemelkedő fiatalabb tehetségeket, Bangha Bélát érvényesülni, noha vele nagyon sokszor nem értett egyet a politikai vonatkozású kérdésekben.” Névtelen, 1926e

²⁸¹ A jubiláló Tomcsányit Bangha külön cikkben védte meg az ellenzéki sajtó támadásaival szemben. Bangha, 1913.

²⁸² „1914. márc. 30. Apológiai előadásokat hallgattak a tanulók a régi országház nagytermében. Szónok: Martinovich Sándor, Bangha Béla, Tomcsányi Lajos.” Névtelen, 1914. 16.

²⁸³ „Nem volt kitűnő szónok, de oly alapos képzettségű pap volt, hogy megszólalása minden teológiai vitát eldöntött. Nem volt temperamentumos ember, a legfagyosabb nyugalommal, arcán az örökös mosollyal mindig csak azt mondotta, amit meggyőződése diktált.” Névtelen, 1926e 11. „Nem volt jó szónok, kellő temperamentuma sem volt ehhez, de nagy tudása mégis döntővé tette minden megszólalását és minden állásfoglalását.” Péter Tomcsányi halála. Pesti Hírlap, „Hangja nem volt ércesen csengő, inkább tompa. A felületesen figyelő nem vett észre rajta semmi különösét, mert előadásában nem keltett szertelen lelkesedést...” Szabó, 1928. 1. Beszédei: Budapest: Soroksár (Névtelen, 1905. 160.), Jézus Szíve Templom (Névtelen, 1901. 394.), Székesfehérvár (Tomcsányi, 1892.)

²⁸⁴ Tomcsányi egy sor antiszemita idézetet hozott a katolikus irodalomból (III. Honorius, IX. Gergely, III. Ince, IV. Pál XIII. Gergely, V. Pius, XIV. Benedek) Tomcsányi szerint ezek a pápák „antiszemiták voltak, s vajon e pápák antiszemitizmusát is „a gyűlölet hozta a világra s ők sem tudtak semmit a »helyes és gondos felebaráti szeretetről?« A „zsinatok is antiszemitizmust hirdettek, s vajon e zsinatok antiszemitizmusát is »a gyűlölet hozta a világra« s ezek sem tudtak semmit a helyes és a gondos felebaráti szeretetről? (...) »a katolikus teológusok ezrei szintén antiszemiták s vajon ezer meg ezer antiszemitizmusát is »a gyűlölet hozta a világra« s ezek sem tudtak semmit a helyes és a gondos felebaráti szeretetről?” Tomcsányi, 1889c (x-y álnéven).

²⁸⁵ Kupár, 1889, Kupár, 1889a

²⁸⁶ Gyurgyák, 2001. 292–295.

²⁸⁷ Gyurgyák, 2001. 299–300.

²⁸⁸ Gyurgyák, 2001. 292–301., Braham, 2000.

²⁸⁹ Drebitka, 1920.

„Budapest lelki regenerálásának legnagyobb apostola”²⁹⁰

Tomcsányit alkotói periódusának második szakaszában – a századfordulótól az 1910-es évekig – „Magyarország egyik legzeniálisabb emberének tartották, akit okos tanácsaiért és döntéseiért püspökök és magas közéleti funkcionáriusok kerestek fel.”²⁹¹ Jól lehet Tomcsányi előkelő egyházi pozíciót ekkor sem szerzett, (sikertelen vizsgálja miatt nem is szerezhetett a jezsuita rendben soha), de informális befolyása óriásira növekedett. Hogyan jutott el idáig az egykori vidéki páter? Tomcsányi sikere alapvetően abban rejlett, hogy felismerte, hogy a pályája kezdetén előszeretettel alkalmazott nyílt konfrontációs stratégia nem megfelelő eszköz a századforduló utáni politikai küzdelmekben. Ezért Tomcsányi taktikát változtatott és tudatosan arra törekedett, hogy sajtónyilatkozataiban, interjúiban a politikai kérdésekben való nyílt állásfoglalást elkerülje.²⁹² A nyílt konfrontáció helyett egyre inkább a csendes háttérmunka vált politikai stratégiája legfőbb elemévé. Felismerte, hogy a katolikus érdekek képviselője „az egyénekre való hatás, a láthatatlan működés”²⁹³ eszközével érhető el leginkább. Ezért Tomcsányi minden erejével egy jelentős kapcsolati tőke megszerzésére törekedett, amely által szinte minden lényeges egyházpolitikai kérdésre jelentős befolyást gyakorolhatott.

Tomcsányi elsősorban a Zichy-féle Katolikus Néppárttal szimpatizált, annak érdekeit (konzervatív reformok szükségessége, szociális reformok a Rerum novarum szellemében stb.) igyekezett érvényre juttatni a színpadok mögött: „Alig volt a századforduló Magyarországnak olyan katolikus kezdeményezése, amihez a páter tanácsát ki ne kérték s amiben felfogását figyelembe ne vették volna. Zichy Nándort, Apponyi Albertet, Esterházy Miklóst szoros kötelékek fűzték hozzá, hogy ne mondjam benső barátság. Nem egy kényes politikai helyzetet vitattak meg vele, mielőtt a parlamentben, vagy másutt hozzászóltak. Egyesületi életek megszervezésére, alakulására és működésére is rendszerint ő adta meg a képességi imprimáturt. A főntebb vázolt nagyszerű keretnek és kitöltésének gyökérszállai nem egy esetben Tomcsányihoz vezettek. Ezt persze kevesen tudták, mert a jó páter mindig a háttérben maradt.”²⁹⁴

Láthatatlan keze minden budapesti Mária-kongregációba elért s az itt született személyes kapcsolatait a világi katolikusok kulcspozíciókba juttatására használta fel.²⁹⁵ Tomcsányi „volt a legnagyobb kapocs a rend és a külvilág között. A különböző Mária-kongregációkban kifejtett munkássága, lelkipásztori és szónoki működése, óriási tömegeket bilincsel le. Misére még Budáról is átjöttek a hívők.”²⁹⁶

²⁹⁰ Névtelen, 1926d 6.

²⁹¹ Nyisztor, 1941. 143., hasonló vélemény: „a legragyogóbb nevek viselői jöttek hozzá lelki tanácsokért, (...) akitől az egyház nagyjai is tanácsot kértek a legbonyolultabb ügyekben.” Tomcsányi, é.n.

²⁹² „Nem lelkesedem minden jelenségért. De hagyjuk ezt. Nem akarok a politika mezejére tévedni.” Névtelen, 1926i, Apponyi, 1926

²⁹³ Meszlényi, 1935. 107.

²⁹⁴ Meszlényi 1935. 107–108

²⁹⁵ „A Mária-kongregációkban találkozó világi katolikusok...közéleti és politikai kulcspozíciókba jutva... támogatták egymás előretartását, s az adott területen a katolicizmus érvényesülését.” Gergely, 2003. 133., Benda, 1913.

²⁹⁶ Névtelen, 1926a

Tomcsányi a politikai küzdelmek egyik hathatós eszközének a kongregációk szervezését tartotta, amelyek eredetileg olyan vallásos egyletek voltak, amik a társas élet, a szabadidő katolikus szellemében történő eltöltését szorgalmazták. Tomcsányi azonban – egyik váci utazásának eredményeit összegezve – a kongregációk létrehozásának legfontosabb célját abban látta, hogy általuk „kialakuljon Magyarországon is a katolikus társadalom.”²⁹⁷ Véleménye szerint mivel minden más társadalmi csoport szervezkedik (protestánsok, a szabadkőművesek, a munkások) a katolikusoknak is erre az útra kell lépnie, hogy céljaikat elérhessék.²⁹⁸ Ez a koncepció megegyezett Bangha Béla elképzelésével, aki a kongregációk legfőbb feladatának a klérushoz hű politikai elit nevelését tartotta.²⁹⁹

Háttértevékenysége miatt az ellenzék szemében Tomcsányi a jezsuita intrikus, a „fantasztikus ügyes bábjátékos”, látszatát keltette, aki egy pókhoz hasonlóan „finomművű, acélos erejű, vékony pókhálófonalak”-kal az egész országot átszövi.³⁰⁰ A protestánsokkal való folyamatos vitája miatt a vallási türelmetlenség megszemélyesítőjét látták benne: „A Tomcsányi név ez idő tájt sokak fülében a türelmetlen vallási buzgólkodás fogalmát jelenti.”³⁰¹

Pályája csúcspontját az 1913-as év szeptembere jelentette, amikor a jezsuita rendbe való belépésének ötven éves évfordulójának alkalmából nagyszabású ünnepséget rendeztek a Központi Katolikus Kör dísztermében, ahol Apponyi Albert mondott ünnepi beszédet.³⁰² A katolikus sajtó meleg szavakkal emlékezett meg Tomcsányiról.³⁰³ Ezen a napon – egy emberközpontú riportot közölvén róla – még az ellenzéki sajtó sem intézett ellene támadást.³⁰⁴

III. korszak

(1915–1926)

„A katolikus megújulás munkása”³⁰⁵

A sajtóbeszámolókat tanúsága szerint Tomcsányi pályájában újabb fordulat következett be 1915 környékén, de legkésőbb 1920 után. Háttérbe húzódtott, és a terepet fiatalabb

²⁹⁷ Tomcsányi, 1908i

²⁹⁸ Tomcsányi, 1908i 54., Tomcsányi, 1910q Tomcsányi egyébként a kongregáció mellett a harmadrendet is megfelelő eszköznek tartotta. Az egyik ehhez kapcsolódó vitában arra kérdésre kereste a választ, hogy vajon a harmadrend vagy a kongregáció a megfelelőbb eszköz a lelki életben? Salomoni válaszában Kempist idézte: „Ne kutassátok, ha a szentekről beszéltek, melyik nagyobb a mennyben, hanem utánozzátok őket az erények gyakorlásában.” Tomcsányi, 1909n

²⁹⁹ Bangha, 1917. 6., Szabó, 2003. 256.

³⁰⁰ Benda, 1913.

³⁰¹ Névtelen, 1913a 9., Névtelen, 1913b. Ez utóbbiban kép is található Tomcsányiról.

³⁰² Névtelen, 1913b. A tanulmányban közölt kép is innen származik.

³⁰³ Névtelen, 1913a 9., Névtelen, 1913b n.p., 1913. (A cikkben Tomcsányi arckép is szerepel.)

³⁰⁴ Benda, 1913a Természetesen akadtak kivételek. A Népszava mellett a Magyar Estilap című ellenzéki orgánus is gunyoros hangon emlékezett meg a jubiláló Tomcsányiról: „Azt kell kérdeznünk, kevesebb bünt követnek-e el azóta Budapesten, mióta ide, Tomcsányi páter rendfőnökkel az élükön a jezsuiták befészkeltek magukat? Kevesebbet lopnak, kevesebbet rabolnak, kevesebbet gyilkolnak, kevesebbet csálnak, kevesebbet gyűlölködnek, kevesebbet paráználkodnak-e?” Bangha, 1913. 306.

³⁰⁵ Baranyay, 1926.

pályatársainak (Bangha Béla) engedte át.³⁰⁶ A politikai mezején sem találta meg azt a csoportot, amit egyértelműen támogathatna: „Kissé másként képzeltük el a kommunizmus bukása után (ti. 1919), mint ahogyan azóta történt. Nem lelkesedem minden jelenségért.”³⁰⁷

1923-ban még egy rövid időre ismét reflektorfény vetült rá: hatvan éves szerzetesi jubileuma megünneplésével az országos figyelem középpontjába került. Ez alkalomból Apponyi Albert tisztelgő cikket publikált a Magyar Kultúrában,³⁰⁸ az Egyházi Lapokban is méltatást közöltek róla.³⁰⁹ Dávodi Bakó Ádám papköltő Ave redemptoris címmel egy költeményt szerkesztett Tomcsányi tiszteletére.³¹⁰

Élete vége felé leginkább könyveinek írásával foglalatalkodott, valamint egy női kongregációt (Apácák Mária Kongregációja, 1920/1922–1926, prézes) vezetett. Hirtelen halála megdöbbentette a korabeli közvéleményt, szinte minden jelentősebb lap közölt haláláról nekrológot, melyek közül az egyik a következő szavakkal méltatta Tomcsányi munkásságát:

„Mások talán többet tettek a tömegek szervezése terén; ismét mások apostoli ékesszólással élesztgették a hitnek és a katolikus öntudatnak hamvadóban levő tüzeit; voltak, akik tollal a kezükben közvetlenebbül hatottak, mint ő – de évtizedeken keresztül napról-napra az oltár lépcsőinél, a szószéken, a csendes szerzetesi cella meghitt tanácsadásai közben, hol kisebb, hol nagyobb körökben tartott konferenciákkal és lelki gyakorlatokkal, főképpen pedig a gyóntatószékben, melyből soha el nem maradt volna az utolsó percig. P. Tomcsányi Lajos egyéniségének, szívének egész melegevel olyan apostoli munkát végzett, melynek útját nem lehetett látni, de hatásait éreztük valamennyien.”³¹¹

A táncz

„Tomcsányi határozottan visszautasítja azt a túlzó, a katolikus erkölcsstan álláspontjáról meg nem okolt állítást, mely minden táncot megkülönböztetés nélkül bűnösnek, így tehát erkölcsstelennek nyilvánít. Azonban ép ily határozottan elítéli azokat a táncokat, melyek a tiszta lelkeknek nagyon könnyen bűnalkalmul szolgálhatnak. A ma dívó táncok közül ez a cenzúra illeti a keringőt, souper-csárdást, bosztont, two-steppet, one-steppet, ragtimet és last not least – a tangót. (...) Megállapításait külön megszívlelésre ajánlom

³⁰⁶ „Az utolsó tíz-tizenöt év alatt egészen visszavonult Tomcsányi, hagyta a mellette felemelkedő fiatalabb tehetségeket, Bangha Bélát érvényesülni, noha vele nagyon sokszor nem értett egyet a politikai vonatkozású kérdésekben.” Névtelen, 1926e „Kereste és szerette a harcot s évtizedeken át csatázott ellenfeleivel. Mint harcdeztett férfit vezetőinek élén köszöntötte a kurzus. De egyszerre csak ő is elhallgatott. Hat év óta nem mutatkozott a fórumon (...) nyilván azért is, mert nem győzte hanggal a nagy lármában s talán ezért is, mert érvekkel szeretett győzni, nem pedig frázisokon lovagolni. Három évvel ezelőtt mégis feléje fordult ünneplésével az egész magyar a katolikus társadalom.” Névtelen, 1926i

³⁰⁷ Névtelen, 1926i. Prohászka is gyorsan kiábrándult az 1920 után kiépülő kurzusból. Gergely, 1993. 180–203.

³⁰⁸ Apponyi, 1923, Névtelen, 1926i

³⁰⁹ Hanauer, 1923.

³¹⁰ Dávodi, 1923.

³¹¹ Tomcsányi, é.n.

azoknak, kik azt hiszik, hogy katolikus egyesületek tevékenységének súlypontját táncmulatságok rendezésére kell helyezni.”³¹² – így summázta egy korabeli kritikus Tomcsányi egyetlen morálteológiai művét az 1914-ben napvilágot látott, A tánc címet viselő erkölcsstani értekezést.

Mi vezérelhetette a morálteológiai problémákat oly ritkán kutató Tomcsányit arra, hogy ezen írását éppen a táncnak szentelje? Úgy vélem, – mivel a páter sem előtte, sem utána nem foglalkozott elmélyülten erkölcsstológiával – valószínűleg praktikus okok vezethettek e munka megírására.³¹³ Tomcsányit minden bizonnyal a téma korabeli aktualitása ösztönözte, hiszen az előkelő családoknál való prédikálása során számtalanszor találkozhatott a tangó divatjának dilemmájával. A táncokra vonatkozó morális kérdéskört még aktuálisabbá tehetné számára az a tény, hogy X. Pius pápa 1914. január 15-én kelt főpásztorlevelében nyíltan elítélte a tangót, az új pogányság erkölcsstelenységének nevezve azt.³¹⁴

Az erkölcsstani értekezés megírásának közvetlen kiváltó okát azonban Jean-Joseph Nyssen (19. sz.) belgiumi tanár – eredetileg franciául megjelent – táncbíráló művében (Der Tanz, 1882.) kell keresnünk, akinek könyvét a „francia szaklapok dicsérték... a német fordítást pedig az egyházmegyei hatóság ajánlja, melynek jóváhagyását bírja.”³¹⁵ Tomcsányi azonban nem értett egyet a szerző túlzott táncbíráló szemléletével és értekezésében Nyssen tételeinek részletes megcáfolására törekedett. A táncellenes megközelítéssel szemben Tomcsányi a mérsékelt jezsuita álláspont ismertetését tűzte ki célul, amelynek lényegét az alábbi módon összegezte: „Vannak sokan, kik úgy megszerették a táncmulatságokat, hogy ott sem látnak veszélyt, ahol van, s vannak mások, kik szigorúan ítélnék, ha táncmulatságról van szó s ott is bűnt látnak, ahol nincs: ezek is, azok is túloznak.”³¹⁶

Irodalomjegyzék

Adriányi

2002 Adriányi Gábor: *Prohászka és a római index*. Budapest, Szent István Társulat, 2002.

Andor

1909 Andor József: Tagfölvétel az Urak Mária-kongregációjába. In: *Mária Kongregáció*, (1909) 3. sz. 26–27.

Apponyi

1923 Apponyi Albert: P. Tomcsányi Lajos. In: *Magyar Kultúra* (1923) 9. sz. 550–511

³¹² Tomcsányi, 1914b, bj, 1914.

³¹³ A táncon kívül mindössze egy ilyen témájú írást találtam: Tomcsányi, 1924b.

³¹⁴ Névtelen, 1914b

³¹⁵ Tomcsányi, 1914b 5.

³¹⁶ Tomcsányi, 1914b 4.

Apponyi

1926 Apponyi Albert: P. Tomcsányi Lajos, a jó barát és a lelki vezér. In: *Új Nemzedék*, (1926) március 5. 5.

Bangha

1913 Bangha Béla: Schopenhaueréről. In: *Magyar Kultúra* (1913) 1. sz. 306–307.

Bangha

1916 Bangha Béla: *A Mária-kongregáció rövid ismertetése*. Budapest, 1917.

Bangha-Tomcsányi

1916 Bangha Béla-Tomcsányi Lajos: Hozzászólás. /Protestáns támadás a jezsuiták ellen. In: *Magyar Kultúra*, (1916) 4. sz. 175–179.

Baranyay

1926 Baranyay Jusztin: P. Tomcsányi Lajos, a katolikus megújulás munkása. In: *Új Nemzedék*, (1926) március 5., [?] sz. 5.

Benda

1913 Benda Jenő: Tomcsányi páter. In: *Világ*, (1913) szept. 14. 218. sz. 33.

Benda

1913a Benda Jenő: Tomcsányi páter. Látogatás a Mária utcában. In: *Világ*, (1913) szept. 21. 224. sz. 9.

Bernhard

1926 Bernhard Zsigmond: P. Tomcsányi Lajos S.J. In: *Magyar kultúra*, (1926), 3. sz. 143–145.

Bikfalvi

2007 Bikfalvi Géza: *Magyar jezsuiták történeti névtára. 1853–2003*. Budapest, METEM, 2007. 230–231.

Bikfalvi

2008 Bikfalvi Géza: A jezsuiták Budapesten. In: Bikfalvi Géza: *Jesuita olvasókönyv*. Budapest, METEM, 2008. 63–126.

bj.

1914 b.j.: Tomcsányi Lajos S. J. A tánc. Erkölcsstani értekezés. In: *Magyar Kultúra*, (1914) 5. sz. 229.

Bölöny

1993 Bölöny József: Klubélet a magyar fővárosban 1827–1944. In: *História*, 1993. 2. sz. 10–12.

Bóta

1907 Bóta Ernő: Mária-kongregációk a fővárosban. In: *Mária Kongregáció*, (1907) 1. sz. 27–30.

Bozóky

1923 Bozóky Géza: A lorettói szent ház. In: *Magyar Kultúra*, (1923) 10. sz. 633–634.

Bozóky

1923a Bozóky Géza: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél. In: *Magyar Kultúra*, 1923. 369–372.

Bozóky

1923b Bozóky Géza: Vita a főkegyúri jogról. In: *Magyar Kultúra*, (1923) 7. sz. 437–438.

Braham

2000 Randolph L. Braham: Magyarország keresztény egyházai és a holokauszt. In: *Múlt és Jövő*, (2000) 3–4. sz. 43–60.

Dr

1899 Dr.: Egy kis reflexio. In: *Religio*, (1899) I. félév, 3. sz. 17–19.

Drebitka

1920 Drebitka X. Ferenc: Zsidóvédelem. In: *Mária-kert*, (1920) 5. sz. 87–88.

Gergely

1993 Gergely Jenő: *A keresztényszocializmus Magyarországon 1924–1944*. Budapest, Typovent, 1993.

Gergely

1997 Gergely Jenő: *Prohászka Ottokár „A napbaöltözött ember.”* Budapest, Gondolat, 1994.

Gergely

2003 Gergely Jenő: *Főpapok, főpásztorok, főrabbi*. Budapest, Pannonica, 2004.

Gyenis

1941 Gyenis András S.J.: *A jezsuita rend hazánkban*. Budapest, 1941.

Gyurgyák

2001 Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon*. Budapest, Osiris, 2001.

Hanauer

1923 Hanauer A István: P. Tomcsányi Lajos S.J. hatvanéves szerzetesi jubileumához. In: *Egyházi lapok*, (1923) 13–14. sz. 149.

Horváth

1906 Horváth Gyula: Attikának kereskedelme történelmi és jogi szempontból. Irta Tomcsányi Lajos J. T. In: *Katolikus Szemle*, (1906) 10. sz. 1061–1063.

Horváth

1996 Horváth Pál: Anti-modernizmus Magyarországon. In: *Prohászka ébresztése. I.* Szerk.: Szabó Ferenc. Budapest, 1996. 176–183.

Hörl

1926 Hörl Gyula S. J. Tomcsányi Lajos S.J. emlékére. In: *Kalocsai-Pécsi Diákszemle*, (1926) március. 3. sz. 1.

Incze

1907 Incze József: Tomcsányi Lajos: Attikának kereskedelme. In: *Egyetemes Philológiai Közlöny*, (1907) 31. sz. 771–775.

Jablonkay

1908 Jablonkay Gábor S.J.: Kettős jubileumi ünnepség a fővárosban. In: *Mária Kongregáció*, (1908) 4. sz. 25–53.

KL

1933 *Katolikus Lexikon. I–IV.* Szerk.: Bangha Béla. H. n., 1931–33.

Klestenitz

2013 Klestenitz Tibor: A magyar liberális főpapok...A magyar liberális főpapok és XIII. Leó az egyházpolitikai küzdelmek idején. In: *Magyar Tudomány*, (2013) 5. sz. 548–552.

Kupár

1889 Kupár Rezső: Magyarország közszelleme. In: *Szatmár és vidéke*, (1889) március 5. 10. sz. 1–2.

Kupár

1889a Kupár Rezső: A jóakaró tanácsára. In: *Szatmár és vidéke*, (1889). március 19. 12. sz. 2.

Ladányi

2002 Ladányi Andor: Az egyházak és a felsőoktatás a Horthy-korszakban. In: *Történelmi Szemle*, (2002) 3–4. sz. 293–329.

Meszlényi

1935 Meszlényi Antal: A magyar katolicizmus újjáéledésének elindítása. In: *Katolikus Nevelés*, (1935) 4. sz. 104–111.

MKL

2009 *Magyar katolikus lexikon. I–XVI.* Főszerk.: Diós István. Budapest, Szent István Társulat, 1993–2013.

Névtelen

1887 Névtelen: A Szent-István-Társulat tudományos és irodalmi osztályának megválasztott tagjai. In: *Religio*, (1887) I. félév, 52. sz. 415–416.

Névtelen

1893 Névtelen: Az aquinói sz. Tamás-társaság harmadik felolvasó estéje f. hó 14-én. In: *Religio*, (1893) II. félév, 48. sz. 431.

Névtelen

1894 Névtelen: Konferenciák. In: *Religio*, (1894) I. félév, 12. sz. 114.

Névtelen

1896 Névtelen: Komáromi hírek. In: *Esztergom*, (1896) december 6. 49. sz. 6.

Névtelen

1896a Névtelen: Prédikáció az uraknak. In: *Esztergom*, (1896) március 8. 10. sz. 6.

Névtelen

1897 Névtelen: Misszió volt decz. végén Lovasberényben. In: *Religio*, (1897) I. félév, 2. sz. 16.

Névtelen

1897a Névtelen: Komáromi hírek. In: *Esztergom*, (1897) február 21. X. sz. 4.

Névtelen

1898 Névtelen: Konferencia-beszédek. In: *Religio*, (1898) I. félév, 20. sz. 166.

Névtelen

1898a Névtelen: Konferencia - beszédek. In: *Religio*, (1898), I. félév, 7. sz. 58.

Névtelen

1898b Névtelen: A budapesti Kath. Népkörben. In: *Religio*, (1898) I. félév, 4. sz. 34.

Névtelen

1898c Névtelen: Szent-gyakorlatok Budapesten. In: *Religio*, (1898) I. félév, 48. sz. 392.

Névtelen

1898d Névtelen: Lelkigyakorlatok. In: *Religio*, (1898) II. félév, 19. sz. 152.

Névtelen

1898e Névtelen: Isten áldása van. In: *Religio*, (1898) II. félév, 34. sz. 271.

Névtelen

1898f Névtelen: Cím nélkül. In: *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, (1898) 12. 25. sz. 831.

Névtelen

1899 Névtelen: Az Aquinói Sz.-Tamás-Társaság közgyűlése. In: *Religio*, (1899) I. félév, 8. sz. 63.

Névtelen

1899a Névtelen: A fő konferencia-beszédek Budapesten. In: *Religio*, (1899) I. félév, 15. sz. 120.

Névtelen

1899b Névtelen: A budapesti közp. papnevelő intézetben... In: *Religio*, (1899) II. félév, 18. sz. 144.

Névtelen

1899c Névtelen: Szentgyakorlatok műveltebb katolikus férfiak számára. In: *Religio*, (1899) I. félév, 3. sz. 19.

Névtelen

1899d Névtelen: Szentgyakorlatok férfiak számára. In: *Religio*, (1899) II. félév, 41. sz. 328.

Névtelen

1900 Névtelen: Az eucharisztikus kongresszus. In: *Religio*, (1900) II. félév, 16. sz. 135–137.

Névtelen

1900a Névtelen: Lelki gyakorlatok. In: *Religio*, (1900) I. félév, 1. sz. 8.

Névtelen

1900b *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1899–1900-iki iskolai évben.* Szerk.: n.n. Budapest, Stephaneum, 1900.

Névtelen

1900c Névtelen: Cím nélkül. In: *Religio*, (1900) II. félév, 22. sz. 198.

Névtelen

1901 Névtelen: Jézus szentséges Szívének ünnepét. In: *Religio*, (1901) I. félév, 49. sz. 394.

Névtelen

1901a Névtelen: Jubileumi ájtatosságok és körmenet Budapesten. In: *Religio*, (1901) II. félév, 29. sz. 231–232.

Névtelen

1901b Névtelen: Az eucharisztikus kongresszus. (november 6.). In: *Religio*, (1901) II. félév, 38. sz. 310.

Névtelen

1901c Névtelen: A magyarországi szentségi társulatok az országos magyar Cecília egyesülettel f. év november 4–7-ig Budapesten eucharisztikus kongresszust tartanak. In: *Religio*, (1901) II. félév, 35. sz. 280.

Névtelen

1901d Névtelen: Cím nélkül. In: *Religio*, (1901) II. félév, 46. sz. 374.

Névtelen

1902 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője. (1901–1902) -iki évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1902.

Névtelen

1902a Névtelen: Az Aquinói Sz.-Tamás-Társaság közgyűlése. In: *Religio*, (1902), I. félév, 4. sz. 37–38.

Névtelen

1902b Névtelen: A Szent-István-Társulat igazgató választmánya. In: *Religio*, (1902) II. félév, 44. sz. 363.

Névtelen

1902c Névtelen: Pezsgő élet. In: *Religio*, (1902) I. félév, 20. sz. 214.

Névtelen

1902d Névtelen: Tomcsányi S. J. előadásai. In: *Magyar Állam*, (1902) október 16. 237. sz. 1–2.

Névtelen

1902e Névtelen: Cím nélkül. In: *Religio*, (1902) II. félév, 29. sz. 232.

Névtelen

1902f Névtelen: Cím nélkül. In: *Religio*, (1902) II. félév, 46. sz. 373–375.

Névtelen

1902g Névtelen: Tomcsányi S.J. előadásai. In: *Magyar Állam*, (1902) november 5., 253. sz. 1–2.

Névtelen

1902h Névtelen: Tomcsányi S.J. előadásai. In: *Magyar Állam*, (1902) november 19. 263. sz. 1.

Névtelen

1902i Névtelen: Tomcsányi S.J. előadásai. In: *Magyar Állam*, (1902) december 2., 274. sz. 1.

Névtelen

1903 Névtelen: A katechetikai bizottság jan. 2-iki ülése. In: *Religio*, (1903) I. félév, 2. sz. 15.

Névtelen

1903a Névtelen: A Szent-István-Társulat f. hó 15-ik v. ülése. In: *Religio*, (1903), II. félév, 32. sz. 255.

Névtelen

1903b Névtelen: Meghívó eucharisztikus ünnepre. In: *Religio*, (1903) I. félév, 14. sz. 112.

Névtelen

1903c Névtelen: Történelmi irányelvek. In: *Religio*, (1903) II. félév, 29. sz. 232.

Névtelen

1903d Névtelen: Lelkigyakorlat. In: *Religio*, (1903) I. félév, 40. sz. 320.

Névtelen

1903e Névtelen: Jézus szentséges szent Szívének tisztelete. In: *Religio*, (1903) I. félév, 50. sz. 399.

Névtelen

1904 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1903-1904-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1904. 152.

Névtelen

1904a Névtelen: Meghívó az eucharisztikus értekezletre és az ünnepies szentségimádásra. In: *Religio*, (1904) I. félév, 13. sz. 104.

Névtelen

1904b Névtelen: Az Országos Eucharisztikus Kongresszus ügyében. In: *Religio*, (1904) I. félév, 14. sz. 112.

Névtelen

1904c Névtelen: Tudományos előadások a budapesti Angolkisasszonyoknál. In: *Religio*, (1904) 27. sz. 216.

Névtelen

1904d Névtelen: Apró hírek. In: *Religio*, (1904) I. félév, 32. sz. 256.

Névtelen

1904e Névtelen: Az Immaculata-jubileum Budapesten. In: *Religio*, (1904) 47. sz. 375–376.

Névtelen

1905 Névtelen: Húsvéti szent gyónás. In: *Religio*, (1905) 20. sz. 160.

Névtelen

1905a *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1904–1905-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1905.

Névtelen

1905b Névtelen: Ünnepélyes felvétel a Mária-kongregációba az Angolkisasszonyok templomába. In: *Religio*, (1905), 50. sz. 396–397.

Névtelen

1906 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1905–1906-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1906.

Névtelen

1906a Névtelen: Attikának kereskedelme történelmi és jogi szempontból. In: *Religio*, (1906) 26. sz. 421–422.

Névtelen

1906b Névtelen: Attikának kereskedelme történelmi és jogi szempontból. In: *Religio*, (1906) 26. sz. 421–422.

Névtelen

1906c Névtelen: Cím nélkül. In: *Esztergom*, (1906) szept. 16. 37. sz. 3.

Névtelen

1907 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1906–1907-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1907.

Névtelen

1907a Névtelen: Levél a szerkesztőhöz. In: *Religio*, (1907) 18. sz. 307–308.

Névtelen

1908 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1907–1908-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1908.

Névtelen

1908a Névtelen: A SZIT LIV. közgyűlésének jegyzőkönyve. In: *Katolikus Szemle*, (1908) 6. sz. 1–20. (Melléklet)

Névtelen

1908b Névtelen: Cím nélkül. In: *Esztergom*, (1908) május 24. 21. sz. 2.

Névtelen

1909 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1908–1909-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1909.

Névtelen

1909a Névtelen: Cím nélkül. In: *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, (1909) 09.12. 37. sz. 591.

Névtelen

1909b Névtelen: Cím nélkül. In: *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, (1909) 09. 19. sz. 596–597.

Névtelen

1910 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1909–1910-iki évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1910.

Névtelen

1910a Névtelen: Levél a szerkesztőhöz. In: *Religio*, (1910) 35. sz. 559–560.

Névtelen

1911 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1910–1911-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1911.

Névtelen

1911a Névtelen: A SZIT LVIII. közgyűlésének jegyzőkönyve. In: *Katolikus Szemle*, (1911) 26. sz. 1–18. (Melléklet)

Névtelen

1912 Névtelen: *Magyarország részvétele a XXIII. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson.* Bécs, 1912.

Névtelen

1912a *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1911–1912-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1912.

Névtelen

1912b Névtelen: Wenckheim Frigyes gróf. Irta Tomcsányi Lajos S. J. In: *Religio*, (1912) 29. sz. 462.

Névtelen

1913 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1912–1913-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1913.

Névtelen

1913a Névtelen: Tomcsányi Lajos S. J. In: *Budapesti Hírlap*, (1913) 216. sz. 9–10.

Névtelen

1913b Névtelen: P. Tomcsányi Lajos S. J. In: *Egyházi Közlöny*, (1913) 38. sz. 552–553.

Névtelen

1914 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1913–1914-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1914.

Névtelen

1914a Névtelen: A SZIT LX. közgyűlésének jegyzőkönyve. In: *Katolikus Szemle*, (1914) 5. sz. 1–27. (Melléklet)

Névtelen

1914b Névtelen: Pope denounces the new paganism. In: *The New York Times*, (1914) január 16.

Névtelen

1915 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1914–1915 -iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1915.

Névtelen

1916 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1915–1916 -iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1916.

Névtelen

1916a Névtelen: A Szent-István-Társulat 1916. március 23-án Budapesten a Szent-István-Társulat dísztermében tartott LXII. rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. In: *Katolikus Szemle*, (1916) 4. sz. 1–23. (Melléklet)

Névtelen

1917 Névtelen: A SZIT LXIII. közgyűlésének jegyzőkönyve. In: *Katolikus Szemle*, (1917) 4. sz. 1–23. (Melléklet)

Névtelen

1920 Névtelen: A SZIT LXV közgyűlésének jegyzőkönyve. In: *Katolikus Szemle*, (1920) 4. sz. 1–15. (Melléklet)

Névtelen

1922 Névtelen: Cím nélkül. In: *Esztergom*, (1922) nov. 19. 124. sz. 1-2.

Névtelen

1922a *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1921-1922-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1922

Névtelen

1923 Névtelen: A SZIT LXVIII. közgyűlésének jegyzőkönyve. In: *Katolikus Szemle*, (1923) 6. sz. 1–17. (Melléklet)

Névtelen

1923a Névtelen: Országos református tanácskozások Sárospatakon. In: *Világ*, (1923) 239. sz., 3.

Névtelen

1924 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1923-1924-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1924.

Névtelen

1925 *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1924–1925-iki iskolai évben.* Szerk.: n. n. Budapest, Stephaneum, 1925.

Névtelen

1926 Névtelen: P. Tomcsányi meghalt 1846–1926. In: *Nemzeti Újság*, (1926), március 3. 6.

Névtelen

1926a Névtelen: A Kongregációs Otthon kápolnájában ravatalozzák fel P. Tomcsányi holttestét. In: *Új Nemzedék*, (1926) március 4.

Névtelen

1926c Névtelen: Péter Tomcsányi meghalt. In: *Pesti Napló*, (1926) [?] sz. 12., szerda

Névtelen

1926d Névtelen: [?] In: *Nemzeti Újság*, (1926) március 5. 6.

Névtelen

1926e Névtelen: Péter Tomcsányi hirtelen meghalt. In: *Az Est*, (1926) 03.03. [?]. sz.11.

Névtelen

1926f Névtelen: Zichy érsek temeti P. Tomcsányit. In: *Nemzeti Újság*, (1926) március 4.

Névtelen

1926g Névtelen: Elbúcsúztatták Tomcsányit. In: *Nemzeti Újság*, (1926) március 5. [?]. sz. 6.

Névtelen

1926h Névtelen: A SZIT LXXI. közgyűlésének jegyzőkönyve. In: *Katolikus Szemle*, (1926) 4. sz. 1–14. (Melléklet)

n.p.

1913 n.p.: P. Tomcsányi Lajos SJ. In: *Mária Kongregáció*, (1913) október. 49–50

Nyisztor

1941 Nyisztor Zoltán: *Bangha Béla élete és műve*. Budapest, Pázmány Péter Irodalmi Társaság, 1941.

Petruch

1940 Petruch Antal S.J.: *Jézus Szive apostola. P. Bíró Ferenc S. J. emlékezete*. Budapest, Korda, 1940.

Petruch

1992 Petruch Antal S.J.: *Száz év a magyar jezsuiták múltjából. A magyar jezsuiták a közös rendtartományban. II.* Kecskemét, Korda, 1992.

Révai

1994 *Révai Nagy Lexikona. XVIII.* Szekszárd, Babits, 1994.

Révész

1916 Révész Kálmán: A magyar protestánsok hazafisága a Magyar Kultúra tükrében. In: *Protestáns Szemle*, (1916) 4. sz. 251–256.

Richter

1937 Richter M. Sarolta: *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria Intézetének története. 1770–1937*. Budapest, Angolkisasszonyok Intézete, 1937.

Salacz

1974 Salacz Gábor: *Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában 1867–1918*. München, Aurora, 1974.

Skerlecz

1926 Skerlecz Iván: Búcsúbeszéd. In: *Kalocsai-Pécsi Diákszemle*, (1926) 3. sz. 2.

Skerlecz

1928 Skerlecz Iván: Visszaemlékezés P. Tomcsányi Lajos S. J.-ra. In: *Kalocsai-Pécsi Diákszemle*, (1928) 1. sz. 3–4.

Szabó

1908 Szabó Szádok: A kegyelem és a szabad akarat kérdéséhez. I. In: *Religio*, (1908) 9. sz. 141–146.

Szabó

1908a Szabó Szádok: A kegyelem és a szabad akarat kérdéséhez. II. In: *Religio*, (1908) 11. sz. 173–179.

Szabó

1908b Szabó Szádok: Még egy szó a kegyelem és a szabad akarat kérdéséhez. In: *Religio*, (1908), 14. sz. 222–226.

Szabó

1928 Szabó Lajos: Visszaemlékezés P. Tomcsányi Lajosra. In: *Kalocsai-Pécsi Diákszemle* (1928) 4. sz. 1.

Szabó

1970 Szabó Miklós: Az 1901-es egyetemi keresztmozgalom. In: *Történelmi Szemle*, (1970) 4. sz. 483–516.

Szabó

1996 Szabó Ferenc S.J.: Prohászka és a modernizmus In: *Prohászka ébresztése.I.* Szerk: Szabó Ferenc. 1996. 45–108.

Szabó

2003 Szabó Miklós: *Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története (1867–1918)*. Budapest, Új Mandátum, 2003.

Szabó

2007 Szabó Ferenc S.J.: *Prohászka Ottokár élete és műve, 1858–1927*. Budapest, Szent István Társulat, 2007.

Szatmári

1926 Szatmári József: *Tomcsányi Lajos: Báró Barkóczi Sándor*. In: *Magyar Kultúra*, (1926) 1. sz.50.

Szekfü

1990 Szekfü Gyula: *Magyar történet. I–V*. Debrecen, Maecenas, 1990. (reprint)

Tiefenthaler

1999 Tiefenthaler József: *Budapest apostola. Kanter Károly élete (1853–1920)*. Budapest, Szent István Társulat, 1999.

Tomcsányi

1884 Tomcsányi Lajos: Quomodo Vergilius imitatus est Theocritum? In: *A Jézus-társasági Kalocsai Érseki Főgymnasium értesítője az 1883–1884. iskolai évről*. Kalocsa, 1884. 3–16.

Tomcsányi

1885 Tomcsányi Lajos: Mit akarunk? I. In: *Mária-kert*, (1885) 1. sz. 4–7.

Tomcsányi

1885a Tomcsányi Lajos: Mit akarunk II.? In: *Mária-kert*, (1885) 2. sz. 41–45.

Tomcsányi

1885b Tomcsányi Lajos: Nagy-Asszonyunk védelme. In: *Religio*, (1885) II. félév, 50. sz. 393–394.

Tomcsányi

1886 Tomcsányi Lajos: A művelt Európa tudósainak háromszázados tévedése. III–XXI. In: *A Jézus-társasági Kalocsai Érseki Főgymnasium értesítője, az 1885-1886. évről*. 1886. III–XXI.

Tomcsányi

1886a Tomcsányi Lajos: Jézus szents. Szívének tisztelete nagy férfiút nevel. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1886) 4. sz. 98–103.

Tomcsányi

1886b Tomcsányi Lajos: Hazánk prímása. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1886) 10. sz. 277–281.

Tomcsányi

1886c Tomcsányi Lajos: „Menjetek Józsefhez!” In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1886) 3. sz. 65–68.

Tomcsányi

1886d Tomcsányi Lajos: Egyesüljünk Jézus sz. Szívének zászlaja alatt. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1886) 1. sz. 1–2.

Tomcsányi

1886e Tomcsányi Lajos: Meneküljünk Jézus Szt. Szívéhez! In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1886) 6. sz. 162–165.

Tomcsányi

1886f Tomcsányi Lajos: Máriával-Jézushoz. In: *Mária-kert*, (1886) 2. sz. 33–37.

Tomcsányi

1887 Tomcsányi Lajos: Mire jó a philosophia? In: *Katolikus Szemle*, (1887) 1–4. sz. 97–107.

Tomcsányi

1887a Tomcsányi Lajos: Jézus szentséges Szívének kápolnája Kecelen. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1887) 1. sz. 6–9.

Tomcsányi

1887b Tomcsányi Lajos: A vatikáni munkás. In: *Téli esték*, (1887) december 17. 7. sz. 105–106.

Tomcsányi

1887c Tomcsányi Lajos: A május-havi áhítat. In: *Mária-kert*, (1887) 5. sz. 129–132.

Tomcsányi

1887d Tomcsányi Lajos: A rózsafüzér. In: *Mária-kert*, (1887) 4. sz. 115–117.

Tomcsányi

1887e Tomcsányi Lajos: A munka eredete és jelentősége. In: *Téli esték*, (1887) október 15. 1. sz. 2–3.

Tomcsányi

1887f Tomcsányi Lajos: A munka eredete és jelentősége. In: *Szatmár és vidéke*, (1887) október 18. 1–2.

Tomcsányi

1887g Tomcsányi Lajos: A gazdagok és a szegények. In: *Téli esték*, (1887) november 26. 4. sz. 49–51.

Tomcsányi

1887i Tomcsányi Lajos: A pápa és a munkások. In: *Téli esték*, (1887) december 3. 5. sz. 65–67.

Tomcsányi

1887j Tomcsányi Lajos: Itt a válasz I. In: *Szatmár és vidéke*, (1887) december 13. 50. sz. 2.

Tomcsányi

1887k Tomcsányi Lajos: Itt a válasz II. In: *Szatmár és vidéke*, (1887) december 20. 51. sz. 2.

Tomcsányi

1887l Tomcsányi Lajos: Itt a válasz III. In: *Szatmár és vidéke*, (1887) december 25. 52. sz. 2.

Tomcsányi

1888 Tomcsányi Lajos: Éljen a pápa-király! In: *Szatmár és vidéke*, (1888) január 3. 1. sz. 1–2.

Tomcsányi

1888a Tomcsányi Lajos: A fájdalmas Szűz ünnepére (Március 23.) In: *Szatmár és vidéke*, (1888) március 20. 12. sz. 1.

Tomcsányi

1888b Tomcsányi Lajos: Mi a szent Szűz az emberiségnek? In: *Szatmár és vidéke*, (1888) május 29. 22. sz. 1.

Tomcsányi

1888c Tomcsányi Lajos: Biztos menhely (Püspöki buzdítás) In: *Szatmár és vidéke*, (1888) június 5. 23. sz. 1.

Tomcsányi

1888d Tomcsányi Lajos: Jézus sz. szívéhez. (Püspök-atyánk elmélkedése) In: *Szatmár és vidéke*, (1888) június 12. 24. sz. 1.

Tomcsányi

1888e Tomcsányi Lajos: A szegények és a gazdagok. II. In: *Téli esték*, (1888) január 28. 13. sz. 196–198.

Tomcsányi

1888f Tomcsányi Lajos: Hogyan oldjuk meg a munkáskérdést? In: *Téli esték*, (1888) december 15. 7. sz. 102–104.

Tomcsányi

1888g Tomcsányi Lajos: A szegények és a gazdagok. III. In: *Téli esték*, (1888). február 11. 15. sz. 225–227.

Tomcsányi

1888h Tomcsányi Lajos: A szegények és a gazdagok. IV. In: *Téli esték*, (1888) február 25. 17. sz. 259–262.

Tomcsányi

1888i Tomcsányi Lajos: Betlehem és a munkáskérdés. In: *Téli esték*, (1888) december 29. 129–132.

Tomcsányi

1888j Tomcsányi Lajos: Urak s munkásoknak megszívlelésül. In: *Téli esték*, (1888) november 24. 4. sz. 49–52

Tomcsányi

1888k Tomcsányi Lajos: A gazdag urak s a szegény munkások. In: *Téli esték*, (1888) december 1. 5. sz. 66–69.

Tomcsányi

1889 Tomcsányi Lajos: A hó első péntekje. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, 1889. 11. sz. 321–322.

Tomcsányi

1889a Tomcsányi Lajos: Az ős hajós. (Visszhang a pápa karácsonyesti beszédére) In: *Szatmár és vidéke*, (1889) január 1. 1. sz.

Tomcsányi

1889b Tomcsányi Lajos: Az egyház befolyása nélkül a munkáskérdést megoldani nem lehet. In: *Szatmár és vidéke*, (1889) október 22. 44. sz. 1–2.

Tomcsányi

1889c Tomcsányi Lajos: Jó tanács ifjú barátomnak. In: *Szatmár és vidéke*, (1889) március. 4. 11. sz. 2.

Tomcsányi

1890 Tomcsányi Lajos: *Az ember akaratának szabadsága*. Kalocsa, 1890.

Tomcsányi

1890a Tomcsányi Lajos: A pápa levele. In: *Mária-kert*, (1890) 3. sz. 87–88.

Tomcsányi

1890b Tomcsányi Lajos: Keresztút. Bevezetés. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1890) 1. sz. 4–8.

Tomcsányi

1890c Tomcsányi Lajos: Keresztút. Bevezetés. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1890) 3. sz. 75–80.

Tomcsányi

1890d Tomcsányi Lajos: Keresztút.. II. állomás. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1890) 5. sz. 135–137.

Tomcsányi

1890e Tomcsányi Lajos: Keresztút.. III. állomás. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1890) 7. sz. 205–208.

Tomcsányi

1890f Tomcsányi Lajos: Keresztút.. IV. állomás.. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1890) 8. sz. 226–229.

Tomcsányi

1890g Tomcsányi Lajos: Fénypontok a világegyház látáshatárán. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1890) 9. sz. 249–251.

Tomcsányi

1891 Tomcsányi Lajos: A jámbor tudós. In: *Mária-kert*, (1891) 1. sz. 15.

Tomcsányi

1891a Tomcsányi Lajos: A szent Szűz kegyeltje. In: *Mária-kert*, (1891) 3. sz. 88–89.

Tomcsányi

1891b Tomcsányi Lajos: Simor János (1813–1891). In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1891) 3. sz. 90–91.

Tomcsányi

1891c Tomcsányi Lajos: Keresztút. IX. állomás. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1891) 3. sz. 78–81.

Tomcsányi

1891d Tomcsányi Lajos: Keresztút. X. állomás. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1891) 4. sz. 105–107.

Tomcsányi

1891e Tomcsányi Lajos: Keresztút. XI. állomás. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1891) 7. sz. 203–205.

Tomcsányi

1891f Tomcsányi Lajos: Keresztút. XII. állomás. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1891) 9. sz. 265–268.

Tomcsányi

1891g Tomcsányi Lajos: Júniusban. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1891) 5. sz. 161–162.

Tomcsányi

1892 Tomcsányi Lajos: *Sz. István, a honboldogító: ünnepi sz. beszéd, melyet 1892. év aug. 20-án Székesfehérvárott tartott.* Székesfehérvár, 1892.

Tomcsányi

1892a Tomcsányi Lajos: Keresztút. XIII. állomás. In: *Jézus Szentséges Szívének Hírnöke*, (1892) 3. sz. 77–80.

Tomcsányi

1893a Tomcsányi Lajos: Trautwein Nepomuki János. In: *Mária-kert* (1893) 12. 354.

Tomcsányi

1897 Tomcsányi Lajos: Mária-Dorottya főhercegnő: a magyarok Nagyasszonyának kedves gyermeke. In: *Mária-kert* (1897) 4. sz., 110.

Tomcsányi

1898 Tomcsányi Lajos: Simoni Való. In: *Religio*, (1898) II. félév, 38. sz. 299.,

Tomcsányi

1900 Tomcsányi Lajos: Szeretetteljes figyelmeztetés. In: *Religio*, (1900) II. félév, 10. sz. 76.

Tomcsányi

1902 Tomcsányi Lajos: *Horánszky Nándor és az Egyesült-Államok iskolái.* 1902.

Tomcsányi

1904 Tomcsányi Lajos: A fejlődés elmélete és az ember. In: *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1903-1904-iki iskolai évben.* 1904. 3–14.

Tomcsányi

1906 Tomcsányi Lajos: Bölcséletünk. In: *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1905-1906-iki iskolai évben.* 1906. 3–13.

Tomcsányi

1906a Tomcsányi Lajos: *Attikának kereskedelme történeti és jogi szempontból.* Kalocsa, 1906.

Tomcsányi

1907 Tomcsányi Lajos: A bölcsélet a szentség szolgálatában. In: *Szövetségi Értesítő*, (1907) 5–10. sz. 174–178.

Tomcsányi

1907a Tomcsányi Lajos: Gerson a tudomány ítélőszéke előtt. In: *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1906–1907-iki iskolai évben.* 1907. 5–11.

Tomcsányi

1907b Tomcsányi Lajos: Levél a szerkesztőhöz. In: *Religio*, (1909) 9.sz. 143–144.

Tomcsányi

1908 Tomcsányi Lajos: Ötven év az angolkisasszonyok templomában. In: *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1907–1908-iki évben*. 1908. 5–10.

Tomcsányi

1908a Tomcsányi Lajos: Alleram Gyula: Seneca erkölcsbölcselete. Budapest, 1907. In: *Katolikus Szemle*, (1908) 2. sz. 236–237.

Tomcsányi

1908b Tomcsányi Lajos: A történeti igazság érdekében. In: *Religio*, (1908) 13. sz. 209–210.

Tomcsányi

1908c Tomcsányi Lajos: Ötven év az angolkisasszonyok templomában. In: *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1907–1908-iki évben*. 1908. 5–10.

Tomcsányi

1908d Tomcsányi Lajos: A nemes bosszú. In: *Religio*, (1908) 42. sz. 681–682.

Tomcsányi

1908e Tomcsányi Lajos: Boldog Gizella és Árpádházi Boldog Margit szentté avatása. In: *Religio*, (1908) 27. sz. 439–440.

Tomcsányi

1908f Tomcsányi Lajos: Boldog Gizelláról még egyszer. In: *Religio*, (1908) 32. sz. 526–529.

Tomcsányi

1908g Tomcsányi Lajos: Sajgó szívem reménysége. In: *Mária Kongregáció*, (1908) 2. sz. 9.

Tomcsányi

1908h Tomcsányi Lajos: A lourdes-i szűzhöz. In: *Mária Kongregáció*, (1908) 4. sz. 1.

Tomcsányi

1908i Tomcsányi Lajos: Mária-kongregáció művelt férfiak számára. In: *Mária Kongregáció*, (1908) 4. sz. 53–54.

Tomcsányi

1908j Tomcsányi Lajos: Azok a tudós hittérítők. In: *Religio*, (1908) 40. sz. 645–647.

Tomcsányi

1908k Tomcsányi Lajos: A nemes bosszú. In: *Religio*, (1908) 42. sz. 681–682.

Tomcsányi

1908l Tomcsányi Lajos: Még egy szót kérünk. In: *Religio*, (1908) 15. sz. 245–246.

Tomcsányi

1909 Tomcsányi Lajos: Szent Ferenc jeles rendje. In: *Mária Kongregáció*, (1909) 3. sz. 80–82.

Tomcsányi

1909a Tomcsányi Lajos: A szentolvasó. In: *Mária Kongregáció*, (1909) október, 2. sz. 33–38.

Tomcsányi

1909b Tomcsányi Lajos: Régi emlékek. In: *Mária Kongregáció*, (1909) 5. sz. 34–37.

Tomcsányi

1909c Tomcsányi Lajos: Ki volt Loyolai szent Ignác s milyen volt az ő szelleme? In: *Mária Kongregáció*, (1909) 1. sz. 3–6.

Tomcsányi

1909d Tomcsányi Lajos: Gróf Esterházy Miklós. Magyarország nádora s a Mária-Kongregáció tagja. In: *Mária Kongregáció*, (1909) 4. sz. 15–19.

Tomcsányi

1909e Tomcsányi Lajos: Zichy Nándor gróf (1829–1909). In: *Mária Kongregáció*, (1909) november 3. sz. 65–68.

Tomcsányi

1909f Tomcsányi Lajos: Éljen Zichy Nándor gróf úr! In: *Mária Kongregáció*, 1909. december, 4. sz. 114–115.

Tomcsányi

1909g Tomcsányi Lajos: A Jézustársaságiak házából. A mi szeretett jubilánsunk. In: *Mária Kongregáció*, (1909) október 2. sz. 58.

Tomcsányi

1909h Tomcsányi Lajos: Fehér Ipoly 1842–1909 In: *Mária Kongregáció*, (1909) december, 4. sz. 118.

Tomcsányi

1909i Tomcsányi Lajos: B. Piret de Bihain Huberta (1891–1909). In: *Mária Kongregáció*, (1909) december 4. sz. 118.

Tomcsányi

1909j Tomcsányi Lajos: Magyarország nagyasszonyának hódoltunk Szegeden. In: *Mária Kongregáció*, (1909) október 2. sz. 45–48.

Tomcsányi

1909k Tomcsányi Lajos: Jöjj, Szűzanyám! In: *Mária Kongregáció*, (1909) 4. sz.14.

Tomcsányi

1909l Tomcsányi Lajos: Luzánszky Marcsa bárónőnek. In: *Mária Kongregáció*, (1909) szeptember, 25.

Tomcsányi

1909m Tomcsányi Lajos: A házasság érdekében legújabban kiadott róm. rendelet. In: *Az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője az 1908-1909-iki iskolai évben*. Budapest, 1909. 6–12.

Tomcsányi

1909n Tomcsányi Lajos: Válasz a többszörös támadásra. In: *Mária Kongregáció*, (1909) 1. sz. 15–16.

Tomcsányi

1910 Tomcsányi Lajos: XII. Leó és a szent Szűz. In: *Mária Kongregáció*, (1910) április 230–233.

Tomcsányi

1910a Tomcsányi Lajos: A pápa Zichy Nándor grófnak. In: *Mária Kongregáció*, (1910) március, 209–210.

Tomcsányi

1910b Tomcsányi Lajos: Hunyady Henriette grófnő. Zichy Aladár gróf úr neje (1872–1910) In: *Mária Kongregáció*, (1910) május, 277–280.

Tomcsányi

1910c Tomcsányi Lajos: Damián János S. J. 1851–910 In: *Mária Kongregáció*, 1910. február, 183–184.

Tomcsányi

1910d Tomcsányi Lajos: Városov Gyula. In: *Mária Kongregáció*, (1910) dec. 147–148.

Tomcsányi

1910e Tomcsányi Lajos: Molnár László S.J. (1840–1910) In: *Mária Kongregáció*, (1910) március, 215–216.

Tomcsányi

1910f Tomcsányi Lajos: *Bihain Huberta bárónő*. Budapest, 1910.

Tomcsányi

1910g Tomcsányi Lajos: Özv. Gr. Zichy Jánosné. In: *Mária Kongregáció*, (1910) november 86.

Tomcsányi

1910h Tomcsányi Lajos: *Id. gróf Zichy Jánosné született Redern Mária grófnő*. Budapest, 1910.

Tomcsányi

1910i Tomcsányi Lajos: Gyulai Pál és a katolicizmus. In: *Mária Kongregáció*, (1910) január 133–135.

Tomcsányi

1910j Tomcsányi Lajos: Szent József tisztelete. In: *Mária Kongregáció*, (1910) március 203–207.

Tomcsányi

1910k Tomcsányi Lajos: A Szent Szűz. In: *Mária Kongregáció*, (1910) február 166–169.

Tomcsányi

1910l Tomcsányi Lajos: A Szent Szűz és a feltámadott Jézus. In: *Mária Kongregáció*, (1910) április, 227–230.

Tomcsányi

1910m Tomcsányi Lajos: A Szentlélek és a Szent Szűz. In: *Mária Kongregáció*, (1910) május 258–260.

Tomcsányi

1910n Tomcsányi Lajos: Szilveszter estéjén. In: *Mária Kongregáció*, (1910) január 131–133.

Tomcsányi

1910o Tomcsányi Lajos: A Szent Szűz. In: *Mária Kongregáció*, (1910) február 166–169.

Tomcsányi

1910p Tomcsányi Lajos: Karácsonyesti óhaj. In: *Mária Kongregáció*, (1910) január. 130.

Tomcsányi

1910q Tomcsányi Lajos: Föladatunk. In: *Mária Kongregáció*, (1910) február 163–166.

Tomcsányi

1910r Tomcsányi Lajos: Azok a gonosz jézustársaságok. In: *Religio*, (1910) 3. sz. 33–34.

Tomcsányi

1912 Tomcsányi Lajos: *Wenckheim Frigyes*. Budapest, 1912.

Tomcsányi

1913 Tomcsányi Lajos: *Szt. Ignác vize*. Budapest, 1913

Tomcsányi

1914 Tomcsányi Lajos: *Gróf Zichy Nándorné született Zichy Livia grófnő*. Budapest, 1914.

Tomcsányi

1914a Tomcsányi Lajos: *Gróf Zichy Aladárné született Hunyady Henriette grnő*. Budapest, 1914.

Tomcsányi

1914b Tomcsányi Lajos: *A tánc*. Budapest, 1914.

Tomcsányi

1916 Tomcsányi Lajos: *Orosdy Raoul*. Budapest, 1916.

Tomcsányi

1916a Tomcsányi Lajos: Napoleon második házassága. In: *Magyar Kultúra*, (1916) 11. sz. 514–517.1

Tomcsányi

1916b Tomcsányi Lajos válasza. /Protestánsok és jezsuiták./ In: *Magyar Kultúra*, (1916) 10. sz. 468–471.

Tomcsányi

1916c Tomcsányi Lajos: A magyar püspöki kar az abszolutizmus idejében. In: *Magyar Kultúra*, (1916) 7. sz. 271–273.

Tomcsányi

1916d Tomcsányi Lajos: Révész Kálmán még egyszer. In: *Magyar Kultúra*, (1916) 11. sz. 517–518.

Tomcsányi

1917 Tomcsányi Lajos: A jézus társaságok visszakerülnek Németországba. In: *Magyar Kultúra*, (1917) 10. sz. 476–478.

Tomcsányi

1917a Tomcsányi Lajos: *Carolo IV. regi Hungariae apostolico quum III. cal. Jan. 1917. Sacra Corona ornaretur Provincia Soc. Jesu Hungarica*. Budapest, 1917.

Tomcsányi

1917b Tomcsányi Lajos: Együtt ünnepelhettünk-e a protestánsokkal? In: *Magyar Kultúra*, (1917) 23. sz. 1039–1042.

Tomcsányi

1920 Tomcsányi Lajos: *A katolikusok némely sérelmének orvoslása*. Budapest, 1920.

Tomcsányi

1921 Tomcsányi Lajos: *László Xaver Ferenc SJ 1876–1921*. Budapest, 1921.

Tomcsányi

1921a Tomcsányi Lajos: *Xaveri Szt. Ferenc kegyelem kilencede*. Budapest, 1921.

Tomcsányi

1922 Tomcsányi Lajos: *A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél*. Budapest, 1922.

Tomcsányi

1923 Tomcsányi Lajos: *A lorettói szent ház*. Budapest, 1923.

Tomcsányi

1923a Tomcsányi Lajos: *Vita a főkegyúri jogról*. Budapest, 1923.

Tomcsányi

1923b Tomcsányi Lajos: Mit beszéltek a sárospataki urak? In: *Magyar Kultúra*, (1923) 11. sz. 693–696.

Tomcsányi

1923c Tomcsányi Lajos: Lehrbuch des katholischen Kirchenrechtes. In: *Magyar Kultúra* (1923) [?]. szám 512.

Tomcsányi

1923d Tomcsányi Lajos: Megy az árva. In: *Mária-kert*, (1923) 11. sz. 166.

Tomcsányi

1924 Tomcsányi Lajos: *Az egyházi vagyon a püspökök joghatósága alatt*. Budapest, 1924.

Tomcsányi

1924a Tomcsányi Lajos: Szűz Mária halála. In: *Mária-kert*, (1924) 8. sz. 115.

Tomcsányi

1924b Tomcsányi Lajos: Zoltvány Irén: Erotika és irodalom. In: *Magyar Kultúra*, (1924) 1. sz. 58–59.

Tomcsányi

1925 Tomcsányi Lajos: Canisius kiskátéja. In: *Magyar Kultúra* (1925) 5. sz. 269–270.

Tomcsányi

1925a Tomcsányi Lajos: *Báró Barkóczy Sándor*. Budapest, 1925.

Tomcsányi

1925b Tomcsányi Lajos: *Heinrich Aladár 1868–1924*. Budapest, 1925.

Tomcsányi

1926 Tomcsányi Lajos: *Korunk és a szent szív*. Budapest, 1926.

Tomék

1943 Tomék Vince: *Trautwein Nepomuki János*. Budapest, Stephaneum, 1943.

Túri

1923 Túri Béla: Tomcsányi Lajos: A lorettói szent ház. In: *Katolikus Szemle*, (1923) 9. sz. 567–568.

Túri

1923a Túri Béla: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél. Írta: Tomcsányi Lajos S. J. Budapest, 1922. In: *Katolikus Szemle*, (1923) 1. sz. 46–49.

Túri

1923b Túri Béla: Vita a főkegyúri jog körül: 1. Forster Gyula báró: A püspöki székek betöltésének kérdéséhez. 2. Tomcsányi Lajos S. J.: Vita a főkegyúri jogról. In: *Katolikus Szemle*, (1923) 6. sz. 381–383.

Y

1907 Y: Budapest, december 8. Máriatársulati ünnep az Angolkisasszonyok templomában. In: *Mária Kongregáció*, (1907) 1. sz. 26–27.

Velics

1908 Velics László SJ: Boldog Gizella első királynékné passzai sírjáról. In: *Religio*, (1908) 30. sz. 488–491.

Vende

1910 Vende Ernő: Irodalom, tudomány, művészet. In: *Magyarország vármegyéi és városai. XV. Somogy vm.* Szerk.: Csánki Dezső. Budapest, 1910, X

Veritas

1910 Veritas: Itt az igazság! In: *Esztergom*, (1910) október 23. 1.

Elektronikus hivatkozások

Daragó

2011 Daragó Dénes: Botrány a katedrán. A modern társadalomelmélet megjelenése Magyarországon. In: *Tolle lege* (2011) 1. sz.
http://tollelege.elte.hu/sites/default/files/articles/darago_denes-botranyn_a_katedran_0.pdf

Frenyó

2011 Frenyó Zoltán: *Prohászka index-ügye száz év távlatából*. (A Prohászka Ottokár-Konferencián – a budapesti Központi Papnevelő Intézetben 2011. április 2-án – elhangzott előadás.).

Szabó

2010 Szabó Ferenc S.J.: *Az ügy hátteréről: 100 éve rendelte el X. Piusz az antimodernista esküt*. (A Vatikáni Rádióban 2010. 09. 13-án elhangzott jegyzet).

http://hu.radiovaticana.va/storico/2010/09/13/100_%C3%A9ve_rendelte_el_x._piusz_az_antimodernista_esk%C3%BCt_-_p._szab/ung-421556

Turay

2006 Turay Alfréd: *A bibliai teremtés-elbeszélés a biológiai evolúciós elmélet fényében.*
<http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Turay2006.pdf>

Levéltári források

Csávossy

é.n. Csávossy Elemér: *Napló* (Csávossy fond, Jezsuita Levéltár)

Dávodi

1923 Dávodi Bakó Ádám: *Ave redemptoris* (gépírat, Jezsuita Levéltár)

Tomcsányi

1893 Tomcsányi Lajos levele, 1893. aug. 23. 1–4. (Tomcsányi fond, Jezsuita Levéltár)

Tomcsányi

1894 Tomcsányi Lajos levele, 1894. nov. 17. 1–4. (Tomcsányi fond, Jezsuita Levéltár)

Tomcsányi

1894a Tomcsányi Lajos levele, 1894. november 19. 1–4. (Tomcsányi fond, Jezsuita Levéltár)

Tomcsányi

1894b Tomcsányi Lajos levele, 1894. november 24. 1–3. (Tomcsányi fond, Jezsuita Levéltár)

Leopold

é.n. Leopold Antal: *Vita a főkegyúri jogról.* (beazonosítatlan újságkivágat az Új Nemzedékből, Tomcsányi fond, Jezsuita Levéltár)

Névtelen

é.n. Névtelen: *P. Tomcsányi Lajos S.J. Meghalt egy jó ember.* (beazonosítatlan újságkivágat, Tomcsányi fond, Jezsuita Levéltár)

Névtelen

1926i Névtelen: *Cím nélkül. Tiszteletreméltó emléket hagyott maga után.* (beazonosítatlan újságkivágat, Tomcsányi fond, Jezsuita Levéltár)

Tomcsányi Lajos

A tánc (1914)*

Előszó

Vannak sokan, kik úgy megszerették a táncmultságokat, hogy ott sem látnak veszélyt, ahol van, s vannak mások, kik szigorúan ítélnék, ha táncmultságáról van szó, s ott is bünt látnak, ahol nincs: ezek is, azok is túloznak.

S midőn mind e két fél ellen írunk, tapasztalásból tudjuk, hogy sok, nagyon sok embernek kedvében nem járunk s kevesen lesznek, kik nekünk igazat fognak adni, de igazat fog adni nekünk mindenki, aki higgadtan fogja sorainkat átolvasni.

Ez a mi reményünk, s hogy e reményünket szívünkben táplálhassuk, arra feljogosít bennünket az, hogy a katolikus egyház tanát hirdetjük.

A szerző

I.

Nyssen s a katolikus erkölcsstanárok

Belgiumban, Franciaországban s Németországban sok kézen forog Nyssen műve a táncról.¹ A francia szaklapok dicsérték az eredetileg francia nyelven megjelent művet s a német fordítást, pedig az egyházmegyei hatóság ajánlja, melynek jóváhagyását bírja.

Nyssen öt fejezetre osztja művét: az első fejezet a táncról szól általában; a második kutatja a táncnak eredetét s elmondja, mit ítélték, mit mondtak az elmúlt századok a táncról; a harmadik a tánc veszélyes voltát jelzi; a negyedik felhossa azok véleményét, kik a táncot védik, mentegetik; az ötödik végre a táncvígalmak rendezőivel foglalkozik.

S vajon mily eredményre jut érvelése végén a szerző? – azt tán érdekes tudni. Abból, úgy mond,² amit a bálakról, s a táncokról, figyelembe véve a szokást, ahogy manapság táncolnak, tárgyalásunkban felhoztunk, józan ésszel ezeket kell következtetnünk:

1. nem szabad táncmultságokat rendezni;
2. nem szabad a tánchoz fuvolázni, hegedülni vagy zongorázni;
3. az ifjúságnak nem szabad a táncmultságban résztvenni;
4. a szülőknek nem szabad gyermekeiket a táncmultságba engedni, küldeni vagy vezetni;
5. a fiataloknak s a gyermekeknek nem szabad a táncmultságot szemlélni.

* A szöveget az alábbi kiadás alapján közöljük: Tomcsányi Lajos: *A táncz.* Budapest, 1914.

¹ I. I. Nyssen: *Der Tanz. Ein Wort der Belehrung.* Aus dem Französischen. Mit bishöflicher Genehmigung. Luxemburg, 1883.

² Nyssen idézett művének 143. lapján.